

Voruta

Nr. 9 (799) 2014 m. gegužės 31 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

4 Ieva DUMBRYTĖ

Prikeltas iš užmaršties
Oršos mūšis

8 Antanas LESYS

Mons. Alfonso Svarinsko
knyga „Nepataisomasis“

10 Jonas POČEPAVIČIUS

Senajo Vilniaus
universiteto dvelksmas

Lietuvos Respublikos prezidente perrinkta Dalia Grybauskaitė, išrinkti atstovai į Europos Parlamentą

Gegužės 25 d. įvykusiuose LR prezidento rinkimuose prezidente antrajai kadencijai išrinkta Dalia Grybauskaitė. Ji surinko 57,87 proc. rinkėjų, dalyvavusių rinkimuose, balsų. Socialdemokratas ir europarlamentaras Zigmantas Balčytis surinko 40,14 proc.

Kaip teigė Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto docentas Kęstutis Girnius, „Ji parodė, kad yra kompetentinga prezidentė, bet ji nėra parodžiusi, kad yra didelė, ypatingo dėmesio verta prezidentė, kuri kaip nors labai reikšmingai pakeitė Lietuvos gyvenimą. Mančiau, kad ji gal stengsis tapti ta didele prezidentė, ne tik populiaria prezidentė“.

Pasak įvairių politikos apžvalgininkų, socialdemokratams nepasiekė to, ko jie tikėjosi bei norėjo. Jų pasiekimai rinkimuose tik patenkinami, o Zigmanto Balčytio pralaimėjimas rodo, kad socialdemokratams turi daug problemų, todėl, jeigu nebus daromos išvados, vietą teks užleisti kitiems.

Labai sėkmingai rinkimuose pasirodė Liberalų sąjūdis, rėmęs kandidatę į Lietuvos Respublikos prezidentus Dalią Grybauskaitę. Jei į Europos Parlamentą liberalai tikėjosi vienos vietos, tai gavo net dvi. Po reitingavimo pirmuoju tapo verslininkas ir filantropas Antanas Guoga. Lietuvoje plačiai žinoma A. Guogos parama įvairioms socialinėms organizacijoms. Rinkėjai į tai atsižvelgė ir atidavė jam savo balsus.

Į Briuselį dirbti vyks du socialdemokratams, du liberalai, du „tvarkiečių“ atstovai, po vieną mandatą gavo Darbo partija, Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga, V. Tomaševskio blokas (su rusais).

Kaip kalbėjo Eligijus Masiulis, rinkimų rezultatai valdančiosios daugumos partijoms pirštu rodo, kad būtina kurti naują koaliciją, nes socialdemokratams turėtų apsispręsti dėl dabartinės valdančios koalicijos. Ar juos tenkina Darbo parti-

Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų naktis.
Iš dešinės Antanas Guoga ir Eligijus Masiulis (Nuotr. R. Dačkus)

jos byla, V. Tomaševskio pasisakymai, dergiantys Lietuvą už Lietuvos ribų? Kartu E. Masiulis pareiškė, kad nesutiktų dirbti koalicijoje vietoj Lenkų rinkimų akcijos.

Lietuvos tautininkų sąjunga gavo 1,99 proc. balsų. Kaip teigė Nijolė Balčiūnienė, tautininkų sąjungos rinkėjai „nuėjo“ pas Karbauskį, nors tautininkai labai daug dirbo rinkdami parašus referendumui dėl žemės pardavimo.

Rinkimus laimėjusią prezidentę Dalią Gry-

bauskaitę nuoširdžiai sveikino Europos Parlamento pirmininkas Martin Schulz: „D. Grybauskaitė įrodė, kad ji yra patikima ir konstruktyvi lyderė Europos Sąjungoje bei stipri prezidentė, padėjusi savo šaliai įveikti ekonominę krizę. Linkiu jai sėkmingai įveikti ateities iššūkius – užtikrinti ekonomikos atsigavimą, taip pat sustiprinti piliečių saugumo jausmą, kai netoliese, Ukrainoje, tvyro didelė politinė įtampa.“

„Vorutos“ inform.

Pirčiupių kaimo sudegimas

Vokiečių SS ir policijos 16-as pulkas

Dr. Arūnas BUBNYS, Vilnius

Kovai su partizanais ir jų rėmėjais Antrojo pasaulinio karo metais vokiečiai steigė specialius policijos padalinius. Kartais šie padaliniai būdavo ir divizijos dydžio. Minėti policijos padaliniai dažniausiai veikė Rytų fronte. 1940 m. rugpjūčio 17 d. SS ir policijos vado H. Himmlerio įsakymu dvylika SS ir policijos dalinių buvo pasiųsti į Trečiojo reicho okupuotas šalis (Lenkiją, Prancūziją ir kt.). 1942 m. liepos 9 d. H. Himmlerio įsakymu vokiečių policijos batalionai buvo suformuoti į motorizuotus policijos pulkus. Kiekvienas pulkas turėjo 3-4 batalionus ir specialiąsias kuopas (žvalgybos, tankų sekimo ir naikinimo). Policijos batalionų struktūroje paprastai būdavo štabas, žvalgybos būrys, trys kuopos, viena sunkiųjų ginklų kuopa, kurią sudarė vienas kulkosvaidžių ir vienas granatsvaidžių būriai. 1942 m. liepos mėn. buvo suformuoti 25 policijos pulkai, turėję numerius 1, 4-27. Vokiečių SS ir policijos pulkai buvo formuojami įvairiuose Vokietijos miestuose bei vokiečių okupuotuose kraštuose. 1942 m. spalio mėn. buvo suformuoti pulkai Nr. 2 ir 3. Nors minėtieji pulkai turėjo SS vardą, tačiau jie ir toliau liko vokiečių tvarkos policijos pavaldumė. SS ir policijos 16-ojo pulko istorija prasidėjo nuo vokiečių policijos 305-jo bataliono suformavimo Hamburge. Policijos batalionai pradėti formuoti Vokietijos-Lenkijos karo pradžioje. Jie buvo priskirti tiems vermachto daliniams, kurie įžygiavo į Lenkijos teritoriją. Vokiečių policijos batalionų uždaviniai buvo

paimti į nelaisvę išsklaidytus nedidelius Lenkijos kariuomenės dalinius, surinkti paliktą lenkų karišką turtą, rūpintis užfrontės sričių saugumu.

Nukelta į 15 p.

Lietuvių kalba yra Lietuvos valstybingumo veidrodis

Mitingas prie Seimo. 2014. 05. 06. Kalba LR Seimo narys Valentinas Stundys

Kalba mitinge Vilniuje 2014-05-06

Prasminga, kad mitingas už kalbą, tautą ir valstybę vyksta Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos šventės išvakarėse, tik 110 metų mus skiria nuo spaudos draudimo panaikinimo, kuris tapo žodžio ir žodžio

laisvės įprasminimo, mūsų istorinės atminties ženklu. Tad visus pirmiausia sveikinu su mūsų lietuviško žodžio diena.

Susirinkome ne tiek švesti, kiek išsakyti savo nerimą dėl kai kurių politikų užmačių kėsintis į mūsų kalbos pamato- lietuviškos

Nukelta į 4 p.

Mažoji Lietuva

Iš Mažosios Lietuvos gyvenimo Lietuvybės židinių kurstė ir tikėjimo dogmos

Ilona JANUŠKEVIČIŪTĖ, Vilnius

2014 metų gegužės 3 – ioji diena. Bitėnų kapinių šventė. Nors oro sąlygos toli gražu nepranašauja apie šiltą ir smagų, alyvomis kvėpiantį, pakalnučių žiedais nudabintą pavasarį, šiose kapinaitėse viskas kitaip: vos tik įžengęs pro atvirus vartus, pajunti į širdį besismelkiančią šilumą, o kiek keistokas, netikėtas ramybės ir pilnatvės jausmas užlieja visas sielos kerteles. Taip, iš tiesų, stebint žmones, kaip ir kasmet susirinkusius pagerbti Mažosios Lietuvos šviesuolius, dalyvaujant evangelikų – liuteronų surinkime, neučia atitrūkti nuo įprastinio pernelyg skuboto gyvenimo tempo ir įsiklausai į save, pasijunti žmogumi, visa savo esybę trokštančiu įsilieti į darnaus lietuvininkų būrio gretas ir bent akimirkai pagyventi tuo, kam gyvenimą paskyrė šio krašto inteligentai – patys tikriausieji ir nesumeluoti lietuviybės puoselėtojai.

Tačiau iš kur visa tai? Apie Martyną Jankų, jo gyvenimą, pašvęstą lietuviybės labui, žinome pakankamai, bet ar kada nors susimąstėme, kodėl būtent Mažonoje Lietuvoje buvo ižiebtas ir veikiai suliepsnojo tikrojo lietuviškumo ugnis? Kodėl mažlietuviai nenusisuko nuo Didžiosios Lietuvos tuomet, kai viltis išsaugoti savo tautiškumą atrodė niekinė (prisiminkime 1864 – 1904 m. spaudos draudimo laikotarpį), o, priešingai, stėjo į atvirą kovą prieš koriko Michailo Muravjovo vykdytą rusifikacijos politiką, tapdami lietuviško žodžio puoselėtojais, skleidėjais, spausdindami lietuviškas knygas bei aktyviai dalyvaudami nelegaliame jų platinime etninės Lietuvos ribose? Kodėl Užnemunės lietuviai nesuvokietėjo, kodėl

neperėmė svetimos kultūros, kai, tuo tarpu, Didžiojoje Lietuvoje netrūko sulenkėjusių, savąsias šaknis užmiršusių bajorų? Žinoma, būtų galima minėti daugybę ekonominių bei politinių niuansų, atvėrusių gilią prarają tarp Mažosios bei Didžiosios Lietuvos, sąlygojusią skirtingą jų laikyseną, tačiau šiuo klausimu istorinių išvalgų netrūksta. Šįsyk norėtusi akcentuoti dvasinio gyvenimo sferą – įsigilinti į tikybos svarbą lietuviybės išsaugojimo, jos puoselėjimo kontekste.

Geopolitinės aplinkybės lėmė faktą, jog Prūsų lietuviai, skirtingai nei Didžiosios Lietuvos gyventojai, nebuvo katalikai: devyniasdešimt penkios Martyno Liuterio tezės, prikalto prie Vitembergo bažnyčios vartų, ne tik sudrebino Katalikybės pamatus, pakirto Viduramžių Bažnyčios autoritetą, bet ir susilaukė karšto palaikymo tuometinėse Prūsijos karalystės žemėse. „Žinote, Bažnyčia jau buvo „prisirpusi“, pribrendusi reformai. Kunigai gyveno pasaulietiška, prabangiai: daug valgė ir gėrė, buvo perteikę turtais. Neliko to šventumo. Žmonės pavargo ir norėjo grįžti prie tikrųjų dvasinių vertybių, - paklaustas apie protestantizmo ištakas Mažonoje Lietuvoje teigia filosofijos, teologijos mokslų daktaras Helmutas Arnašius ir prideda, - juk Viešpats savo mokiniams sakė: „Gydykite, padėkite žmonėms, tačiau neimkite už tai jokio atlygio, kadangi gydymo dovana jums taipogi buvo suteikta veltui. Neimkite su savimi „kašės“ pinigų, miegokite ten, kur jus priglaus.“ O juk kunigai nėra kas kita kaip tie patys Kristaus pranašai!“

Mažosios Lietuvos evangelikai – liutero-

nai, kaip ir kiti M. Liuterio mokymu pasekę protestantai, sukilo prieš turtuose skendusią Bažnyčią, atmetė dvasininkų pamėgtą verslą (prekybą indulgencijomis), atsisakė visos bereikalingos prabangos, neturėjusios nieko bendro su giliu ir nuoširdžiu tikėjimu, dvasinėmis vertybėmis. Tarp žmogaus ir Dievo nebeliko jokių tarpininkų, o pagrindiniu sielos kelrodžiu tapo Šventasis Raštas.

Martyno Liuterio raginimas melstis gimtąja kalba – vienas iš pagrindinių faktorių, lėmusių lietuvių kalbos vartojimą regione. Priešingai nei Didžiojoje Lietuvoje, kur lietuviškas žodis asocijavosi su „mūzikų“ (prastuomenės) šnektą (o spaudos draudimo laikotarpiu ir bandytas visiškai išrauti iš kasdienio gyvenimo), lietuvininkų gyvenamose teritorijose gimtosios kalbos vartojimas ne tik nebuvo draudžiamas, bet ir suvoktas kaip savaime suprantamas, natūralus dalykas – prisiminkime Karaliaučiaus universitete veikusių lietuviškąjį fakultetą, faktą, jog, netgi vokiečių valdininkai, gyvenę Prūsų Lietuvoje, privalėjo mokėti lietuvių kalbą.

Visgi šiandien labiausiai dominantis klausimas susijęs ne tiek su konkrečiomis evangelikų – liuteronų tikėjimo dogmomis, kiek su jų įtaka žmogaus pasaulėžiūrai, saviškai. Liuterio pasekėjai, išstūmę iš dvasinio gyvenimo visus bereikšmius, netgi, galėtume teigti, pompastiškus ir netikrus dalykus, suartėjo tarpusavyje, tapo tarytum „apsivaliusia“ vieninga bendrija, kurią jungė aukštesni, kilnesni siekiai. Krikščionių akcentuojamos pagrindinės vertybės (dorovė, meilė artimam, tikrojo idealo puoselėjimas, saviugda), apie

kurias savo koncepcijoje „Jaunuomenė ir gyvoji dvasia“ daug rašė tarpukario Lietuvos filosofas, buvęs Vytauto Didžiojo universiteto rektorius Stasys Šalkauskis, evangelikų – liuteronų „šeimoje“ prigijo, tapo neatsiejama tikėjimo dalimi.

Apie dvasinį artumą, nuoširdų ryšį tarp tikinčiųjų kalba ir H. Arnašius: „Per surinkimus visi žmonės gieda. Nesvarbu, jie muzikalūs ar ne, turi balsą ar ne, visiškai nesvarbu, kaip giedama. Būtų keista ir nesuprantama, jei kas nors negiedotų... - mokslininkas susimąsto. – Žinote, aš ir savo mokiniams, tuomet dar būsimiems evangelikų – liuteronų klebonams, sakydavau: „Gydykite per surinkimus, uždėkite rankas ant sergančiojo, kartu melskitės už ligonio sveikatą.“ Būdavo tokių atvejų. Vidury apeigų visi melsdavosi už sirgusįjį...Padėdavo, žinokite. Šitie dvasiniai dalykai „lenda“ mums giliau į širdį nei bet kokia psichologija“, - baigdamas nusišypso H. Arnašius.

Ir išties, dalyvaujant evangelikų – liuteronų surinkime, klausantis vieningo, tarytum iš širdies gelmių sklindančio giedojimo, tikinčiųjų akyse matant tą nesužadintą tikrumą, meilę Dievui ir aplinkiniams, sąsajos tarp religijos ir lietuviybės išsaugojimo šiame krašte tampa aiškios: liuteronų būve suartino žmones, iš dvasinio gyvenimo išraudama veidmainystę, siekį pasipelnyti bei rūpintis išimtinai savo interesais. Tokiu būdu visai natūraliai buvo susitelkta ties aukštaisiais idealais: lietuvių kalbos puoselėjimu, kova už gimtosios kalbos išlikimą Didžiojoje Lietuvoje, galiausiai – neblėstančiu troškimu ateityje matyti abi Lietuvos kartu.

2014 m. gegužės 3-osios Bitėnų surinkimo kapinių šventė. Šventės dalyviai

Bitėnų kapinių šventės dalyviai. Kairėje kunigas Mindaugas Kairys

Vilkyškių evangelikų liuteronų parapija

Virginija MAKSVYTYTĖ, Kaunas

Vilkyškių parapija viena iš unikaliausių Lietuvoje. Joje nėra tikslaus maldininkų skaičiaus. Tai patvirtino ir šios parapijos kunigas Mindaugas Kairys, dar žinomas kaip Mindaugas II-asis, kurio teigimu Vilkyškių parapija yra „suvažiuojanti“. Per kiekvienas pamaldas čia laukiami visi norintys pašimelsti Lietuvos liuteronų evangelikų pamaldose. Žmonės į Šv. Mišias atvyksta iš aplinkinių rajonų: Tauragės, Šilutės, Pagėgių ir net Jurbarko. Kunigas Mindaugas Kairys pabrėžė, kad tokia parapijos veikla yra net mijisijinė. Šiuo metu į pamaldas Vilkyškių parapijoje susirenka apie keturiasdešimt žmonių, nors buvo laikorpių, kai žmonės buvo apleidę Vilkyškiuose vykstančias liuteronų evangelikų pamaldas. Kunigas Mindaugas Kairys prisiminė savo pirmuosius parapijoje 1998 metus:

„Tada buvo graudi situacija. Parapijiečių buvo labai ne daug, vos pora šeimų, į pamaldas tai pat susirinkdavo šeši, aštuoni žmonės. Pati bažnytelė atrodė visiškai kitaip. Čia buvo ir grūdų sėdėlys, ir malūnas. Per tuos metus įvyko tikrai dideli pokyčiai šiame krašte.“ - „Vorutai“ kalbėjo Vilkyškių parapijos kunigas Mindaugas Kairys.

Žinoma, situacija pasikeitė ir šiandien Vilkyškių parapija atrodo visiškai kitaip. Juokaudams kunigas Mindaugas Kairys tvirtino, kad pokyčius lėmė Šventosios dvasios malonės, tačiau iš tikrųjų parapija atsigausti pradėjo, kai 2008 metais joje atsirado vargonai iš užsienio.

Anot kunigo Mindaugo Kairio, žmonės pradėjo atvykti į Vilkyškius pasiklausti geros klasikinės vargonų muzikos, čia vyksta vargonų muzikos koncertai.

Visiems parapijiečiams kunigas Mindaugas Kairys linkėjo gyvo tikėjimo.

„Čia yra esminis dalykas, kad žmonės džiaugtųsi prisikėlusius Jėzumi Kristumi, kad tikėjimas būtų gyvas, kad būtų gerumo, nuoširdumo vykdomi darbai“.

Kunigas Mindaugas Kairys

Vilkyškių parapijoje planuojami tai pat ir artimiausi darbai. Čia norima pabaigti tvarkyti kleboniją, kurioje yra įrengta Johaneso Brovskio ekspozicijų salė, paruoštas autentiškas

kambarys. Tai pat yra parengti projektai įkurti jaunimo užimtumo centrą. Kunigas Mindaugas Kairys vylėsi, kad visi šie sumanymai bus išgirsti Dievo ir vieną dieną virs realybe.

Sovietmečiu didžioji Vilkyškių bažnyčia neteko bokšto smailės, bažnyčia tapo sandeliu, buvo apstatyta prastais gamybiniais statiniais. M. Purvino nuotr. 1991 m.

Puslapį parengė Juozas VERCINKEVIČIUS

Mažoji Lietuva

Fotomenininkės Lilijos Valatkienės darbų parodoje - lietuviškumo paieškos

Ilna JANUŠKEVIČIŪTĖ, Juozas VERCINKEVIČIUS, Vilnius

Ivykiai pasaulyje rutuliojasi žaibišku greičiu: stebime laipsnišką kaimynės Ukrainos nykimą, radijo bei televizijos ekranų neaplenkia kategoriški, hegemoniškų užmačių kupini Rusijos prezidento V. Putino pasisakymai. Tokiomis aplinkybėmis tenka stabtelėti ties savimi ir susimąstyti: „O kas esame mes – lietuviai? Kuo pagrįstume savo lietuviškumą? Kaip apsigintume nuo gresiančio pavojaus – galimo kėsinimosi į 1991 metų kraują suteptą, žuvusiųjų artimųjų ašaromis nulaistytą pergale prieš sovietinį režimą?“

Mintimis keliaujant į istorinę praeitį, vaizduotėje išnyra Vytauto Didžiojo paveikslas, prisimenama šlovingą LDK gyvavimo etapą, o vėliau – visas kančias, patirtas carinio režimo laikotarpiu, beatodairišką siekį išsilaisvinti iš Rusijos imperijos primesto jungo. Galiausiai, grįždami į ne per seniausius laikus, idealizuojame „miško brolių“ kovas, disidentinį judėjimą. Tačiau kodėl taip retai susimąstome apie bene gyviausią, lietuviškumo apraiškomis labiausiai nužymėtą tarpsnį, kuomet lietuviškas žodis nesimbolizavo „mūžikų“ kalbos? Atsakymas, galbūt daugeliui ir neaiškus, tačiau ganėtinai paprastas: tai vyko ne etnografinėje Lietuvoje. Mažoji Lietuva buvo tas regionas, kuriame, galima teigti, gimė ir plėtojosi tikroji lietuvybė.

Šiam sykiui geopolitinės istorijos detales aplenkime ir akcentuokime kultūrinį Mažosios Lietuvos, dar vadinamos Prūsų Lietuva, paveldą, o galbūt, vertėtų sakyti, - jos įtaką Didžiajai Lietuvai.

Mažoji Lietuva – žemė, po savo širdimi išnešioji lietuviškumui neabejingas asmenybes, tikrus lietuvininkus: Martyną Mažvydą, 1547 metais Prūsijos kunigaikščio Albrechto iniciatyva išspausdintos pirmosios lietuviškos knygos autorių; Joną Bretkūną, 1590 metais į lietuvių kalbą išvertusį Bibliją; Danielių Kleiną, 1653 metais parengusį lietuvių kalbos gramatiką; galiausiai – Kristijoną Donelaitį, kurio „Metai“ (pirmasis lietuviškas grožinis kūrinys) neabejotinai priskiriami lietuviškosios kūrybos aukso fondui, dar daugiau – tarsi yra jo ištakos, gerbtina lietuviško žodžio vartosenos kūryboje pradžia.

Šiomet, minint 300 – asias Kristijono Donelaičio gimimo metines, atiduota užtarnauta pagarbos Mažosios Lietuvos kultūrininkams „duoklė“: balandžio 16 d. 17 val. LMA Vrublevskių bibliotekoje įvyko susitikimas su Lietuvos evangelikų liuteronų vyskupu Mindaugu Sabučiu; žurnaliste, fotomenininke Lilija Valatkienė ir kultūrologu Vytautu Juška. Šio nepaprastai šilto, Prūsų Lietuvos dvasia alsavusio renginio metu Lilijos Valatkienės fotorefleksijų parodos „Mažoji Lietuva: laiko ženklai“ fone skambėjo Mažosios Lietuvos liaudies dainos, atliktos Austės Nakienės bei Regimanto Pranaičio, o vakaro svečiai ne tik klausėsi vyskupo M. Sabučio, V. Juškos samprotavimų apie mažlietuvių kultūrinį palikimą, bet ir gyvai įsiliejo į diskusiją, Mažosios Lietuvos žemėse ieškodami tikrojo lietuviškumo ištakų.

Kultūrologas Vytautas Juška, Australijoje praleidęs apie penkiasdešimt savo gyvenimo metų, parodos lankytojams priminė lietuvininkų Martyno Jankaus, Valterio Didžio kultūrinį įdirbį, akcentavo nelengvą darbą bei dideles pastangas, siekiant prijungti Prūsų Lietuvą prie Didžiosios.

Anot V. Juškos, absoliuti dauguma išeivių mažlietuvių, įsikūrusių Australijoje, išsiskyrė puikiu išsilavinimu, buvo baigusi studijas universitetuose, ko negalima pasakyti apie to meto Didžiosios Lietuvos gyventojus. Atitinkamas faktas lėmė tai, kad visi jie dirbo pagal specialybes. Antai Valteris Didžys, baigęs Tilžės gimnaziją bei Miuncheno universiteto Medicinos fakultetą, tapo gydytoju. Mažajoje Lietuvoje V. Didžys buvo žinomas kaip vienas iš Prūsų tautinės tarybos steigėjų

Evangelikų liuteronų vyskupas Mindaugas Sabutis aiškina apie tikybės reikšmę Mažajoje Lietuvoje

ir narių, Tilžės akto signataras. Taipogi jo vardas neatsiejamas nuo Klaipėdoje įsteigtų automobilininkų bei jachtų klubų. Visgi pagrindinės atsidavusio sportininko, 1938 m. pirmojoje Lietuvos tautinėje olimpiadoje laimėjusio buriavimo aukso medalį, jėgos buvo sutelktos ties Mažosios Lietuvos likimo klausimu: 1946 metais jis tapo atkurtos Mažosios Lietuvos tarybos vicepirmininku, 1947 metais pasirašė Mažosios Lietuvos lietuvių protestą, kuriuo reikalauta Karaliaučiaus kraštą prijungti prie Lietuvos. 1949 metais, jau išvykęs į Australiją, V. Didžys nuoširdžiai rūpinosi bei rėmė lietuvių namų Melburne statybą, su bendraminčiais įsteigė Mažosios Lietuvos bičiulių draugiją, veikusią iki pat 1952 metų.

Evangelikų liuteronų vyskupas M. Sabutis, prisidėdamas prie V. Juškos pasakojimo, pabrėžė ir tikėjimo svarbą Mažajoje Lietuvoje. Kaip teigė vyskupas, Liuterio skelbtos tikėjimo tiesos, mokišios tikinčiuosius melstis gimtąja kalba, sudarė palankias sąlygas tam, jog lietuvių kalba ne tik nebūtų pamiršta, bet ir tolydžio vis labiau plėtotųsi, tvirtai įleisdama šaknis kasdieniame mažlietuvių gyvenime. Vakaro pabaigoje M. Sabutis citavo klebonu išventinto K. Donelaičio atsiminimus, liudijusius apie vienintelę ir svarbiausią, paties sau priskirtą, gyvenimo misiją – veikti lietuvių tautos bei krašto labui.

Vakaro atmosferą įprasmino fotomenininkės L. Valatkienės darbai, nepalikę abejingo nei vieno iš susirinkusiųjų. Fotorefleksijose įamžinti kasdieniški, buitški daiktai (pradedant žvejo tinklu, baigiant – gėlių vazonėliu prie atverto lango) nėra kūrinio „ašis“, o labiau priemonė atskleisti jautiminį menininkės ryšį su aplinka. Kiekvienas epizodas iš Mažosios Lietuvos gyvenimo, gamtovaizdis (kelias, upė, medis), kiekvienas rakandas spinduliavo tą tikrumo, autentiškumo, lietuviškumo energiją. Paroda leido pajauti Mažosios Lietuvos dvasią, atgaivinti laiko vėjų nugairintus prisiminimus.

Taigi šiandien, grįždami į praeitį ir nedrąsiai bandydami „užčiuopti“ savąsias lietuviškosios kilmės šaknis, atmintime Mažosios Lietuvos vardą bei lietuvininkus, visa savo širdimi siekusių išsaugoti trapų lietuvišką žodį, padėti pamatus ateinančioms kartoms. Lilijos Valatkienės fotorefleksijų paroda bei joje vykusio diskusija – gyvas įrodymas to, jog Prūsų lietuviai, visomis išgalėmis besistengę dirbti savo tautos labui, nenugrimzdo praeities šešėlių jūroje.

Autorės nuotr.

Fotorefleksija Kelias į Senąją Mingę

Kultūrologas Vytautas Juška kalba apie Mingės kaimą prieš karą

PR

„Tele2“ kviečia naršyti neskaičiuojant

Daugelis yra įpratę internetu naudotis asmeniniame kompiuteryje arba mobiliajame telefone. Tačiau kompiuteris ne visuomet yra po ranka, o mobiliojo telefono ekranas kartais būna tiesiog per mažas.

Keliaujantiems ir dažnai internete naršantiems vartotojams „Tele2“ pateikė naudingą pasiūlymą. Dabar įsigiję „Samsung“ planšetinį kompiuterį tiek nauji, tiek esami operatoriaus klientai už jį kartu su 3 GB duomenų per mėnesį mokės vos 49 litus per mėnesį.

Patogus pasiūlymas naršymui

Naujas „Tele2“ pasiūlymas „Bravo“ skirtas vartotojams, kuriems dažnai reikia dirbti internetu – bendrauti elektroniniu paštu, skaityti dokumentus, ieškoti informacijos, arba tiesiog norisi laisvai naudotis internetu – klausytis muzikos, žiūrėti video ar dalintis patyrimais socialiniuose tinkluose.

„Planšetė yra gera alternatyva, kai įprastas kompiuteris yra per didelis ar per sunkus nešiotis, o telefono ekranas – per mažas, kad būtų patogų. Žinodami, kiek paprastai žmonės išnaudoja mobiliojo interneto, pasiūlėme tokią paketą, kad vartotojams nereiktų rūpintis, ar duomenų atsarga nepasibaigs“, – sakė Tomas Burovas, „Tele2“ marketingo vadovas.

Dabar bet kuriame „Tele2“ salone įsigijus „Samsung Galaxy Tab“ su pradine 219 litų įmoka, mėnesio mokestis už jį kartu su 3 GB duomenų bus 49 litus per mėnesį. Šiuo pasiūlymu, sudarę terminuotą sutartį, vartotojai galės naudotis dvejus metus.

Planšetė – patogiam darbui

Ypač lengvas „Samsung Galaxy Tab“ kartu su 3 GB duomenų naršymui palengvins kiekvieno darbą ir praturtins laisvalaikį. Planšetė sveria vos 338 gramus, tad ją bus patogų nešioti visur, kur gali prireikti kompiuterio ir mobiliojo interneto.

„Samsung Galaxy Tab“ turi tiek „Bluetooth“, tiek GPRS/EDGE, 3G bei WiFi prisijungimus. Prireikus persiųsti informaciją klientams, partneriams ar pasidalinti nuotraukomis su draugais, bus galima naudotis tiek WiFi, tiek mobiliuoju „Tele2“ 3G ryšiu.

Pasinaudoti „Tele2“ internetu bus galima praktiškai visur Lietuvoje. Ryšių reguliavimo tarnybos balandžio duomenimis, „Tele2“ 3G ryšio tinklas apima 90,9 proc. (-105 dBm) Lietuvos teritorijos ir yra antras didžiausias.

10 colių lietimui jautrus ekranas tiks skaityti ar koreguoti tekstus, žiūrėti vaizdo medžiagą. Be to, priklausomai nuo poreikių, galima rinktis planšetę su 16 GB arba 32 GB atmintimi, tad nebuss rūpesčių norint išsaugoti daugiau duomenų planšetėje. Net filmų įsirašyt ir žiūrėti prie ežero.

„Samsung Galaxy Tab“ taip pat turi integruotą 5 megapikselių kamerą su filmavimo galimybe, atkuria vaizdą ir garsą. Tai planšetė leis naudoti ir kaip fotoaparata ar filmavimo kamerą.

Plačiau apie šį bei kitus „Tele2“ pasiūlymus ir jų galiojimą galima sužinoti artimiausiame bendrovės salone arba trumpuoju numeriu 117.

*Skaudžios mano vaikystės draugės
Laimutės Šarauskaitės-Petkevičienės
netekties valanda,
visą Šarauskų šeimą nuoširdžiai užjaučia.*

Ieva JANKUTĖ

Projektas: Lietuvos ir Baltarusijos istorijos įvykių interpretacijos

Prikeltas iš užmaršties Oršos mūšis

Ieva DUMBRYTĖ, LEU taikomosios istorijos studentė

Oršos mūšis, įvykęs 1514 m. rugsėjo 8 d., – reikšmingiausias Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laimėjimas kare (1512–1522) su Maskva. Nepaisant išpūdingos pergalės, Smolenskas beveik šimtmečiui dar liko Maskvos valdžioje. Pergalė leido tik laikinai atkurti tam tikrą jėgų pusiausvyrą ir atmušti priešą nuo LDK sienų. Vis dėlto Maskvai prireikė bent kelerių metų atsigauti po sutriuškinimo prie Oršos. Ilgai vengta susiremti su LDK pajėgomis atvirai.

Pergalės prie Oršos nuopelnai priskiriami Konstantinui Ostrogiškiui – patyrusiam karvedžiui, LDK kariuomenės didžiajam etmonui. Negalima nepaminėti ir kitų vadų: tuometinio Kijevo vaivados ir LDK taurininko Jurgio Radvilos, samdinių vado Jonušo Svierčovskio, suverbuotų algininkų ir lenkų riterių savanorių vado Jono Tarnovskio, Alberto Sampolinskio – karaliaus dvaro pulko vado. Pergalei pasiekti didelę reikšmę turėjo kariuomenės taktinės ir kovinės savybės, puikūs taktiniai manevrai, karo gudrybės, išnaudota iniciatyva, karo inžinerijos galimybės, gebėjimas suderinti kariuomenės dalių veiksmus.

Atkreipiant dėmesį į politines mūšio pasekmes, kurios, kaip laikas parodė, buvo gerokai svaresnės nei karinė strateginė jo reikšmė, didžiausi nuopelnai priskiriami Lenkijos ir Lietuvos valdovui Žygimantui Senajam. Nors jis pačiame mūšyje nedalyvavo, tačiau parodė visą savo išmonę telkdamas, mobilizuodamas kariuomenę, siekdamas nesėkmingai besiklostantį karą su Maskva pakreipti palankesne Lietuvai linkme. Atlikęs organizatoriaus vaidmenį, pasilikęs stovykloje Borisove, kurią saugojo maždaug keturi tūkstančiai karių.

Netoli mūšio vietos esantys valdovo žmonės visą dėmesį skyrė propagandinei veiklai. Ši aplinkybė lėmė, kad greičiausiai informacija apie mūšio pergalę buvo paskleista laiškais. Netrukus iš stovyklos Borisove valdovo vardu rašyti laišškai buvo išsiųsti popiežiui, Čekijos ir Vengrijos karaliui Vladislavui, Transilvanijos vaivada Jonui Zapolijai, kitiems valdovams, kardinolams, Lenkijos vyskupams, artimiesiems. Išsamiausias laiškas popiežiui Leonui X karaliaus vardu rašytas rugsėjo 18 d., praėjus 10 dienų po pergalės. Laiškas buvo ne kartą išspausdintas, skirtas viešumai, todėl jo turinys amžininkams buvo geriau žinomas nei kitų tekstų. Laiške neigiamai pavaizduotas priešas ir išaukštinama valdovo misija ir sėkmė, akcentuojami karaliaus asmeniniai nuopelnai krikščionybei (pabrėžiama, kad kare sprendžiamas ne asmeninis ir net ne jo karalystės reikalas, bet visos krikščionijos). Panašūs laišškai, tik vėliau rašyti ir dažniau-

Žygimantas Senasis

siai jau iš Vilniaus buvo nusiųsti kitiems valdovams.

Būtina paminėti literatūrinį popiežiaus legato Jokūbo Pizono laišką popiežiui. Laiškas rašytas po pergalingo karaliaus grįžimo į Vilnių, po žymiausių žuvusių karaliaus Žygimanto karių laidotuvių. Šis laiškas taip pat buvo kelis kartus publikuotas, todėl plačiai žinomas. Adresato Jokūbo Pizono, popiežiaus legato ir taikos tarpininko, misija laiške yra tarsi antraplanė. Laišką jis rašo kaip besistebintis kariuomenės gausa poetas, o ne kaip politikas ar karo reikalus išmanantis profesionalas. Nors laiškas nėra panegirika Žygimantui, bet nevengiama ir tiesioginio jo aukštinimo. Žygimanto Senojo paminėjimas tarsi įrėmina mūšio aprašymą: Žygimantas Senasis paminimas prieš mūšį, vėliau jo vaidmuo mūšio metu nutylimas, o po pergalės karalius vėl triumfuojantis. Niekur nerašoma, kad Žygimantas Senasis pats vadovavo mūšiui, tačiau skaitytojui galėjo susidaryti toks įspūdis, nes joks kitas lietuvių kariuomenės vadas vėliau aprašinėjant mūšius nepaminimas. Skaitytojas nepastebi to fakto, kad karo stovyklą Borisove, kur apsistojo Žygimantas Senasis, ir Oršą skyrė gerokas atstumas. Karalius laiške paminėtas bent 15 kartų. Laiške Maskvos valdovas charakterizuojamas kaip žodžio laužytojas, pilnas puikybės, jo pralaimėjimas – Dievo bausmė. Žygimantas tuo pačiu metu charakterizuojamas kaip Dievo įrankis, kaip teisingas karžygis, didžiai pamaldus valdovas. Laiško autorius matė tai, ką valdovas ir apskritai Lietuva norėjo, kad pasiuntinys matytų bei praneštų.

Oršos mūšio fragmentas

Oršos pergalės proga valdovas apdainuotas ir poetų. Netrukus po rugsėjo 8 d. išleistas Andriejaus Kšyckio (karo veiksmų metu karalienės Barboros sekretoriaus Vilniuje) eilėraščių rinkinėlis, kurio kiekvienas eilėraštis aukština valdovą. Ypač paminėtinas eilėraštis „Cantilena eiusdem rem gestam summasie continens“ (368 eilutės), kuriame eilėraščio lyrinis herojus nuolat kreipiasi į valdovą, priskirdamas jam pergalės nuopelnus ir kartu pabrėždamas kariuomenės reikšmę, nepalikdamas nuosąly karvedžių, karių įtakos karo veiksams. Be Kšyckio poetinio rinkinio, tais pačiais 1514 metais Krokuvėje pasirodo dar keturių autorių kūriniai: Jono Dantisko, Valentino Ecko, Kristupo Suchtenijaus, Kasparo Ursino Velijaus. Trijų pirmųjų poetų eilėraščiai buvo įtraukti į vyskupo Jono Laskio sudarytą proginį šiai pergalei skirtų tekstų rinkinį, išspausdintą 1515 m. pradžioje Romoje. Pavyzdžiui, Valentinas Eckas savo 68 eilučių eilėraštyje ragina Krokuvą džiaugtis pergale. Eilėraščio pabaigoje aukštinamas pergalės trofėjus į tėvynę atsigabensiantis Žygimantas. Visas šlovinimas nukreiptas į jo asmenį, tačiau paminimi ir kiti karvedžiai. Kristupo Suchtenijaus eiles galima pavadinti ir panegirinėmis, ir propagandinėmis. Žygimanto nuopelnai iškeliama aukščiau nei daugybė minimų garsiausių istorijoje karinių laimėjimų pavyzdžių. Valdovas išaukštinamas tiesiog iki dangaus – Jupiteris jam užleisias net dalį Olimpo. Bernardas Vapovskis „Panegirike“ kviečia atsiimti ne tik prarastas žemes, bet sutramdyti totorius, nubausti

turkus ir kitus – tuomet Žygimantas tapsias didžiausiu karaliumi pasaulyje.

Karvedžių pergalės priskirti valdovams nuo Romos imperatorių laikų buvo įprasta. Oršos mūšis – pavyzdys, kaip karo įvykis, pergalė mūšio lauke paveikia įvairias kultūros sritis, paskatina naujų tekstų, kontaktų, reiškinių radimąsi, suaktyvina kultūrinius procesus, kai kurias naujas tendencijas. Prie Oršos pasiekta pergalė buvo dar viena proga kurti ir palaikyti labai sėkmingo karuose, katalikybės gynėjo, galingo valdovo įvaizdį. Nors proginės kūrybos autoriai daugiausia buvo susiję su karaliaus dvaru, kanceliarija ir Lenkijos diplomatine tarnyba, buvo proga plačiai nuskambėti ir Lietuvos vardui, kartu perteikti Europai daugiau informacijos apie šį kraštą.

Minint 500-ąsias Oršos mūšio metines, iki birželio 8 d. Vilniaus paveikslų galerijoje atidaryta paroda „Oršos mūšis“, parengta bendradarbiaujant su Vytauto Didžiojo karo muziejumi. Pagrindinis parodos eksponatas – Oršos pergalę vaizduojančio paveikslo, saugomo Varšuvos nacionaliniame muziejuje, kopija.

LITERATŪRA

1. G. Lesmaitis, Nuo Viedrošos iki Oršos. Permainos LDK kariuomenės komplektavimo sistemoje // Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras ir jo epocha, sud. dr. Daiva Steponavičienė, Vilnius, 2007.
2. M. Čiurinskas, Karas ir kultūra Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: 1514 metai // Senoji Lietuvos literatūra, 31 kn., Vilnius, 2001.
3. M. Čiurinskas, Valdovas kare: kas pelnė pergalę Oršos mūšyje 1514 m. // Lietuvos kultūros karališkasis dėmuo: įvaizdžiai, simboliai, relikvai, Vilnius, 2012.

Lietuvių kalba yra Lietuvos valstybingumo veidrodis

Atkelta iš 1 p.

abėcėlės- tradicija. Du socialdemokratai G.Kirkilas ir I.Šiaulienė, pridengdami Lenkų rinkimų akcijos Lietuvoje įgeidžius, įregistravo asmenvardžių rašymo dokumentuose įstatymo projektą, atveriantį kelią vartoti kitus lotyniško pagrindo rašmenis ne tik asmens tapatybės dokumentuose, bet ir juos įdiegti visoje valstybės informacinėje, registrų sistemoje. Projektas suteikia galimybę ir Lietuvos gyventojams pasikeisti savo pavardę ir vardą, vartojant ir kitus lotyniškus rašmenis. Pastarosiomis dienomis socialdemokratas G.Kirkilas viešai skelbia, kad tai privalome padaryti, nes asmenvardžių rašybos nelietuviškais rašmenimis įteisinimas įrašytas į dvišalę Lietuvos ir Lenkijos sutartį. Dar keliskart ją pastudijavau, dar kartą teradau aiškų įrašą- asmenvardžiai rašomi pagal jų skambesį. Taigi apie kokią sutartį socialdemokratas kalba? Ar bus ją skaiteš? Panašu, kad vėl painiojami kokie nors pažadai prie vaišių stalo su sutarties tekstu. Apgailėtina ir politiškai nepateisinama skleisti melą ir skatinti nepagrįstus atskirų grupių lūkesčius.

Ar yra kokių nors esminių argumentų, reikalaujančių keisti asmenvardžių rašybos tradiciją? Nėra- nei nacionalinės teisės, nei tarptautinių, nei dvišalių įsipareigojimų. Mūsų Konstitucija vienareikšmiškai įtvirtina lietuvių kalbą kaip valstybinę, kuria

privalu viešai vartoti ir rūpintis jos valstybine apsauga.

- Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija įpareigoja pripažinti asmenvardžių vartojimą bei jų pripažinimą pagal teisinės sistemos nustatytas sąlygas; šio dokumento komentaras paaiškina, kad, pavyzdžiui, tautinei mažumai priklausančio asmens pavardę ir vardą rašyti pagal skambesį vartojant nacionalinę abėcėlę. Mes taip ir darome.

- ES Teisingumo Teismas, nagrinėdamas Molgažatos Vardyn-Runevič skundą, nenustatė pažeidimo, jei asmenvardis rašomas valstybine kalba ir tai neriboja laisvo asmens judėjimo principo; atsisakymas vartoti papildomus rašmenis nepažeidžia ES garantuojamų teisių.

- Europos Žmogaus Teisių Teismas, nagrinėdamas Latvijos pilietė Mencenos atvejį, konstatavo, kad valstybės veiksmai, pareiškėjos pavadinti kišimusi į jos asmeninį gyvenimą, turėjo tikslą apginti kitų Latvijos gyventojų teisę laisvai vartoti savo kalbą; paaiškina, kad asmenvardžiai nėra tapatūs prekės ženklams, jų rašyba turi būti reguliuojama daugumos žmonių patogumui.

- Mūsų Konstitucinis Teismas yra patvirtinęs, kad asmens tautybė negali būti pagrindas reikalauti, kad nebūtų taikomos taisyklės, kylančios iš valstybinės kalbos

statuso, kitaip būtų pažeistas konstitucinis visų asmenų lygybės įstatymui principas. Tiesa, paskutiniajame savo sprendime KT naujai interpretuoja sąvokos „lietuviški rašmenys“ turinį: kai kuriais atvejais rašant asmenvardžius galima vartoti ir kitus lotyniško pagrindo rašmenis tiek, kiek jie dera su lietuvių kalbos tradicija, nepažeidžia lietuvių kalbos sistemos ir kalbos savitumo.

Kalba nėra tik komunikacijos instrumentas- ji tokia tik praradusiems dvasinius ryšius su Lietuva, netekusiems lietuviškosios ir Lietuvos politinės tapatybės jausenos, jos įpareigojančios atsakomybės. Kalba – mūsų valstybės dvasios rūbas. Toks požiūris ne romantika, o mūsų ateities egzistencijos klausimas. Pasiduodami svetimųjų spaudimams, aukodami vardan mistinių strateginių partnerysčių net kalbos dalykus, atiduodame svetimųjų įtakai savo teritorijas, rizikuojame valstybinės kalbos kokybe ir jos funkcionavimo ribomis.

Taikliai laiške valstybės institucijų vadovams rašo B.Daunorienė, mokytoja, lietuvių puoselėtoja, nepailstanti visuomenės veikėja: „Visą šią sumaištį dėl lietuvių kalbos raidyno kelia Lenkų rinkimų akcija su V.Tomaševskiui priešaky. Jų antivalstybine veikla susidomėjo ir Lietuvos saugumas, tik, gaila, kad reikalo neišsprendė iki galo. Už antivalstybinę veiklą, Lietuvos įstatymų nevykdymą, Vilniaus ir Šalčininkų rajonų

lenkinimą, lenkyricos propagavimą jų politika prilygsta carizmo politikai Lietuvoje, kai lietuvišką spaudą gabeno ir saugojo knygnešiai ir motinos“.

Mūsų abėcėlė susiformavo per šimtmečius, ji įtvirtina mūsų dvasinį suverenitetą, savitumą ir kultūrinę specifiką, mūsų valstybės nedalomumą ir nepriklausomumą, jos išsivadavimą iš svetimųjų įtakos ano šimtmečio pradžioje, Vasario išvakarėse. Tad net asmenvardžių atveju rašmenų „praturtinimas“ kitais lotyniškais rašmenimis reiškia savo dvasinių teritorijų atsisakymą, istorinės netiesos ir net okupacijos įtvirtinimą, didžiosios Lenkijos ideologų siekių pateisinimą ir įtakos sustiprinimą nostalgijos apsėstiesiems ir pasimetusiems mūsų bendrapiliečiams. Toks žingsnis suskaldytų Lietuvą, paskatintų teritorinę dezintegraciją. Ne dėl to mūsų nepriklausomos valstybės idėja gaivino ir dėl jos kovojo mūsų protėviai, seneliai ir tėvai. Lietuva- visų čia gyvenančių namai, o lietuvių kalba- jų tapatumo ir savitumo branduolys. Laisvė mums, gyvenantiems atviraime globaliame pasaulyje ir geopolitinėse peripetijose, yra nepailstamas mūsų pamatinių tautos vertybių saugojimas ir budėjimas. Būkime ir budėkime.

Valentinas STUNDYS, LR Seimo narys

Trakų pavieto vėliavininkai

Viktoras JENCIUS-BUTAUTAS, Rokiškis

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės periferijoje vienas iš svarbesnių pareigūnų buvo vėliavininko urėdas (*lot. vexillifer, lenk. chorąży, rus. chorunžij*). Pagal svarbumą šios pareigos ėjo po maršalkos ir pakamario urėdo (teisėjas ginčiuose dėl sienų pakamario teismuose) pareigų. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, kaip ir Lenkijoje, ilgą laiką kariuomenės pagrindą sudarė šauktinių kariuomenė. Privaloma bajorų tarnyba buvo įtvirtinta Lietuvos statute. Šauktinių bajorų kariniai daliniai buvo formuojami teritoriniu principu. Dalinius privalėjo formuoti tam darbui pavietuose skirti urėdininkai (valstybės administracijos pareigūnai) – vėliavininkai. Laikui bėgant, Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje didėjant samdomos kariuomenės skaičiui, mažėjo vėliavininko urėdo reikšmė. XVIII amžiuje, kai Abiejų Tautų Respublika perėjo prie nuolatinės kariuomenės modelio, vėliavininkas urėdas tapo daugiau garbės pareigūnas.

XVI–XVIII amžiuje vėliavininkai buvo Lietuvos ir Lenkijos pareigūnai, turėję karių pareigų. Vėliavininkai buvo skirstomi į krašto, dar kitaip, didįjį vėliavininką, rūmų vėliavininką ir pavietų vėliavininkus.

Dėl tam tikrų aplinkybių, susiklosčiusių XVIII amžiaus pabaigoje, analogiškų šių dienų aktualijoms, savaime peršasi mintis, kad Lietuvos krašto apsaugos ministro pareigybė, ne be įtakos iš šalies, yra transformuojama į garbės pareigybę.

Kaip keitėsi pavieto vėliavininko pareigybė XVIII a. pabaigoje–XIX a. pradžioje

1792 metais, po nesėkmingo karo su Rusija, skirtingai nei šiandien, buvo įsitikinta, kad Abiejų Tautų Respublikos kariuomenė yra per maža. Todėl Tadas Kosciūška, ruošdamasis 1794 metų sukilimui, įsteigė naują karinės administracijos pareigybę – pavieto generolą majorą. Jis turėjo rūpintis nereguliarių dalinių kūrimu, kurie laipsniškai turėjo būti įtraukiami į kariuomenės sudėtį. Tuo buvo siekiama padidinti kariuomenę iki 200 000 karių.

Pažymėtina, kad 1793 metais Rusijos am-

basadorius, taikydamas politinį spaudimą, siekė sumažinti Abiejų Tautų Respublikos kariuomenę iki 15 000 karių.

1794 metais gegužės 11 diena¹ Trakų pavieto generolu majoru buvo išrinktas Tadas de Raessa (Tadeusz de Raess). De Raessų giminei priklausė Abromiškių dvaras, Vilniuje, S. Daukanto aikštėje, iki šiol išlikę namai. Nėra abejonių, kad žemių (ziemianskie) generolo majoro pareigų įsteigimas buvo ne tik grįžimas prie ankstesnės Abiejų Tautų Respublikos tradicijos, bet ir pasiteisinusios JAV ir Prancūzijos patirties pritaikymas. Svarbi aplinkybė, kad Trakų pavieto generolas majoras Tadas de Raessas buvo prancūzų kilmės. Nepaisant 1795 metais trečiojo Abiejų Tautų Respublikos padalinimo, vėliavininko pareigos išliko. Žinomi XIX amžiaus pradžios Trakų pavieto vėliavininkai:

1805 – Tadas de Raess (Фадей Дераесь²)
1806 – Adomas Sinkevičius (Адамъ Сенкевичъ³)
1808 – Adomas Sinkevičius (Адамъ Сенкевичъ⁴)
1810 – Liudvikas Dombrovskis (Людвигъ Домбровский⁵)
1811 – Liudvikas Dombrovskis (Людвигъ Домбровский⁶)
1812 – Ignacijus Zalakijus (Игнатій Залакій)
1813 – Ignacijus Zalakijus (Игнатій Залакій⁷)
1818 – kunigaikštis Jokūbas Kęstutis-Geđiminas (Яковъ Кейстутъ-Гедьмин⁸)
1821 – Boleslovas Romeris (Болеславъ Ромеръ⁹)
1823 – Jokūbas Deštrungas (Desztrung) (Яковъ Дештруневъ¹⁰)
1824 – Jokūbas Deštrungas (Desztrung) (Яковъ Дештрунгъ¹¹)
1825 – Stanislovas Šabunevičius¹² (Станислав Шабуневичъ¹³)
1826 – Stanislovas Šabunevičius (Станислав Шабуневичъ)
1827 – Stanislovas Šabunevičius (Станислав Шабуневичъ)
1828 – Stanislovas Šabunevičius (Станислав Шабуневичъ¹⁴)
1829 – Stanislovas Šabunevičius (Станислав Шабуневичъ¹⁵)

1831 – Antanas Godalevskis (нтонаъ Годалевскій¹⁶)

1832 – Francas Šachno (Францъ Шахно¹⁷)
Paskutiniuju vėliavininku laikomas Francas Šachno. Net caro okupacijos metu vėliavininkai atliko visuomenės telkimo funkciją, tuo svariai prisidėdami prie 1830–1831 metų sukilimo. Sukilimą nuslopinus, buvo naikinami valstybę menantys simboliai ir valstybinės institucijos, išlikusios po paskutiniojo Abiejų Tautų Respublikos padalinimo, neliko ir Trakų pavieto vėliavininko.

Svetimšalių vykdytas prievartinis Lietuvos valstybinių institucijų naikinimas yra suvokiamas ir suprantamas. Tačiau kodėl nepriklausomoje Lietuvoje komunistų sekėjams buvo leista sunaikinti Lietuvos šauktinių kariuomenę, sveiku protu suvokti neįmanoma. Manau, atėjo laikas Lietuvos Respublikoje atkurti vėliavininko instituciją suteikiant senąsias, o ne simbolines pareigas ir funkcijas. Tuomet Trakų pavieto vėliava turės ne tik istorinę-simbolinę reikšmę, bet ir bus Trakų bendruomenės pasididžiavimas.

¹Gazeta Narodowa Wilenska, Nr. 4. 1794 05 14.

²Месяцословъ съ росписью чиновныхъ особъ, или общій штатъ Россійской Имперіи, на лето отъ Рождества Христова 1805. Часть вторая. Въ Санктпетербургъ, при Императорской Академіи Наукъ. Стр. 295

³Месяцословъ съ росписью чиновныхъ особъ, или общій штатъ Россійской Имперіи, на лето отъ Рождества Христова 1806. Часть вторая. Въ Санктпетербургъ, при Императорской Академіи Наукъ. Стр. 421

⁴Месяцословъ съ росписью чиновныхъ особъ, или общій штатъ Россійской Имперіи, на лето отъ Рождества Христова 1808. Часть вторая. Въ Санктпетербургъ, при Императорской Академіи Наукъ. Стр. 442

⁵Месяцословъ съ росписью чиновныхъ особъ, или общій штатъ Россійской Имперіи, на лето отъ Рождества Христова 1810. Часть вторая. Въ Санктпетербургъ, при Императорской Академіи Наукъ. Стр. 424.

⁶Месяцословъ съ росписью чиновныхъ особъ, или общій штатъ Россійской Имперіи, на лето отъ Рождества Христова 1811. Часть вторая. Въ Санктпетербургъ, при Императорской Академіи Наукъ. Стр. 432.

⁷Месяцословъ съ росписью чиновныхъ особъ, или общій штатъ Россійской Имперіи, на лето отъ Рождества Христова 1813. Часть вторая. Въ Санктпетербургъ, при Императорской Академіи Наукъ. Стр. 448.

⁸Месяцословъ съ росписью чиновныхъ особъ, или общій штатъ Россійской Имперіи, на лето отъ Рождества Христова 1818. Часть вторая. Въ Санктпетербургъ, при Императорской Академіи Наукъ.

Стр. 472 .; Alovės dvaro savininkas.

⁹Месяцословъ съ росписью чиновныхъ особъ, или общій штатъ Россійской Имперіи, на лето отъ Рождества Христова 1821. Часть вторая. Въ Санктпетербургъ, при Императорской Академіи Наукъ. Стр. 488.

¹⁰Месяцословъ съ росписью чиновныхъ особъ, или общій штатъ Россійской Имперіи, на лето отъ Рождества Христова 1823. Часть вторая. Въ Санктпетербургъ, при Императорской Академіи Наукъ Стр. 376.

¹¹Месяцословъ съ росписью чиновныхъ особъ, или общій штатъ Россійской Имперіи, на лето отъ Рождества Христова 1824. Часть вторая. Въ Санктпетербургъ, при Императорской Академіи Наукъ Стр. 389.

¹²nusipirko Stanislovas Šabunevičius. 1830 metais p. Stanislovas Šabunevičius pastatė rūmus. Dvaro parke dar ir šiandien stovi šešiakampė koplyčia. Ją XVIII a. pabaigoje pastatė Antanavos dvarininkas, Pilviškių seniūnas, Vitebsko vaivada J.A.Chropovickis. Tačiau nesama tikslių žinių, kas palaidota minimos koplyčios rūsiuose.

¹³Месяцословъ съ росписью чиновныхъ особъ, или общій штатъ Россійской Имперіи, на лето отъ Рождества Христова 1825. Часть вторая. Въ Санктпетербургъ, при Императорской Академіи Наукъ Стр. 405.

¹⁴Месяцословъ съ росписью чиновныхъ особъ, или общій штатъ Россійской Имперіи, на лето отъ Рождества Христова 1828. Часть вторая. Въ Санктпетербургъ, при Императорской Академіи Наукъ Стр. 435.

¹⁵Месяцословъ съ росписью чиновныхъ особъ, или общій штатъ Россійской Имперіи, на лето отъ Рождества Христова 1829. Часть вторая. Въ Санктпетербургъ, при Императорской Академіи Наукъ Стр. 459.

¹⁶Месяцословъ и общій штатъ Россійской Имперіи, на 1831. Часть вторая. Въ Санктпетербургъ, при Императорской Академіи Наукъ Стр. 349.

¹⁷Месяцословъ и общій штатъ Россійской Имперіи, на 1831. Часть вторая. Въ Санктпетербургъ, при Императорской Академіи Наукъ Стр. 354.

Lietuvos tautinio atgimimo ažuolynui 25-eri

Agnė GRINEVIČIŪTĖ, Jono Basanavičiaus gimtinės muziejininkė

Balandžio 26-ąją į Jono Basanavičiaus gimtinę ir Lietuvos tautinio atgimimo ažuolyną kvietė kasmet minima Ažuolyno diena, šikart – 25-oji. Šventėje dalyvavo pirmieji Ažuolyno sodinimų dalyviai ir organizatoriai, Ažuolyno draugijos ir Vasario 16-osios klubo nariai, Kovo 11-osios Akto signatarai, Lietuvos respublikos ministras pirmininkas Algirdas Butkevičius ir visos būrys Lietuvą ir ažuolus mylinčių žmonių.

Nacionalinio atgimimo banga paskatino 1988 m. susiburti draugėn inžinierių Vitalių Stepulį, pedagogą Algimąną Kepežėną, ekonomistą Vygandą Čapliką, parkotyrininką Kęstutį Labanauską, geografa Rimantą Krupicką, žemės ūkio specialistą Vladą Markauską, žemėtvarkininką Romualdą Survilą. Jie iškėlė idėją tautinio atgimimo patriarcho Jono Basanavičiaus gimtinėje Ožkabaliuose pasodinti ažuolyną. 1989 m. balandžio mėnesį vyko pirmieji sodinimai, per tris balandžio savaitgalius buvo užsodinta 30 hektarų ariamos žemės, dalyvavo apie 3500 sodintojų, pasodinta apie 8000 medelių. Šiandien Tautinio atgimimo ažuolynas užima 40 hektarų plotą, suformuota 13 giraičių, ošia apie 9000 ažuolų.

Į 25-ąją Ažuolyno dieną kvietė Lietuvos Nacionalinis muziejus. Renginį vedė diktoriaus Juozas Šalkauskas. Greta simbolinių Ažuolyno vartų sugiedojus Tautišką giesmę, kalbėjo ir sukaktimi bei nuveiktais darbais džiaugėsi šventės svečiai: ministras pirmininkas A. Butkevičius, Vilkaviškio rajono meras Algirdas

Neiberka, Nepriklausomybės Akto klubo prezidentė Birutė Valionytė, Tautinio atgimimo ažuolyno draugijos pirmininkas V. Stepulis, Vasario 16-osios klubo pirmininkas Remigijus Gulbinas.

Lietuvos nacionalinio muziejaus direktorė Birutė Kulnytė apdovanojo Ažuolynui augti padėjusius ir šią iniciatyvą skatinančius žmones. Už ilgametę Ažuolyno globą padėkota A. Butkevičiui, Vilkaviškio savivaldybei, Kėdainių miškų urėdijos urėdai Antanui Girinui, Marijampolės miškų urėdijos vadovui Kęstučiui Bielskui, Vilkaviškio rajono tarybos nariui Algimantui Antanui Greimui, Seimo nariui Albinui Mitrulevičiui, Ažuolyno sodinimo iniciatyvinės grupės nariams ir kitiems.

Ažuolyno dieną pasodintas pirmasis Lietuvos Nepriklausomybės šimtmetį menantis 25 ažuolų guotas, kuris kol kas sudaro ketvirtadalį Lietuvos nepriklausomybės 100-mečio giraitės. Iki 2018 metų kasmet bus pasodinta po 25 medelius, kol suoš 100 sukaktį ir vienybę menančių ažuolų. Tądien medeliai sodinti valstybinės Jono Basanavičiaus premijos laureatams Marijai ir Martynui Purvinams, taip pat Kristijonui Donelaičiui, Baltijos keliui ir Kijevo Maidano dalyviams.

Po sodinimų ir apdovanojimų svečiai klausėsi Vilniaus mokytojų namų liaudies muzikos ansamblio „Kankleliai“ ir mėgavosi Vilkaviškio vaikų ir jaunimo centro šokių studijos „Vyžėlė“ pasirodymu bei vaišinosi dilgėline sriuba ir kaimiškomis vaišėmis.

Nutilus šventinėms jubiliejaus nuotai-

100-mečio giraitės link

koms, Jono Basanavičiaus gimtinėje vėl skubama rengtis kitiems renginiams. Visai netrukus gegužės 16 d., bus rengiama muziejų naktis, kurios tema, atsižvelgiant Lietuvos tautinio atgimimo ažuolyno sukaktį, siejama su lietuviui taip brangiu medžiu. Vasaros pradžioje birželio 7 d. kviesime į Sūduvos krašto folkloro festivalį „Žalias

ažuolėli“, o rugsėjo 6 d. – į Sūduvos mėgėjų teatrų festivalį „Atžalynas“. Lapkričio 21 d. švęsti Jono Basanavičiaus 163 gimimo metinės. Lietuvos nacionalinio muziejaus padalinys Jono Basanavičiaus gimtinę kviečia ne tik į tradicinius renginius, bet organizuoja ekskursijas, edukacines programas.

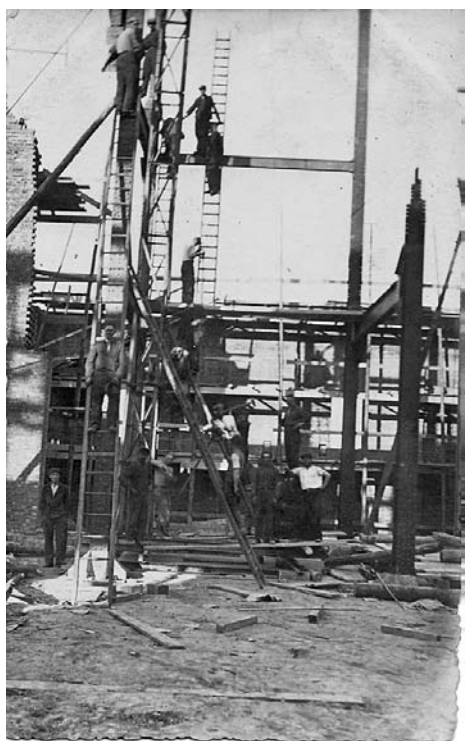
Cukraus pramonės kūrimasis Lietuvoje

Elena MARKUCKYTĖ, Donatas PILKAUSKAS, Panevėžys

Cukriniai runkeliai Lietuvoje buvo auginami jau XIX a., iš jų naminiu būdu būdavo verdamas cukrus. Cukriniai runkeliai buvo auginami dvarų bei stambesniuose ūkiuose daugiausiai Vilkaviškio apskrityje. 1910-1913 m. buvo atliekami cukrinių runkelių auginimo bandymai Baisiogalos tyrimo stotyje. Procesas pagreitėjo Lietuvai tapus nepriklausoma valstybe. 1919 m. Žemės ūkio ministerija 117 ūkininkų skyrė cukrinių runkelių sėklų. Cukrinių runkelių augintojams nemokamai buvo dalijamos ir trąšos. 1923 m. vienintelės Europoje cukrų eksportavo Lenkija ir Čekija. 1923 m. Lietuvoje labai išaugo cukraus kaina – vienas kilogramas prieš Velykas kainavo iki 2 litų. Lietuva kasmet importuodavo cukraus už keliolika milijonų litų. Nuo 1925 m. tuo reikalu rimtai ėmė rūpintis Lietuvos vyriausybė. Lietuvos klimatas cukrinių runkelių auginimui pasirodė tinkamas, buvo ir pakankamai tinkamų žemės plotų. 1927 metais Lietuvoje įsteigta Cukrinių runkelių augintojų draugija. Norint statyti cukrinių runkelių apdirbimo fabriką, reikėjo apšėti šia kultūra mažiausiai 2500 ha. 1927 m. dar buvo apšėta tik 251 ha.

Cukriniai runkeliai daugiausiai buvo perdirbami Latvijoje. 1926 metais Latvijoje buvo pastatyti 2 cukraus gamybos fabrikai. Nedidelis kiekis buvo perdirbamas Vokietijoje. 1930 m. Vyriausybės sudaryta komisija nusprendė pirmą cukrinių runkelių perdirbimo fabriką statyti Marijampolėje. Čia buvo geriausios sąlygos cukriniams runkeliams auginti: derlingos žemės ir anksčiau, nei kitose Lietuvos vietose, atėinantis pavasaris. Marijampolėje pirmas Lietuvoje cukrinių runkelių perdirbimo fabrikas pastatytas 1931 metais. Statybas vykdė Čekoslovakijos firma „Škoda“. Fabrikas turėjo perdirbti 600-800 tonų runkelių per parą. Gamyba buvo pradėta 1931 metų spalio 15 dieną. Ilgą laiką šis cukraus fabrikas buvo pagrindinis pramonės objektas Marijampolėje. Fabrikas nukentėjo antrojo pasaulinio karo metais ir buvo atstatinėjamas iki 1947 metų. Fabrikas tęsia savo veiklą ir šiuo metu.

Antrasis cukrinių runkelių perdirbimo fabrikas pastatytas 1935 metų rudenį Šiaulių apskrityje Kuršėnų valsčiuje, prie Pavenčių geležinkelio stoties. Jis užėmė 20 ha plotą. Žemę statybai pardavė Kuršėnų valsčiaus gyventojai. Fabrikas buvo už 5 kilometrų nuo Kuršėnų miestelio, ant Ventos upelio kranto. Ventos upelio vanduo buvo pilnai tinkamas cukraus fabrikui. Aplinkui buvo tinkamos cukrinių runkelių auginimui žemės. Fabrikas kurentas ne tik anglimis, bet ir durpėmis, kurios buvo

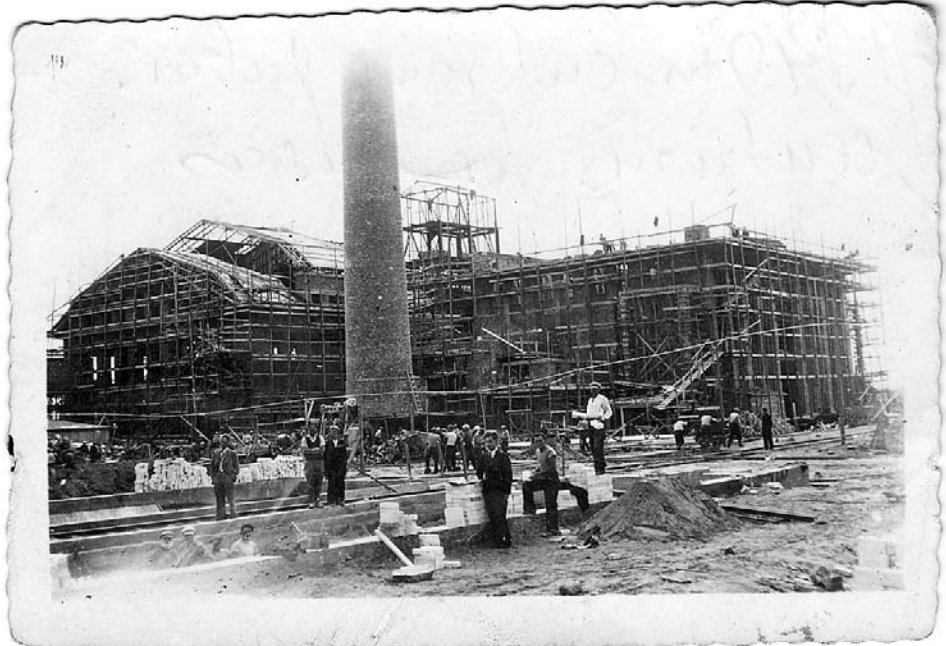
Pavenčių cukraus fabriko statyba

sėkmingai naudojamos vietinės žaliavos pavyzdys. Fabriko statyba kainavo apie 5 milijonus litų. Jis turėjo aptarnauti visą Žemaitiją ir Klaipėdos kraštą. Bet pamažu Lietuvos poreikį nebetenkino ir du cukraus gamybos fabrikai. 1939 metais dar buvo importuota 8500 tonų smulkaus cukraus. Tokį gana didelį kiekį importuoti privertė ne tik išaugęs vartojimas, bet ir gana prastas 1939 m. derlius.

Trečią cukraus gamybos fabriką nusprendė statyti Panevėžyje. Vieta fabriko statybai parinkta Plūkių kaime. Dalis teritorijos nusidriekė ir į geležinkelio stoties teritoriją. Fabrikui reikalingos žemės kaina smarkiai išaugo – vienas hektaras žemės kainavo iki 3000 litų. Dalis ūkininkų sugebėjo sėkmingai parduoti savo žemę. Vienas ūkininkas pardavė net 10 ha žemės. Buvo paskelbtas konkursas šiai statybai. Jį laimėjo mažiausią kainą pasiūlusi čekų firma „Škodaverke“. Jos pasiūlyta kaina buvo 26,8 % mažesnė negu kitų dviejų konkurse dalyvavusių firmų. Vieta fabriko statybai parinkta netoli upės ir magistralinių kelių. Darbus vykdė statybinė firma „Statyba“, inžinierius E. Monomaitis. Įrengimai nupirkti už 660 tūkst. JAV dolerių. Jie buvo gaminami palaipsniui. Statyba pradėta 1940 metų pavasarį. Tais metais pavasaris vėlavo ir darbai pradėti tik balandžio mėnesį. Daug statybos darbų vykdoma

Marijampolės cukraus fabrikas

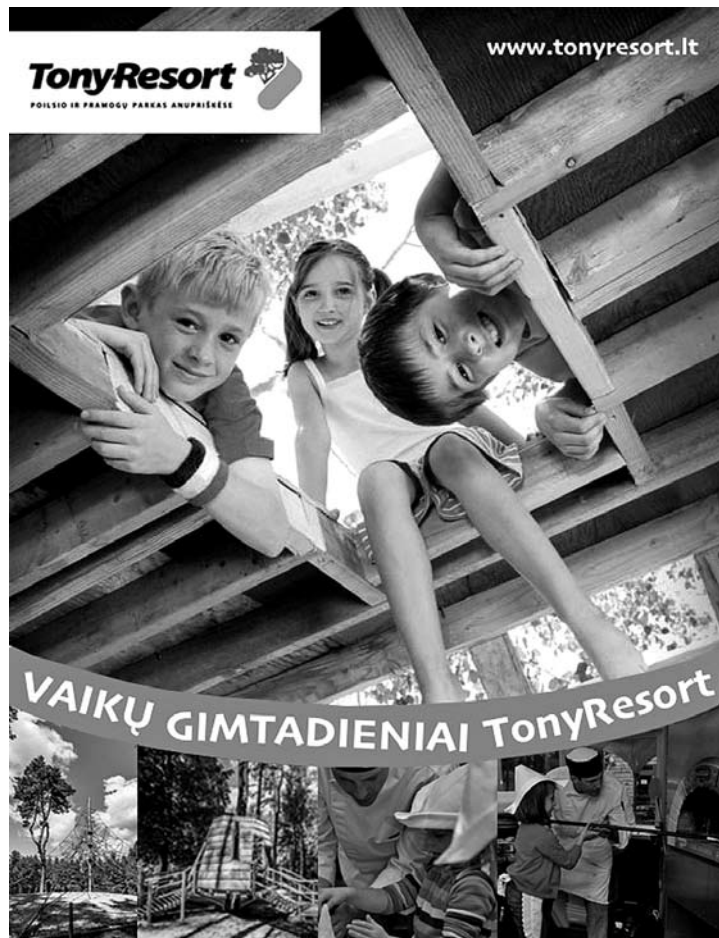

Statomas Panevėžio cukraus fabrikas

rankomis. Plytas nešiojo darbininkai – pasikabinę „ožius“ tam pritaikytas lentas jie nešdavo po 20-30 plytų. Skiedinį nešiojo moterys. Darbininkai su arkliais vežiojo molį. Už šiuos darbus buvo mokama daugiausiai. Dirbo iki 150 vežikų. Darbininkai atvykdavo net iš tolimų Utenos bei kitų apylinkių – darbininkus viliojo palyginti nemenkas atlyginimas. Už darbo drausmės pažeidimus grėsė labai rimtos sankcijos.

Nusikaltęs iš karto buvo atledžiamas iš darbo. Statybos darbus prižiūrėjo Pavenčių fabriko direktorius Ignas Šidlauskas. Įrengimus montavo čekų firmos specialistai. Panevėžio cukraus fabriko statybos projektas buvo paruoštas architekto Arno Funko. Tai garsiausias pramoninės statybos projektuotojas Lietuvoje, gimęs 1898 m. vasario 25 d. Smolenske. Nuo 1918 m. gyveno Kaune. 1924 m. Berlyne baigė aukštąją technikos mokyklą, o 1934 m. – Vytauto Didžiojo universiteto statybos fakultetą. Jis buvo vienas iš funkcionalizmo architektūros atstovų Lietuvoje.

Panevėžio cukraus fabriko pajėgumas buvo 100 tūkst. tonų runkelių perdirbimas per sezoną. Sezone metu (rugsėjis – gruodžio mėn.) buvo planuojama įdarbinti iki 1000 darbininkų. Pastoviai fabrike turėjo dirbti apie 300 darbininkų. Iš viso Panevėžio cukraus fabriko statyba kainavo apie 8 milijonus 600 tūkst. litų. Iš dalies statybos darbus sulėtino 1940 metais birželį prasidėjusi sovietų okupacija. Tebevykstant fabriko statybai buvo sudaromos sutartys su cukrinių runkelių augintojais 1941 metų sezonui. Panevėžio cukraus fabriko kompleksą sudarė 22 pastatai, pastatyti 40 ha plote. Buvo pastatytos mechaninės dirbtuvės, sandėlis ir net gyvenamasis namas. Teritorija buvo aptverta medine 2,2 m aukščio tvora. Panevėžio cukraus fabrikas atidarytas 1940 m. gruodžio 17 d. – organizuotos fabriko atidarymo iškilmės. Fabrikas keliolika metų po pastatymo išlaikė stambiausios Panevėžio įmonės pozicijas. 1940-1944 metais fabriko direktoriumi dirbo Balys Daukas ir vyr. buhalteris E. Gedgaudas. Faktiškai fabrikas perdirbdavo iki 70-80 tūkst. tonų runkelių per sezoną. Panevėžio cukraus fabrikas uždarytas 2008 metų sausio mėnesį.

Užs. Nr. 02

Užs. Nr. 31

M. DIRSĖS archyvo nuotr.

Rytų Lietuvos švietimas: praeitis, dabartis ir perspektyvos

Lietuvių pasipriešinimas Lenkijos okupacijai Vilniaus krašte

Valentas ŠIAUDINIS, Vilnius

Tarpukario pradžioje Vilniaus krašto lietuviai keletą metų ginklu priešinosi Lenkijos okupacijai. Vien tik N. Daugėlišio valsčiuje (dabartiniame Ignalinos r.) kovojo apie 300 lietuvių partizanų. Jiems vadovavo Petras Šiaudinis iš Pajurgiškės kaimo, dabartinėje N. Daugėlišio seniūnijoje (mes ne giminės), buvęs caro armijos seržantas.

Suimti: Vensloviškėje

1919 m. rugpjūčio viduryje tarp Lietuvos ir Lenkijos sudaryta nauja demarkacinė linija, pagal kurią Švenčionių kraštas ir Vilnius atiteko Lenkijai.

1920 m. spalio 7 d. Suvalkuose, stebint kitų šalių atstovams, tarp Lietuvos ir Lenkijos buvo sudaryta sutartis, pagal kurią Vilnius ir jo kraštas priskirtas Lietuvai.

1920 m. spalio 8 d. Lenkijos kariuomenė, dislokuota Lydoje ir jos apylinkėse, vadovaujama generolo Liucijano Želigovskio, slaptu Juzefo Pilsudskio įsakymu pradėjo karo veiksmus prieš Lietuvą. Jau kitą dieną užėmė Vilnių ir jo kraštą, kurį išlaikė okupuota iki Lenkijos subyrėjimo 1939 m.

Švenčionių krašto lietuviai, nenorėdami likti okupuoti lenkų, kurie lietuvius laikė žemesnio lygio žmonėmis – muzikais, nelaukdami griebėsi ginklo, sudarinėjo partizanų būrius. Gausiausi būriai susikūrė buvusiose Daugėlišio ir Linkmenų valsčiuose, kiekviename per 300 partizanų.

1920 m. lapkričio 7 d. Švenčionyse dislokuotos trečiosios artilerijos divizijos pirmojo pulko vado įsakymu podporučikas (jaunesnysis leitenantas) Juzefas Tobarskis su šešiais kareiviais išsiųstas į Daugėlišio apylinkes atvežti arkliams šieno. Kadangi per vieną dieną su užduotimi nesusidorėjo, nakvojo Vensloviškės kaime, dabartinėje Daugėlišio seniūnijoje: podporučikas Juzefas Tabarskis pas Kazimierą Paukštę, o eiliniai kareiviai pas Jurgį Paukštę.

Tuo metu gretimame Vingirių kaime pas Gabrūsėnų vyko dukters Monikos vestuvės.

Jurgio Paukštės sūnus Juozas, jau subrendęs jaunuolis, pasiūlė kareiviams nuvykti į vestuves. Jie sutiko. Keturi kareiviai ir Juozas Paukštė nuėjo į vestuves. Tuo pat metu iš Vensloviškės kaimo apie tai buvo pranešta Petrui Šiaudiniui ir Pajurgiškės kaimą (tuo metu partizanai gyvendavo namuose, dirbo ūkio darbus ir tik gavę žinią apie pasirodžiusius lenkų legionierius vykdydavo užduotį).

Petro Šiaudinio būrys, per 15 partizanų, apsiginklavę šautuvais ir granatomis, susirinko Mikalavo kaime ir nuėjo į vestuves.

Šokio metu suėmė visus keturis kareivius, nusivedė į Vensloviškės kaimą, kur suėmė podporučiką Juzefą Tobarskį ir likusius du legionierius. Paėmė jų arklius ir Martynas Šiaudinis, Adolfas Laurinčiukas, Pranciškus Kryželė ir Antanas Gaidelis nuvarė į Nepriklausomą Lietuvą, perdavė Lietuvos Utenos karo komendantūrai.

Antanas Gaidelis ir Pranciškus Kryželė į tėviškę negrįžo, nes ir be jų tėviškėje buvo pakankamai burnų.

Antanas Gaidelis, jau ragavęs mokslo, apsigyveno Kaune. Baigė gimnaziją. Dalyvavo Mažosios Lietuvos sukilime. Grįžęs baigė Lietuvos žemės ūkio akademijoje miškininkystę. Visą likusį tarpukarį dirbo miško urėdu. Tai pirmasis Paringio parapijoje asmuo įgijęs aukštąjį išsilavinimą.

Pranciškus Kryželė tuoj pat įstojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę, o po demobilizacijos dirbo policijoje. Prieš pat Antrąjį pasaulinį karą gyveno Garliavoje.

Martynas Šiaudinis ir Adolfas Laurinčiukas grįžo į tėviškes ir kurį laiką gyveno ramiai.

Pirmiausia buvo suimtas Juozas Paukštė, kurį trečiosios legiono divizijos karo lauko teismas 1921 m. balandžio 21 d. nuteisė mirties bausme. Tačiau divizijos vadas bausmę sušvelnino iki 7 metų sunkių darbų kalėjimo. Jis bausmę atliko Galicijoje, Stanislavovo mieste, dabartinės Ukrainos teritorijoje. Į tėviškę negrįžo.

Ilgai kalino Kazimierą ir Jurgį Paukštes, bet byla jiems nebuvo sudaryta.

Kai Lietuva su Lenkija pasikeitė belaisviais, podporučikas Juzefas Tobarskis grįžo į Lenkiją. Atvyko į Daugėlišio valsčių ir pasitelkęs policiją ėmė suiminti tuos lietuvių partizanus (jie, kaip minėjome, gyveno namuose. Pirmiausia suėmė: Martyną Šiaudinį iš Augutiškės kaimo, Alfredą Laurinčiuką iš Paringio, Antaną Misiūną iš Grigiškės ir Jokymą Čepulį iš Trapikiškės kaimo), kurie ji ir šeši kareivius buvo suėmę.

1923 m. vasario 7 d. Vilniaus apygardos teismas Martyną Šiaudinį nuteisė iki gyvos galvos, bet 1924 m. vasario 14 d. Vilniaus apeliacinis teismas sumažino bausmę iki 10 metų sunkių darbų kalėjimo. Tačiau spalio 24 d. Martynas Šiaudinis su 17 to paties likimo kalinių Senojoje Varėnoje ant Merkio upės tilto iškeisti į 13 lenkų kalinių Lietuvoje. Visą tarpukarį gyvenęs Vandžiogaloje 1941 m. pavasarį su šeima emigravo į Vokietiją, nes jo žmona buvo Lietuvos vokiečių-liuteronė. Apsigyveno Geroje, kur 1974 m. mirė.

Adolfą Laurinčiuką nuteisė 6 metams sunkių darbų kalėjimo. Atlikęs visą bausmę grįžo į tėviškę.

Antanas Misiūnas ir Jokymas Čepulis dėl nepakankamų įkalčių be teismo išleisti į laisvę. Grįžo į tėviškes.

Valstiečiai lietuvių partizanų ne tik neįsivertino, bet visokeriopa rėmė juos, netgi pranešinėjo, kur apsistodavo lenkų legionieriai. Palikdavo nakčiai nerakintas duris, kad be triukšmo įeiti partizanai. Partizanai vengdavo tik dvarininkų ir jų tarnų, nes jie buvo lenkų valdžios ginkluoti rėmėjai.

Prie Pašvoginės kaimo

Steponas Čėponis, g. 1894 m. Paežerės vk., kartu su kitais tuometiniais partizanais: broliu Antanu Čėponiu, Anupru Rukšėnu, Edvardu Paukšte, Silvestru Račinsku, Kajatonu Vitkausku ir Juozu Žilėnu, kilusiais iš Kylatrakio ir Vaišniūnų k., dabartinėje Ignalinos seniūnijoje, 1920 m. lapkričio 30 d. kelyje Ignalina–Dūkštos, prie Pašvoginės kaimo sutiko lenkų 3-ios artilerijos divizijos, pirmos baterijos kareivių, važiuojantį dvikinkiu vežimu į dislokacijos vietą Lygūnų dvarelyje prie Dūkšto. Nuginklavę jį, Antanas ir Steponas Čėponiai, Anupras Rukšėnas ir Edvardas Paukštė nuvarė jį su arkliais ir vežimu į Nepriklausomą Lietuvą, perdavė Utenoje dislokuotos lietuvių kariuomenės komendantūrai.

Steponas Čėponis grįžo į tėviškę, kiti apsigyveno Lietuvoje.

Tik ką grįžęs Steponas Čėponis buvo lenkų policijos areštuotas ir 1921 m. sausio 11 d. 3-ios artilerijos divizijos karo lauko teismo nuteistas mirties bausme sušaudant. Bet divizijos vadas teismo nuosprendžio nepatvirtino ir skyrė jam trejų metų sunkių darbų kalėjimo. Visą bausmę Steponas atliko Balstogės kalėjime, Lenkijoje.

Juodalaukyje

1920 m. gruodžio 8 d. 3-ios artilerijos divizijos, 2-ojo, dislokuoto Švenčionyse, vadas išsiuntė du kareivius, dviejų arklių kinkinius, į Daugėlišio valsčių parvežti arkliams šieno. Valsčiaus viršaitis nukreipė juos į Juodalaukio kaimą.

Kol pakrovė šieną atėjo vakaras. Kareiviai nakvojo pas kaimo igaliotinį Grikinį. Sutemus, apie 9 val. vakaro, į pirkią, kurioje nakvojo lenkų kareiviai, įėjo trys ginkluoti lietuvių partizanai: Mamertas Milašius, iš Milašių kaimo, dabartinė N. Daugėlišio sen., Mykolas Petkelis ir Jonas Risius. Visi iš artimų kaimų, šeiminkai pažįstami. Be šūvio nuginklavo kareivius, paėmė jų arklius ir su vežimu nuvarė juos į Nepriklausomą Lietuvą, perdavė Utenos komendantūrai. Visi trys partizanai priklausė Petro Šiaudinio vadovaujamam partizanų būriui.

Mamertas Milašius ir Mykolas Petkelis apsigyveno Nepriklausomoje Lietuvoje.

Jonas Risius, g. 1899 m., po dviejų metų grįžo į tėviškę. Netrukus buvo suimtas, o 1924 m. rugpjūčio 18 d. Vilniaus apygardos teismas nuteisė jį 10 metų sunkių darbų kalėjimo. Vėliau apeliacinis teismas Vilniuje sumažino bausmę iki 5 metų.

Sušaudyti:

Vladas Jurkuvėnas, g. 1912 m., Švenčionėlių sen. Baigė Švenčionių lietuvių gimnazijos šešias klases, o 1935 m. – Švenčionių lenkų mokytojų seminariją. 1935 m. rudenį paimtas į Lenkijos kariuomenę. Tarnavo 3-iam sunkiosios artilerijos pulke Vilniuje, Antakalnyje. Jam suteiktas kapralo (grandinio) laipsnis. Apkaltintas šnipinėjės Nepriklausomai Lietuvai. 1937 m. gruodžio pradžioje – Vilniaus karo teismo nuteistas sušaudyti. Nuosprendis įvykdytas per 24 valandas. 1938 m. gegužės 14 d. palaidotas Švenčionėlių kapinėse (tik per vargus leido pastatyti kryžių, bet be užrašo). Tėvai tada gyveno Švenčionėliuose.

Mykolas Šimkūnas gimė 1907 m. Ceikiniuose. Baigęs šešias gimnazijos klases buvo pašauktas į Lenkijos būtinąją karo tarnybą. Tarnavo lauko artilerijos pirmajame legionų pulke Vilniuje. Turėjo kapralo (grandinio) laipsnį. Tarnaujant kariuomenėje jį Edvardas Meidūnas, Lietuvos žvalgas „Čiurlys“, anksčiau tarnavęs šiame pulke, tuo metu gyvenęs Ignalinoje, įtraukė jį į Lietuvos žvalgus. Edvardą Meidūną domino viskas apie tuometinę Lenkijos kariuomenę – skaičius, apsiginklavimas, karininkų laipsniai, jų pavardės ir t. t. Mykolas sutiko bendradarbiauti, o surinktas žinias paštu siuntė į Ignaliną Eduardui Meidūnui. Dirbo iš patriotizmo ir meilės Lietuvai tėvynei. Gaudavo tik kelis zlotus už pašto ženklus. 1931 m. liepos 4 d. buvo susektas ir liepos 18 d. Vilniaus apygardos karo lauko teismo nuteistas mirties bausme sušaudant. Tą pačią dieną 19 valandą nuosprendis buvo įvykdytas.

Po įvykio Vensloviškėje, Juodalaukyje, Pašvoginėje lietuvių partizanai lenkų kareivių paimtų į nelaisvę nevarydavo į Nepriklausomą Lietuvą, bet savo nuožiūra bausdavo vietoje. Partizanai tuomet negyvendavo namuose.

Įkūrė stovyklas Salake ir Tauragnuose ir tik esant reikalui eidavo į Lenkijos okupuotą kraštą, kovėsi su lenkų legionieriais.

Oficialiai partizaninis pasipriešinimas liovėsi 1923 m., bet paskirai ar grupelėmis dar keletą metų partizanavo.

Moksleivija irgi kovojo, tik be ginklų, tačiau nukentėjo nemažiau.

Gimnazistų areštai 1923 m. birželį Vilniuje

Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijos abiturientai:

Antanas Umbrasas, g. 1900 m.,
Mečislovas Žemaitis, g. 1904 m.,
Antanas Pakula, g. 1903 m., 7-os klasės mokinys

Juozas Tijūnėlis, g. 1899 m. (apie jį atskirai straipsnelio pabaigoje).

1922 m. baigė Vilniaus lietuvių mokytojų seminariją, mokytojai:

Pranas Tamulevičius, g. 1904 m.,
Jonas Kumpa, g. 1903 m.
Visi jie gyveno bendrabutyje, Didžiojoje g. 12.

1923 m. birželio 27 d., apie 24 val. slaptoji policija, pasitelkusi du policininkus, turėdama kratos orderį tik Mečislovo Žemaičio vardą, kurio kratos metu nebuvo bendrabutyje, iškrėtė kambarys gyventojus. Tik pas Joną Kumpą rado 15 šovinių. Suėmė du kambario draugus ir nugabeno į miesto politinės policijos būstinę Dominikonų g. 3. Po apklausos uždarė į Lukiškių kalėjimą.

Vėliau suėmė ir kitus įtariamuosius. Visgi gimnazistai Kazys Mozūra ir Viktoras Čėčeta buvo tardomi, bet liko nesuimti, gyveno policijos priežiūroje. Nesuimtas liko ir Vilniaus kunigų seminarijos klierikas Aleksandras Micas.

Kalinamieji, gavę „gerą dozę“ bizūnų, kai kurie priėmė jiems inkriminuojamą nusikaltimą – prisipažino dirbę Lietuvos naudai. Tačiau teismo posėdžio metu visi vieningai teigė, kad jie nesą Lietuvos žvalgai, nešnipinėję Lietuvos naudai. Vis dėlto 1924 m. kovo 28 d. įvykęs Vilniaus apygardos teismas priėmė sprendimą:

Antaną Umbrąsą ir Mečislovą Žemaitį nuteisti 8 metams sunkių darbų kalėjimo; Joną Kumpą, Juozą Tijūnėlį ir Praną Tamulevičių – 4 metams sunkių darbų kalėjimo.

Antanas Pakula, iš karto po suėmimo buvo už užstatą išleistas į laisvę. Jis tuo pasinaudojo ir pabėgo į Nepriklausomą Lietuvą. Taip išvengė belangės. (MAB RS F254-339 ir 846).

Juozas Tijūnėlis, g. 1899 m. gruodžio 27 d. Kretuonų k., dabartinėje Švenčionėlių seniūnijoje. Juozas šiek tiek pasimokęs Kretuonyse toliau mokėsi Pašaminėje ir Linkmenų dviklasėje mokykloje. 1919–1920 m. mokėsi tik ką įkurtoje Švenčionių gimnazijoje, nuo 1920 m. rugsėjo 1 d. Vilniaus lietuvių vyrų gimnazijoje. 1923 m. birželio 26 d. kartu su bendramoksliais Lenkijos policijos buvo areštuotas, apkaltintas šnipinėjimu Nepriklausomai Lietuvai. 1924 m. kovo 24 d. nuteistas 4 metams sunkių darbų kalėjimo. Po apeliacinio teismo, 1927 m. išleistas į laisvę, slapta išvyko į Nepriklausomą Lietuvą.

1929 m. baigė Kauno „Aušros“ gimnaziją, o 1932 m. Vytauto Didžiojo universitete istoriją. 1932–1936 m. dirbo Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje, 1936–1939 m. Lietuvos pasiuntinybėje Vokietijoje sekretoriumi ir kartu studijavo teisę Berlyno universitete. 1939 m. Vokietijai užgrobęs Klaipėdos kraštą dirbo Lietuvos konsulu Klaipėdoje. 1944 m. emigravo į Vakarus.

Tai tik keletas pavyzdžių. Tuo metu jauni vyrai nėjo į Lenkijos kariuomenę, jie partizanavo arba pasitraukė į Nepriklausomą Lietuvą.

Kai lenkų valdžia įsitvirtino Vilniaus krašte, ji parodė savo „nagučius ir ragučius“.

Lenkijos okupacijos metu nebuvo galima sutikti nei vieno tarnautojo ar policininko, kuris mokėtų lietuviškai.

Lenkijos valdžia prisigalvodavo įvairių baudų baudėliui. Pavyzdžiui, jei prie vežimo ar ant gyvenamojo namo sienos nėra lentelės, kurioje turėjo būti nurodytas savininko vardas, pavardė ir adresas (žinoma lenkų kalba, o vardas, pavardė ir kaimo ar valsčiaus pavadinimas sulenkinti). Visų ūkininkų pastatų sienos atgręžtos į kelią – nudažytos kalkėmis baltai. Neįvykdys bent vieno iš šių reikalavimų – bauda. Jei darže policininkas aptiks vieną tabako daigėlį – mokėsi 5 zlotus, o jei kelis [...].

Valstiečiai turėjo vartoti tik juodą druską. Jei nelegaliai įsigys baltos ir užtikis policija – druska bus išpilta ant sniego, o vasarą į vandenį ar plačiai išbarstyta ant žemės ir dar mokėsi baudą ir taip toliau.

Mano supratimu, kai kurie dabartiniai seimūnai panorą juodos druskos (tiesiogine prasme) balsuodami už nesibaigiančius Lenkų rinkimų akcijos reikalavimus.

LITERATŪRA

MAB RS F125-847, MAB RS F255-144, LCVA, F. 129, ap. 9, b. 497, p. 148–150,
LCVA, F. 129, ap. 9, b. 110.

Voruta parduodama

- K400** Alytus, Jotvingių g. 10
K422 Druskininkai, Eglės g. 1
Kaunas, „Akademinis knygynas“, VDU III rūmai, K. Donelaičio g. 52
K236 Kaunas, Laisvės al./Ožėskienės g. sankryža
K369 Klaipėda, Taikos pr. 101
K436 Marijampolė, Stoties g. 2
K466 Panevėžys, Savanorių a. 5
K558 Šiauliai, Tilžės g. 109
K78 Trakai, Vytauto g. 90
B EMSI Trakų Vokė, Trakų pl. 14 km
K153 Ukmergė, Kęstučio a. 6
K210 Utena, Aušros g. 30
K45 Vilnius, Gedimino pr. 19
K7 Vilnius, Gedimino pr. 31
K6 Vilnius, Gedimino pr. 44
K110 Vilnius, Geležinkelio g. 16
K8 Vilnius, Gynėjų g. 1
K145 Vilnius, Konstitucijos pr. 12
K44 Vilnius, Lelevelio g. 2
K5 Vilnius, Sodų g. 22 – autobusų stotis
K572 Vilnius, Sodų g. 22
K26 Vilnius, Sodų g. 22

Mons. Alfonso Svarinsko knyga „Nepataisomasis“

Antanas LESYS, Jovita NIŪNIAVAITĖ-LESIENĖ, Vilnius

Balandžio 29 dieną Lietuvos kariuomenės Vilniaus įgulos karininkų ramovėje (Pamėnkalnio g. 13) įvyko monsinojoro Alfonso Svarinsko atsiminimų knygos „Nepataisomasis“ I dalies pristatymas.

Knygoje – disidentų mons. A. Svarinsko 40 gyvenimo metų laikotarpis – nuo vaikystės iki 1965 metų. Autorius pasakoja apie savo šeimą, mokslą, du rūšius kalinimo laikotarpius, kunigo šventimus ir tarnystę pirmose parapijose. Iš autoriaus prisiminimų atsiskleidžia nepriklausomos ir vėliau okupuotos Lietuvos valstybės ir lietuvių gyvenimo realijos.

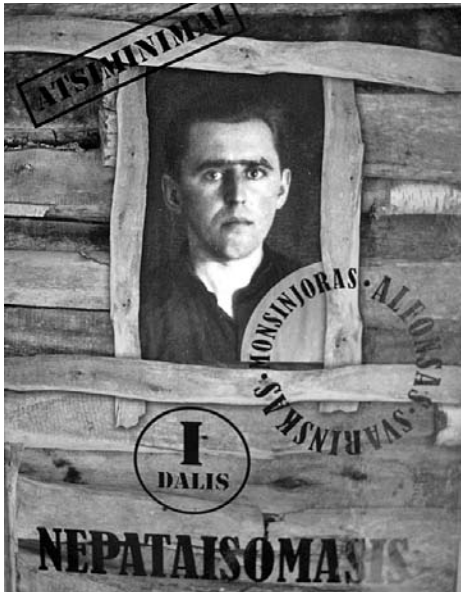
„Redaktoriaus žodyje“ rašoma: „Rengiant tokią knygą labai svarbu kiek įmanoma gausiau iliustruoti aprašomus įvykius. Tai nebuvo paprasta. KGB kratų metu paėmė ir negražino beveik visų monsinojoro nuotraukų. D. Stakišaičiui teko jų ieškoti įvairiais keliais.

Nuotraukas paskolino monsinojoro brolio sūnus Jonas Svarinskas, sesers sūnus Vytautas Pupkus, gydytoja dr. Ramunė Butkevičiūtė-Jurkuvienė, monsinojoro seminarijos bendrakis Bronius Nemeikšis. Jis maloniai sutiko ne tik duoti nuotraukas, bet ir išsaugoti seminarijos rektoriaus kun. P. Venckaus laišką. Duodamas tarė:

– Paimkite. Man jų nebereikia. Aš jau išeinu.

Ir po savaitės išėjo pas Viešpatį...

Partizanas Jonas Čeponis paskolino ir išsaugotas nuotraukas, ir monsinojoro jam į lagerį rašytus laiškus, taip pat lageryje leistą slaptą laikraštį „Šviesos spindulėlis“. Keletą nuotraukų gavome iš Vilniaus universiteto Rankraščių skyriaus Vlado Šimkūno ir kun. Prano Račiūno fondų.“

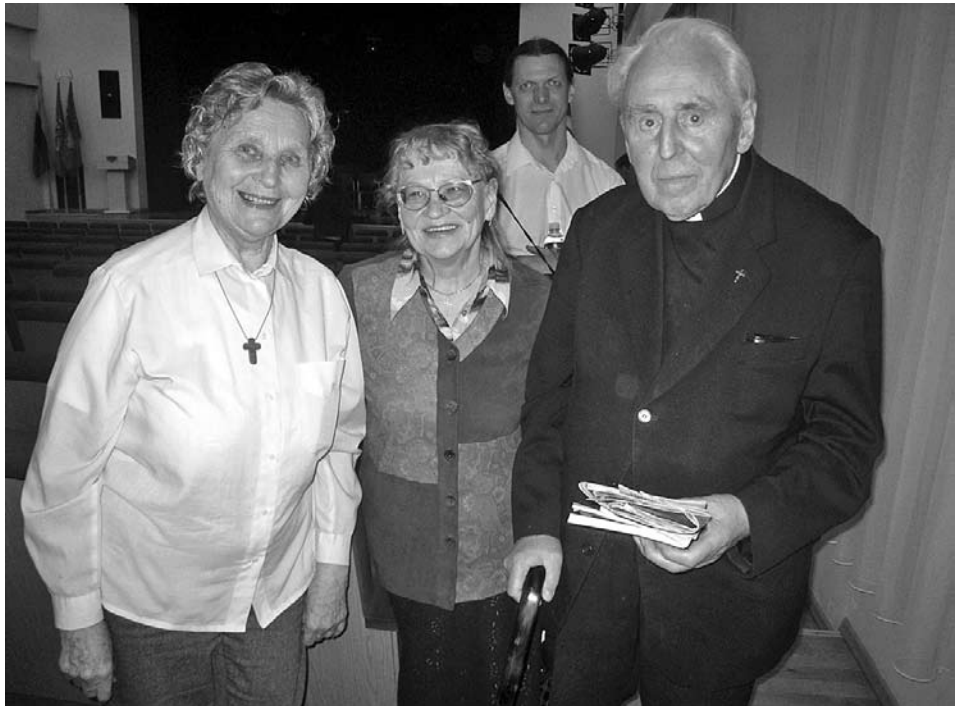

Knygos viršelis

Renginį Karininkų ramovėje vedė Lina Šulcienė.

Mons. A. Svarinsko prasmingą ir jautrią kalbą, skirtą ne tik čia atvykusiems, bet ir visiems Lietuvos žmonėms, susirinkusieji pagerbė ilgais plojimais, stovėdami.

Apie knygą kalbėjo ir monsinojorą sveikino Lietuvos disidentas, publicistas, religinis mąstytojas Petras Plumpa, Lietuvos Nepriklausomybės Atkūrimo Akto signataras prof. Bronislovas Gencelis, signatarė Birutė Valionytė ir kiti.

Nijolė Sadūnaitė (pirma iš kairės), mons. Alfonsas Svarinskas (pirmas iš dešinės)

Mons. A. Svarinską savo aistringa kalba ir eilėraščių pasveikino jo bei tragiškai žuvusio kun. Juozo Zdebskio bendražygis, buvęs Šlienavos (Kauno r.) bažnyčios klebonas, Garbės kanaaninkas Vytautas Juozas Vaičiūnas.

Šventinio renginio pabaigoje dalyviai

sugiedojo Lietuvos himną, mons. A. Svarinską susirinkusieji sveikino gėlėmis ir šiltais žodžiais.

Knygos pristatyme dalyvavo Vilniaus jėzuitų gimnazijos jaunimo mišrus choras „Krantas“, iškurtas gimnazijos direktoriaus kun. Antano Gražulio SJ iniciatyva.

Muziejus laikraštyje Nr. 15 (328)

Tarpukario Lietuvos pėstininkai

1918 m. vasario 16 d. paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, įtvirtinti valstybei reikėjo sukurti kariuomenę, nors pirmasis krašto apsaugos ministras Augustinas Voldemaras skeptiškai žiūrėjo į jos kūrimą ir pasisakė už milicijos tipo pajėgų įsteigimą. 1918 m. lapkričio 23 d., link sostinės Vilniaus artėjant bolševikams, nuomonė pasikeitė – įkurta Apsaugos taryba ir pradėtas formuoti pirmasis karinis dalinis – 1 pėstininkų pulkas. Po jo sekė ir kiti. Per nepriklausomybės kovas viso suformuota dvylika pėstininkų pulkų (skaičius svyravo tarp 12 ir 14), atskiri batalionai, kuopos, trys kavalerijos pulkai ir kiti pagalbiniai daliniai. Lietuvos kariuomenėje, kaip ir kaimyninėse šalyse dominavo pėstininkų pulkai, kurie ir pakėlė didžiausią kovų našta svarbiausiose karinėse operacijose – Radviliškio, Širvintų-Giedraičių, Zarasų mūšiuose. Apgynus nepriklausomybę, pėstininkai išliko svarbiausia ginklo rūšimi per visą valstybės gyvavimo laikotarpį.

Net artėjant naujai okupacijai, 1939 m. pėstininkų statute jau įsibėgėjus kariuomenės vado Stasio Raštikio ginkluotųjų pajėgų modernizacijai ir mechanizacijai, pėstininkai ir toliau liko pagrindine kariuomenės rūšimi: „<...> pėstininkai su savo priemonėmis turi mokėti savarankiškai kautis ir laimėti“, o artilerija, aviacija ir šarvuotoji technika atliko tik pagalbinį vaidmenį. Tarpukario Lietuvos kariai mėgo įamžinti tarnybos akimirkas kariuomenėje. Jie lankydavosi įvairiose fotoateljė, kurios buvo įsikūrusios visoje Lietuvoje. Trakų istorijos muziejaus foto rinkinyje saugoma nemažai fotonuotraukų, kuriose atspindi Lietuvos pėstininkų kasdienybę.

Viena iš įdomesnių – tai trumpai veikusio 13 pėstininkų pulko karininkų grupinė nuotrauka. Nors kitoje pusėje pažymėta, kad tai I pėstininkų savanorių pulkas, tačiau tai yra klaida. Tokiu pavadinimu jis veikė tik nuo 1920 m. spalio mėn. iki metų pabaigos. 1921 m. sausio 1 d. jis pavadin-

Fotonuotrauka. 10 pėstininkų pulko vyr. puskarininkis Andrius Bendikas. Apie 1920 m.

Fotonuotrauka. 13 pėstininkų pulko karininkai. 1921 m.

tas 13 pėstininkų pulku. Nuotraukoje nurodytas pulko vadas Albertas Liutermoza. Jis juo tapo tik 1921 vasario 1 d., iki to laiko buvęs pulko vado padėjėju (pulko vadas buvo Kazys Škirpa). Karininkai nusifotografavę žiemą, mūvėjo pirštines. Šios aplinkybės leidžia spręsti, kad nuotrauka daryta po 1921 m. vasario 1 d., kai jau buvo pasikeitęs tiek pulko vadas, tiek pulko pavadinimas.

Antra nuotrauka – kareivio portretas. Ji įdomi tuo, kad joje užfiksuotas taip pat tik Nepriklausomybės kovų metu Marijampolėje veikusio 10 pėstininkų pulko kareivis – Lietuvos laisvės gynėjas, vyr. puskarininkis Andrius Bendikas. Jis 1919 m. tarnavo 2 Algirdo pėstininkų pulke, paskui buvo perkeltas į Suvalkų komendantūros kuopą, kur kaudamasis su lenkais pateko į nelaisvę. Iš jos pabėgęs tęsė kovas naujai suformuotame 10 pėstininkų pulke. Tarnaudamas jame, kautynėse su lenkais ties Suvalkais, pasižymėjo drąsa

ir už pasiaukojimą

1921 m. apdovano-
tas I-ojo laipsnio
Vyties kryžiumi.
Po nepriklausomybės kovų A. Bendikas
tarnavo 3-ajame dragūnų Geležinio Vilko
pulke, išėjęs į atsargą buvo eiguliu Plokš-
čių valsčiuje, Šaulių sąjungos nariu. 1949
m. už dalyvavimą Šaulių Sąjungos veikloje
1921-1940 m. ir 1941 m. Birželio sukilime,
A. Bendikas buvo nuteistas 25 metus kalė-
ti. Laisvės kovotojas 1956 m. rugpjūčio 9
d. buvo paleistas iš lagerio, bet nereabili-
tuotas. Mirė 1968 m. rugpjūčio 2 d., palai-
dotas Plokščiųuose.

Šiose dviejose fotonuotraukose užfik-
suoti daliniai, veikę tik trumpą Nepri-
klausomybės kovų laikotarpį. Jų yra mažai
išlikę, tad suteikia papildomos istorinės
informacijos.

Muziejininkas-educatorius
Martynas Tininis

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Muziejus laikraštyje Nr. 16 (329)

Eustachijui Tiškevičiui – 200

2014 m. balandžio mėn. sukan-
ka 200 metų, kai 1814 m. Lohoiske
(dab. Baltarusijos Respublika) gimė
grafas Eustachijus Tiškevičius, vie-
nas žymiausių Lietuvos archeologijos
pradininkų, istorikas, muziejininkas,
Vilniaus laikinosios archeologinės
komisijos ir Vilniaus senienų muzie-
jaus steigėjas.

Eustachijus Tiškevičius (Eustachy
Tyszkiewicz, 1814-1873) – vienos
seniausių ir garbingiausių didikų Tiš-
kevičių giminės, kurios šaknys siekia
XV a. pradžią, atstovas. 1824 m. E.
Tiškevičius įstojo į Vilniaus gimna-
ziją, tačiau mokslus baigė Minsko
gimnazijoje (1831 m.). Mokėsi S.-
Peterburge, o 1835 m. grįžo į Vilnių.
Vėliau, dirbdamas įvairius darbus, jis
studijavo archeologiją ir istoriją. Šių
pomėgių vedamas 1843 m. lankėsi
Suomijoje, Švedijoje, Danijoje, kur
užmezgė kontaktus su vietos tyrinė-

tojais, susipažino su archeologijos
muziejų bei privačių asmenų rinkini-
ais. Už indėlį archeologijos mokslui
E. Tiškevičius buvo išrinktas įvairių
šalių mokslo draugijų nariu.

Pirmuosius archeologinius tyrimus
E. Tiškevičius vykdė 1837 m. gimto-
jo Lohoiske apylinkėse. Anot jo, šie
tyrimai jį tik dar labiau paskatino
domėtis savo šalies kultūra, praeiti-
mi. 1837 m. grafas savaitraštyje „Ty-
godnik Petersburgski“ paskelbė tyri-
nėjų medžiagą straipsnyje „Žinia
apie pilkapius“, pradėjo sistemingai
kaupti savo asmeninę archeologinių
radinių kolekciją. 1842 m. E. Tiške-
vičius Vilniuje išleido pirmąją savo
knygą „Žvilgsnis į krašto archeolo-
gijos šaltinius“. Borisovo srityje (dab.
Baltarusija) iškasė 30 pilkapių, taip
pat kelis pilkapius ištyrė Kernavės
(Širvintų r.) apylinkėse. 1854 m. E.
Tiškevičius atliko kasinėjimus Trakų

Litografija. Iš J.K. Vilčinskio rinkinio „Album de Wilna“ 1850 m.

pusiasalio pilies Aukų kalne, kur „iš-
tyrė“ 7 perkasas, rado pilies mūrus,
krosnių liekanas bei geležinį šaukštą.
Šių tyrimų rezultatus paskelbė V. Si-
rokmlė knygoje „Iškylas iš Vilniaus
po Lietuvą“. Balandžio mėn. 17 d.

sukanka 160 metų, kai buvo pirmą
kartą pradėti Trakų pusiasalio pilies
archeologiniai tyrimai. 1846 m. E.
Tiškevičius Vilniuje nusipirko namą,
 kuriame atidarė lietuviškų senienų
kabinėtą. Carui Aleksandrui II 1855
m. gegužės 11 d. patvirtinus Vilniaus
laikinosios archeologinės komisijos
dokumentus, buvo įkurtas ir Senie-
nų muziejus uždaryto Vilniaus Uni-
versiteto P. Smuglevičiaus salėje. Tai
buvo pirmoji tokio pobūdžio insti-
tucija Lietuvoje, sulaukusi didžiulio
visuomenės dėmesio. E. Tiškevičius
kaip šių institucijų steigimo inici-
atorius buvo paskirtas muziejaus
bei komisijos vadovu. Didžiausią
muziejaus rinkinio dalį sudarė Eus-
tachijaus ir Konstantino Tiškevičių
dovanota kolekcija. Komisijos nariai
organizuodavo archeologinius ka-
sinėjimus, užsiminėjo visuomenės
švietėjiška veikla, leidinių parengi-

mu bei leidyba.

E. Tiškevičius
Vilniaus archeo-
loginės komisijos
pirmininku buvo iki 1865 m. Mirė
grafas 1873 m. rugpjūčio 27 d., palai-
dotas Rasų kapinėse.

Šį kartą pristatoma spalvota lito-
grafija iš J. K. Vilčinskio rinkinio
„Album de Wilna“, kuri spausdinta
Paryžiuje Martino Turvangerio 1850
m. Spaudinyje pavaizduota dalis
Vilniaus senienų muziejuje saugotų
ekspонатų. Joje matyti tokie unikalūs
ekspонатai, kaip garsioji „Perkūno
statulėlė“, rasta Kernavėje (Širvintų
r.), datuojama XIII a. Taip pat pavaiz-
duota unikali antkaklė iš Tauragnų
(Utenos r.) ir keletas kitų baltų kultū-
rai būdingų papuošalų.

Archeologijos skyriaus vedėjas
Ugnius Budvydas

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Lietuvos belaisviai Rusijoje XVIII a. pradžioje

Mindaugas ŠAPOKA, Aberdeeno universiteto (Škotija, Didžioji Britanija) doktorantas

Tęsinys. Pradžia Nr. 8

Mindaugas Šapoka

M. Valavičiaus pasiuntinybė pasibaigė visiškai nesėkme: jam ne tik nepavyko išprašyti caro įvykdyti bent vieną pasižadėjimą, bet net ir atrodo dėl tokių paprastų klausimų, kaip belaisvių išlaisvinimas ar pagrobtų Lietuvos kariuomenės patrankų grąžinimas, jis sutiko didelį rusų pasipriešinimą. Anglijos diplomatų vertinimu, M. Valavičiui pavyko išlaisvinti apie 400 politinių kalinių iš Lenkijos ir Lietuvos.¹⁹ Taip pat pavyko išlaisvinti žydus, pagrobtus prieš dvejus metus;²⁰ minėtas kunigas Gosievskis taip pat buvo tarp laimingųjų,²¹ bet D. Zabokryckis toliau pasiliko Rusijos nelaisvėje. Net ir dalį kalinių išlaisvinus, liko keli šimtai suimtųjų, kuriuos caras žadėjo išlaisvinti, jeigu M. Valavičius raštu pasižadės, kad sugrįžė į Respubliką jie nedarys nieko priešiško Rusijai. Oficialiame atsakyme į M. Valavičiaus instrukciją caras taip pat pažadėjo grąžinti visus pagrobtus valstiečius. M. Višniovieckis, greičiausiai pasinaudojęs silpna sargyba, 1711 m. pradžioje pabėgo iš nelaisvės, bet caras ir jam pažadėjo savo amnestiją, kad jis galėtų grįžti ramiai gyventi į Respubliką.²² Išvykdamas iš Maskvos M. Valavičius paliko savo igaliootinį Špringerį (greičiausiai sakęs tautybės asmenį) rūpintis likusių belaisvių išlaisvinimu. Jam buvo duota tokia instrukcija: reikalauti visų belaisvių, esančių Maskvoje ir įvairiuose kaimuose, kuo greitesnio išlaisvinimo; sulaukęs atsiųstų belaisvių iš S. Peterburgo, Archangelsko, Astrachanės, Kazanės bei Sibiro jis privalas susitarti dėl arklių bei pastočių jiems pagarbenti.

Špringeriui pavyko atgauti ne visus belaisvius. Jo užrašai rodo, kad per 60 politinių kalinių bajorų buvo atsisakyta išlaisvinti iš S. Peterburgo, 10 asmenų – iš Archangelsko; Maskvoje vis dar buvo kalinami trys Lietuvos kariuomenės karininkai, tarnavę Sapiegoms lojaliuose kavalerijos daliniuose; Kijevo gubernijoje buvo kalinami ir neišlaisvinti Lietuvos kariuomenės pulkininkas Sebastianas Trecinskas su keliais savo tarnais bei per 30 bajorų, tarnavusių Višnioviečių kariniuose daliniuose. Taigi apie bajorų luomo asmenis turima gana tikslis informacija, kad nepaisant visų pastangų, per 100 asmenų pasiliko Rusijos nelaisvėje. Sudėtingesnė situacija yra su valstiečiais ir amatininkais, kurių niekas negalėjo suskaičiuoti, kiek yra išvežta, ir todėl rusams buvo dar lengviau atsisakyti juos išlaisvinti. Pasak Špringerio, šie žmonės buvo išsidalinę Rusijos karininkų ir valdžios atstovų, daugelis parduoti į vergiją Rusijoje ir užsienyje. Į visus Špringerio paklausimus caro kanceliarija atsakydavo raštais Rusijos senatui, o šis atsakydamas pateikdavo prašymus caro kanceliarijai – taip buvo gaišamas laikas ir visi prašymai paskėsdavo biurokratinėse Rusijos caro valdžios aparato vingrybėse.²³

Kitas derybų tarp Rusijos ir Lenkijos-Lietuvos valstybių etapas įvyko 1711 m. birželį Jaroslave. Respublikos igalioitiniai kėlė tradicinius reikalavimus dėl Rygos, Livonijos, dešiniakrantės Ukrainos atidavimo, subsidijų išmokėjimo bei rusų kariuomenės išvedimo, o Rusijos igalioitiniai ir pats Petras I stengėsi išsisukti nuo šių savo išpareigojimų įgyvendinimo. Greta derybų dėl šių klausimų buvo keliamas klausimas ir dėl Lietuvos belaisvių, esančių Rusijos teritorijoje, išlaisvinimo. Vėl buvo reikalaujama išlaisvinti D. Zabokryckį ir „kitus belaisvius iš Lenkijos ir Lietuvos pagal sąrašą, kurį duos Lietuvos didysis maršalka“. Rusų atsakymas bylojo, kad caras atsisako išlaisvinti D. Zabokryckį iki karo pabaigos, nes jis gali kenkti bendriems interesams remdamas bendrą priešą – švedus ir jų šalininkus. Kitus belaisvius, kurie M. Valavičiui Maskvoje buvo pažadėti išlaisvinti, dar kartą buvo pažadėta paleisti.²⁴

Caras nesilaikė savo pažado, nes yra aišku, kad 1712 m. dalis belaisvių vis dar buvo neišlaisvinti. Tų metų balandį Respublikos seimas nusprendė į Rusiją išsiųsti dar vieną diplomatinę pasiuntinybę, vadovaujamą Lietuvos dvaro vėliavininko Mykolo Puzynos. Tarp kitų instrukcijos punktų jis turėjo carui pateikti ir reikalavimą išlaisvinti likusius belaisvius: vyskupą D. Zabokryckį, bajorus Stenickius, Darovskį ir kitus, bei M. Višniovieckio tarnus, kurie pabėgus jų šeimininkui vis dar buvo Rusijos nelaisvėje. Caras šį kartą pakeitė savo taktiką. Užuoat pažadėjęs išlaisvinti belaisvius, Respublikos pasiuntinybei pareiškė, kad bus paleisti tik tie, kurie i nelaisvę buvo paimiti ne mūšyje, ir tie, kurie nekenks bendriems Respublikos ir Rusijos interesams. Be to, buvo pažerta kritika M. Valavičiaus igalioitiniui Špringeriui. Aiškėja, kad paliktas Maskvoje jis ėmė didelius kyšius iš švedų tautybės belaisvių, įvardydamas juos kaip

„lenkus“ ir reikalaudamas Rusijos institucijų juos paleisti. Jeigu tai yra tiesa, tampa aišku, kodėl M. Valavičius ir Špringeris susikompromitavo rusų akyse ir kodėl caro pavaldiniai įtariai žiūrėjo į prašymus paleisti kalinius.²⁵ Savo ruožtu M. Puzyna galima apkaltinti nuolaidumu rusams derybose. Caro diplomatai įvairiomis priemonėmis vilkino M. Puzynos audienciją, dėl įvairių priežasčių atidėliojo susitikimus, o tai, M. Puzynos nuomone, pažeidė jo, kaip nepaprastojo Respublikos seimo pasiuntinio garbę. Tačiau užuoat protestaves ir užėmęs griežtą derybinę poziciją, M. Puzyna atakavo rusų diplomatus su prašymais kaip kompensaciją už parodytą nepakankamą pagarbą padovanoti jam ... caro Petro I portretą. Tiesa, nėra duomenų, kurie patvirtintų, kad tokia dovana M. Puzynai buvo įteikta, bet jis iki pat paskutinių savo misijos akimirkų neabejojo, kad jis bus „pirmasis iš lenkų tautybės, kuriam bus suteikta tokia garbė“.²⁶

Tarp Lietuvos belaisvių Rusijoje istorijų išimtinė vieta tenka Rapolui Boratynskiiui. Apie šią negarsaus bajoro nelaisvės istoriją išliko stebėtinai daug duomenų, kurie puikiai iliustruoja komplikuočius Rusijos ir Lenkijos-Lietuvos valstybių santykius, tuometės komunikacijos sudėtingumą, taip pat abiejų šalių biurokratizmą bei pavojingas gyvybei to meto sąlygas, kuriomis gyveno Lietuvos visuomenė.

Rapolas Boratynskis buvo Oršos pavieto vietinis pareigūnas, vidutinės bajorijos, turinčios iki 50 to meto mokesčių vienetų – dūmų atstovas. 1710 m. Oršos grabnyčių²⁷ seimelyje jis buvo išrinktas Oršos pavieto bajorijos pulkininku, tai reiškė, kad kilus pavojui ar dėl kitų nenumatytų aplinkybių Oršos bajorams susirinkus į visuotinį šaukimą, jiems turėjo vadovauti R. Boratynskis.²⁸ Aiškėja, kad savo pareigas R. Boratynskis panaudojo ne tik pavieto labui, bet ir asmeniniams interesams: štai 1711 m. Lietuvos Išdo tribunolas jį nuteisė infamija (garbės atėmimu) už Mogiliovo karališkosios ekonomijos apiplėšimą.²⁹ R. Boratynskio giminaičiai taip pat užėmė įvairias pareigas paviete. Gabrielis buvo 1710 m. Varšuvos konfederacinės tarybos uždėto 16 auksinų mokesčio nuo 1 dūmo rinkėjas Oršos paviete,³⁰ Aleksandras buvo Oršos pavieto taurininkas, o karalius Augustas II 1714 m. spalį jį paskyrė kaip vieną iš Respublikos komisarų peržiūrėti Respublikos ir Rusijos pasienio gyventojų vienų kitiems padarytas skriaudas;³¹ Pranciškus buvo Oršos kardininkas bei šio pavieto pasiuntinys į 1712 ir 1713 metų seimus, 1713 ir 1715 m. jis buvo išrinktas pavieto pasiuntiniu pas didįjį etmoną L. Pocių, o 1716 metų Vilniaus konfederacijoje jis atstovavo Oršos pavietui.³² Šie faktai rodo, kad Boratynskių giminė buvo pakankamai įtakinga Oršos paviete bei turėjo daugumos vietinių bajorų pasitikėjimą.

Oršos pavietas 1710–1711 m. buvo nerami vieta. Tai žiemą mažiausiai 22 Lietuvos kariuomenės totorių kavalerijos vėliavos, 2 reitairų regimentai ir 4 kitos kavalerijos rūšies vėliavos žiemojo paviete, tai sukėlė didelius nuiokejimus valstybiniuose ir privačiuose dvaruose.³³ Be to, vietinė bajoriją kankino plėšikaujantys rusų daliniai bei pabėgę rusų dezertirai. Iš kitų šaltinių žinoma, kad 1709–1710 m. iš Rusijos kariuomenės dalinių masiškai dezertyravo kareiviai. 1710 m. pradžioje apie 3000 tokių kareivių slapstėsi rytinių Lietuvos pavietų, tame tarpe ir Oršos, miškuose. Susiorganizavę į gruputes jie terorizuodavo ir plėšdavo vietinius gyventojus.³⁴ 1710 m. seimelis, suteikęs R. Boratynskiiui pulkininko titulą, įpareigojo jį ginti pavietą nuo plėšikų ir kitų savivaliaujančių gaujų. Esant pavojui, R. Boratynskis galėjo sušaukti viso pavieto bajorus į gynybą. Seimelis taip pat skyrė 8 konsiliarus (tarėjus), kurie R. Boratynskiiui turėjo padėti atlikti savo funkcijas.³⁵ 1711 m. pavasarį nuo rytinius Lietuvos pavietus Minsko link žygiavo didelės Rusijos kariuomenės pajėgos, kurios vėliau pajudėjo į pietus, i karinį žygį prieš Osmanų imperiją. Toks įvairių karinių jėgų antplūdis, kuris be abejonės atsiliepė vietiniams gyventojams papildomomis prievolėmis bei kontribucijomis, vertė Oršos bajoriją bruzdėti. Didysis etmonas L. Pocijus tai pastebėjo bei įspėjo Oršos seimelį, kad bet kokie priešiški veiksmai prieš rusus neigiamai atsilieps pačiam pavietui. Seimelis atsakė išsiųsdamas savo pasiuntinius pas didįjį etmoną, kurie turėjo paneigti L. Pocijaus įtarimus.³⁶ Greičiausiai Oršos bajorija organizavo gynybą nuo plėšikaujantių rusų būrių, kurie traktavo tai kaip priešiškus veiksmus bei suėmė R. Boratynskį. Jis buvo nugarbentas į Smolenską. Apie areštą buvo pranešta L. Pocijui. Oficialiai R. Boratynskis buvo apkaltintas parama švedams ir Leščinskiiui.³⁷

Pavieto pulkininko suėmimas sukėlė daug problemų Oršos bajorijai. Formaliai jie negalėjo išsirinkti naujo pareigūno iki 1712 metų grabnyčių seimelio, be to, pavieto pulkininkas konfederacijos veikimo sąlygomis, o būtent tokios sąlygos 1711 m. ir buvo, turėjo teisę šaukti pavieto seimelius. Todėl Oršos bajorija kreipėsi į Lietuvos didįjį etmoną L. Pocių, prašydami jo tarpininkauti išlaisvinant R. Boratynskį. Nors iš pat pradžių etmonas neabejojo, kad R. Boratynskis veikė Sapiegų ir Leščinsko naudai, veikiausiai gavęs patikimų žinių jis pakeitė savo nuomonę ir laikėsi pozicijos, kad R. Boratynskis buvo suimtas neteisėtai. Nuo šios akimirkos prasidėjo ilgas R. Boratynskio išlaisvinimo procesas.

Paleisti R. Boratynskį pirmą kartą buvo pareikalauta Jaroslavo derybose 1711 m. birželį.³⁸ Po mėnesio L. Pocijus išsiuntė Lietuvos kariuomenės pasiuntinius pas Rusijos carą, kuris su kariuomene jau buvo Osmanų teritorijoje, reikalaudamas sumokėti subsidijas Lietuvos kariuomenei, pažadėtas 1704 m. Narvos sutartyje. Kaip vienas iš papildomų reikalavimų buvo R. Boratynskio išlaisvinimas.³⁹ Ši misija pasibaigė nesėkme, nes ji pasiekė carą labai nepalankiu metu, kai po pralaimėjimo turkams jis grįžo į Lenkijos teritoriją. Piktas, kad nesulaukė Lenkijos ir Lietuvos kariuomenių pagalbos, Petras I absoliučiai atsiskakė svarstyti bet kokius pasiuntinių reikalavimus.

Prašymai carui dėl R. Boratynskio išlaisvinimo nesiliovė. Į procesą įsitraukė pats karalius Augustas II ir lenkų ministrai. Karalius savo laiške carui skundėsi, kad R. Boratynskis suimtas už nieką ir caras, kaip Respublikos sąjungininkas, turis jį paleisti. Panašūs argumentai buvo išdėstyti ir Lenkijos pakanclerio Jono Šembeko laiške carui.⁴⁰ Nesnaudė ir pati Oršos bajorija. 1711 m. pabaigoje Oršos seimelis išsiuntė du pasiuntinius pas Smolensko vaivada, kurio jurisdikcijoje ir buvo areštuotas R. Boratynskis. Buvo prašoma pulkininką paleisti, bet be tiesioginio caro įsakymo Smolensko vaivada negalėjo to padaryti.⁴¹ 1712 m. balandį ir 1713 m. sausį vykusių Varšuvos seimų metu tarp Lietuvos ministrų ir Rusijos diplomatų vyko pokalbiai dėl R. Boratynskio išlaisvinimo. L. Pocijus ir S. Denhofas (Lietuvos lauko etmonas) siūlė įteikti raštišką pasižadėjimą Rusijos pasiuntiniams, kad jeigu R. Boratynskis bus išlaisvintas, jis nieko bloga nedarys caro asmenybei ir Rusijos interesams. 1713 m. kovą caras gavo pranešimus iš savo diplomatų Varšuvoje. Diplomatams buvo atsakyta, kad caras sutinka išlaisvinti pulkininką su sąlyga, kad lenkų ir lietuvių ministrai pasirašys šiuos pasižadėjimus, o R. Boratynskis savo ranka taip pat kreipsis į carą žadėdamas ištikimybę. Praėjo dar beveik du mėnesiai kol balandžio pabaigoje caras gavo L. Pocijaus ir S. Denhofo pasirašytus pasižadėjimus bei dar vieną laišką iš Augusto II su prašymu išlaisvinti R. Boratynskį, kurį karalius pasirašė savo ranka: „vienyn brat Avgust“.⁴² Turėdamas visus reikalingus dokumentus iš Respublikos, biurokratinis Rusijos aparatas kreipėsi į patį R. Boratynskį liepdamas jam pasirašyti pasižadėjimą, tą jis ir padarė 1713 m. gegužės 5 dieną.⁴³

Vis dėlto pulkininko išlaisvinimas užtruko ilgiau nei vienerius metus. Sunku paaiškinti, kodėl taip atsitiko, bet greičiausiai L. Pocijaus ir kitų asmenų laidavimai pasimetė Rusijos atsakingų institucijų kanceliarijose. Tuo tarpu R. Boratynskis belaukdamas galutinio patvirtinimo dėl savo paleidimo ir jau turėdamas daug švelnesnes nelaisvės sąlygas savo prašymais, kada jis bus pagaliau paleistas, spėjo gerokai įkyrėti rusams. Pasimetus dokumentams, R. Boratynskio išlaisvinimu turėjo rūpintis ... patys rusai. Rusijos valstybės kancleris G. Golovkinas davė nurodymus caro pasiuntiniui prie Augusto II dvaro A. Daškoviui surinkti naujus laidavimus dėl R. Boratynskio ištikimybės iš atitinkamų Respublikos pareigūnų. Problema buvo ta, kad tuo metu Augustas II rezidavo Saksonijoje, o paštas iš S. Peterburgo net ir su kurjeriu iki Saksonijos keliavo bemaž 3 savaites.⁴⁴ Gavęs prašymą, A. Daškovas labai nustebo, kad „laidavimais turi rūpintis tie, kurių prašo išlaisvinti kalinį, o ne tie, kurie nori, kad kalinys būtų išlaisvintas“. Vis dėlto pasiuntinys išsiuntė laiškus L. Pocijui ir J. Šembekui, prašydamas, kad jie dar kartą laiduotų už R. Boratynskį. Praėjo dar beveik mėnuo kol pasirašyti dokumentai pasiekė A. Daškovo rankas, kuris viską persiuntė į S. Peterburgą, į kurį jie atvyko tik liepos pradžioje.⁴⁵ Nesulaukdami grįžtančio R. Boratynskio, Oršos bajorai nusprendė išsiųsti dar vieną pasiuntinybę – šį kartą tiesiai pas carą.⁴⁶ Pasiuntiniai turėjo savo rankose dar vieną pasižadėjimą dėl pulkininko, pasirašytą L. Pocijaus.⁴⁷ Tai iš karto padarė norimą efektą – savo atsakyme duotame 1714 m. kovo 13 d. caras pažadėjo, kad R. Boratynskis bus išlaisvintas.⁴⁸ Po to A. Daškoviui buvo išsiųsti nurodymai, kad nebereikia stengtis gauti naujų laidavimų, nes L. Pocijus savo laidavimą atsiuntė kartu su Oršos pasiuntinybe ir jau duotas įsakymas R. Boratynskį paleisti, tačiau, kaip matėme, dėl nepaprastai lėtos komunikacijos Rusijos pasiuntinys jau buvo spėjęs surinkti naujus pasižadėjimus.⁴⁹

Reikia paminėti, kad buvusiams belaisviams buvo labai sunku sugrįžti į kasdienį gyvenimą. Dažnai jo namai buvo sudeginti, ūkis sunaikintas, o valstiečiai pagrobti, nužudyti arba išsibėgioję. Štai Lenkijos bajoras Jonas Leščinskis, kuris nuo 1706 iki 1711 m. buvo Rusijos nelaisvėje, teigė, kad dėl to jis patyrė 84 tūkstančius auksinų nuostolio.⁵⁰ Tokiais atvejais pavietų bajorai stengdavosi parodyti solidarumą ir dažnai paskelbdavo mokesčius, kurių pajamos turėdavo atitekti sugrįžusiems belaisviui taip palengvindami jo įsikūrimą. Ar visi tokie mokesčiai būdavo surenkami bei kiek laiko tai trukdavo, yra atskira tema, bet tokių seimelių sprendimų buvo daug. Štai keli pavyzdžiai: Lydos seimelis 1714 m. gruodžio 6 d. kiekvieną 1690 m. tarifo dūmą paviete apmokestino 2 auksinų mokesčių buvusiams švedų ir rusų belaisviams bei tiems, kurių dvarai buvo sudeginti priešišku kariuomenių.⁵¹ 1710 m. rugpjūčio 14 d. Oršos seimelis paskyrė 1500 auksinų iš vietinių mokes-

čių buvusiam belaisviui;⁵² 1716 m. vasarį tas pats seimelis kitiems buvusiams belaisviams paskyrė 20 grašių sumą nuo trijų dūmų,⁵³ o Žemaitijos seimelis 1714 m. gegužės 29 d. paskyrė kelis tūkstančius auksinų 5 belaisviams, atvykusiems iš Stokholmo, kur jie buvo įkalinti 12 metų.⁵⁴

Greičiausiai tie kaliniai, kurie liko nelaisvėje po M. Valavičiaus misijos, nebuvo išlaisvinti ir 1712 m., mat 1713 m. Lietuvos didikų igalioitinis Rygoje Jonas Pliateris kelis kartus prašė rusų pareigūnų įgyvendinti caro duotus pažadus M. Valavičiui ir išlaisvinti belaisvius.⁵⁵ Šie reikalavimai neturėjo jokio atgarsio, nes 1714 m. kovą J. Pliateris pakartojė savo prašymus, kurie vėl buvo ignoruojami.⁵⁶ Po 1715 m. Rusijos archyvuose nebėra prašymų grąžinti suimtuosius iš Lietuvos ar Lenkijos. Abejotina, kad visi jie buvo paleisti. Turima medžiaga leidžia daryti prielaidą, kad daugumą jų greičiausiai taip ir mirė Rusijoje nesugrįžę į tėvynę.⁵⁷ Susidaro įspūdis, kad Lenkijos-Lietuvos valstybės pareigūnai pavargo prašyti Rusijos to, ko ji net negalvojo įgyvendinti. Po 1715 m. beveik neberandame ir prašymų įvykdyti 1704 m. Narvos sutarties sąlygas. 1712 m. pabaigoje didžioji dalis Rusijos kariuomenės pagaliau paliko Respublikos teritoriją, tad naujų belaisvių nebebuvo suimama. Be to, 1713 m. pabaigoje Augustas II grąžino sakų kariuomenę į Lenkiją ir Lietuvą bei nesusaukęs seimo liepė jai rinkti kontribucijas. Tai sukėlė didelį bajoriškosios visuomenės nepasitenkinimą, o caras Petras I tapo didikų ir bajorijos sąjungininku, galinčiu priversti Augustą II gerbti Respublikos įstatymus ir teises. Todėl bloginti santykių su Rusijos valdovu dėl keliolikos belaisvių vargu ar buvo išmintinga. Tokiomis aplinkybėmis nauji politiniai kaliniai iš Lietuvos Rusijos teritorijoje atsirats tik 1733 metais.

1715–1717 m. reikalavimai Rusijai išpildyti Narvos sutarties sąlygas ar priminimas apie kalinamus belaisvius, ypač unitų vyskupą, retkarčiais prasiverždavo iš Lenkijos-Lietuvos politinių veikėjų lūpų kaip buvusios megalamonijos liekanos – kas visiškai neatspindėjo realių abiejų valstybių santykių, kuriuose Rusija grojo pirmu smuiku. Buvusią Respublikos galybę ir įsivaizdavimą, kad bajorų Respublika savo politine santvarka bei kultūra yra kur kas pranašesnė už Rusiją, iliustravo plačiai Lenkijos-Lietuvos visuomenės vartota „maskolių“ sąvoka, kuria buvo įvardijami rusai. Tiesa, tol, kol Petras I tiesiai Respublikos didikams į akis nepasakė, kad toks terminas [...] „žemina jį ir jo valstybę, kuri turi būti vadinama Rusija, o jos gyventojai rusų tauta.“⁵⁸

¹⁹Weisbrod pranešimas, 1711 m. kovo 19 d., Sbornik imperatorskogo russkogo istoriticheskogo obshchestva, t. 50, S. Peterburg, 1886, p. 414–415.

²⁰Petras I A. Mensikovui, 1711 m. kovo 2 d., PIB, t. 11-1, p. 70.

²¹M. Ancuta K. Radvilai, 1711 m. gegužės 23 d., AGAD, ARV, Nr. 126.

²²Atsakymas į M. Valavičiaus instrukciją, 1711 m. kovo 13 d., PIB, t. 11-1, p. 391–398.

²³Instrukcija Špringeriui ir jo dokumentai, 1711 m., AGAD, AKW, 54, Nr. 23.

²⁴Atsakymas į Respublikos reikalavimus, 1711 m. birželio 8 d., PIB, t. 11-1, p. 247–250, 511–512.

²⁵Instrukcija M. Puzynai, 1712 m. balandžio 19 d., Rusijos valstybinis senųjų aktų archyvas (toliau – RGADA), F. 79, Op. 1, 1712, Nr. 34, p. 4–7; Atsakymas į M. Puzynos išteiktus reikalavimus, 1712 m. rugsėjo 24 d., RGADA, F. 79, Op. 1, 1712, Nr. 34.

²⁶M. Puzyna Petriui ir G. Golovkinui, 1712 m. spalio 6 d., RGADA, F. 79, Op. 1, 1712, Nr. 34, p. 106–107.

²⁷Grabnyčių seimeliai vyko kiekvienu metu vasario pradžioje. Juose buvo renkami Lietuvos vyriausio tribunolo teisėjai. Vasario mėnesio pradžios seimeliai tęsdavosi kelias dienas. XVIII a. pradžioje seimelis susirinkęs kita dieną po grabnyčių seimelio buvo vadinamas ekonominiu seimeliu ir teoriškai tai buvo naujas seimelis, o ne grabnyčių seimelio sesijos tęsinys.

²⁸Oršos seimelio sprendimas, 1710 m. vasario 4 d., Baltarusijos nacionalinis istorijos archyvas (toliau – NIAB), F. 1731, Op. 1-5, p. 743–746.

²⁹Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), SA, 2419, p. 341.

³⁰LVIA, SA, 3168, p. 80.

³¹LVIA, Lietuvos metrika (mikrofilmai), 155, p. 718.

³²Oršos seimelio sprendimas, ne vėliau kaip 1712 m. kovo 30 d., NIAB, F. 1731, Op. 1-6, p. 449–454; Oršos seimelio instrukcija, 1713 m. spalio 13 d., NIAB, F. 1731, Op. 1-6, p. 1063–1064; Oršos seimelio instrukcija, 1715 m. spalio 7 d., NIAB, F. 1731, Op. 1-7, p. 733–734; Oršos seimelio sprendimas, 1716 m. lapkritį, NIAB, F. 1731, Op. 1-7, p. 1366–1367.

³³Lietuvos kariuomenės sudėtis, BC, 2656, p. 19; Skriaudų suvestinė, NIAB, F. 1731, Op. 1-5, p. 1117.

³⁴P. Sanguška K. Radvilai, 1710 m. liepos 13 d., AGAD, ARV, Nr. 13788.

³⁵Oršos seimelio sprendimas, 1710 m. vasario 4 d., NIAB, F. 1731, Op. 1-5, p. 743–746.

³⁶Oršos seimelio sprendimas, 1711 m. balandžio 10 d., NIAB, F1731, Op. 1-6, p. 106–107.

³⁷L. Pocijus K. Radvilai, 1711 m. gegužės 21 d., AGAD, ARV, Nr. 11913.

³⁸LVIA, Lietuvos metrika (mikrofilmai), 155, p. 421.

³⁹Lietuvos kariuomenės pasiuntinių instrukcija, 1711 m. liepos 20 d., Rusijos valstybinis senųjų aktų archyvas (toliau – RGADA) F79, Op. 1, 1711, Nr. 40, p. 1–2.

⁴⁰Augustas II Petriui I, 1711 m. spalio 8 d., RGADA, F. 79, Op. 1, 1713, Nr. 25, p. 4; J. Šembekas Petriui I, 1711 m. spalio 11 d., RGADA, F. 79, Op. 1, 1713, Nr. 25, p. 5.

⁴¹Oršos seimelio instrukcija, RGADA, F. 79, Op. 1, 1713, Nr. 25, p. 5–7.

⁴²L. Pocijaus instrukcija Oršos seimeliui, 1712 m. spalio 13 d., NIAB, F. 1731, Op. 1-6, p. 750; R. Boratynskio nelaisvės aprašymas, RGADA, F. 79, Op. 1, 1713, Nr. 25, p. 1–3; Augustas II Petriui I, 1713 m. sausio mėn., RGADA, F. 79, Op. 1, 1713, Nr. 25, p. 11; S. Denhofas Petriui I, 1713 m. sausio 22 d., RGADA, F. 79, Op. 1, 1713, Nr. 8, p. 1.

⁴³R. Boratynskio pasižadėjimas, RGADA, F. 79, Op. 1, 1713, Nr. 25, p. 14.

⁴⁴G. Golovkinas A. Daškoviui, 1714 m. kovo 6 d., RGADA, F. 79, Op. 1, 1714, Nr. 7, p. 10.

⁴⁵A. Daškovas G. Golovkinui, 1714 m. kovo 25 d., RGADA, F. 79, Op. 1, 1714, Nr. 8, p. 45–46; A. Daškovas G. Golovkinui, 1714 m. gegužės 3 d., RGADA, F. 79, Op. 1, 1714, Nr. 8, p. 92.

⁴⁶Oršos seimelio instrukcija, 1713 m. spalio 13 d., RGADA, F. 79, Op. 1, 1714, Nr. 12, p. 1.

⁴⁷L. Pocijus Petriui I, 1713 m. gruodžio 21 d., RGADA, F. 79, Op. 1, 1713, Nr. 7, p. 4.

⁴⁸RGADA, F. 79, Op. 1, 1714, Nr. 12, p. 10.

⁴⁹G. Golovkinas A. Daškoviui, 1714 m. balandžio 21 d., RGADA, F. 79, Op. 1, 1714, Nr. 7, p. 21.

⁵⁰Skundas, 1717 m. birželio 28 d., LVIA, SA, 4732, p. 505–508.

⁵¹NIAB, F. 1722, Op. 1-9a, p. 379.

⁵²LMAB, F. 17, 66, p. 25–26.

⁵³NIAB, F. 1731, Op. 1-7, p. 958.

⁵⁴LVIA, SA, 14511, p. 696–697.

⁵⁵J. Pliateris G. Golovkinui, 1713 m. birželio 13 d. ir 1713 m. rugsėjo 9 d., RGADA, F. 79, Op. 1, 1713, Nr. 17, p. 9–19.

⁵⁶J. Pliaterio deklaracija, 1714 m. kovo 25 d., RGADA, F. 79, Op. 1, 1714, Nr. 10, p. 1.

⁵⁷Deruga A., Piotr Wielki a unici, p. 213–214.

⁵⁸J. Duninas J. Šembekui, 1716 m. balandžio 4 d., BC, 471, Nr. 67.

Rytų Lietuvos švietimas: praeitis, dabartis ir perspektyvos

Senojo Vilniaus universiteto dvelksmas

Virgilijus Juodakis

Žurnalistui Viešpats dovanoja dvi žaivingas akimirkas: kai jo rašiny pasitenka skaitytojų nepalietas cenzūros, ir antra, kai jis susitinka su kurso draugais ir savo, konkrečiau – Vilniaus universiteto, dėstytojais, o gegužės 14-ąją Vilniaus Rotušėje – su 1971–1976 metų žurnalistų laidos kuratoriumi Virgilijumi Juodakiu! Šių eilučių autorius kaip tik buvo tos laidos studentas.

Buvo graži gegužės diena. Svaigino žydinių jazminų ir alyvų aromatas. Tos nuotaikos pagautas per šventą tautos Senamiestį skrieju susitikti su kursoiais ir kuratoriumi Virgilijumi Juodakiu, labai sudėtingo likimo asmenybe.

Puikiai darbuojasi mano atmintis. Tarp skubių žingsnių ryškiai menu Žurnalistikos katedros docentus Bronių Raguotį, katedros vedėją Liubomirą Žeimantą, Joną Bulotą, iš senos lietuvių giminės, Laimoną Tapiną; lietuvių kalbos asus – profesorius Juozą Pikčilingį, Aldoną Pupkį ir kitus. Bet pirmiausia – Virgilijų Juodakį, gimusį 1934 metais tame svaigame ir tolimame gegužėje.

Štai Aušros Vartai, netoli Vilniaus Rotušės, kurios aikštėje riogsojo 1863 metų lietuvių sukilėlių koriko Muravjovo, o vėliau Stalino, saulės mėgėjo Vinco Kapsuko paminklai, o šalia – sovietinė propaganda įnirtingai varinėjo „Maskvos“ kino teatras. Bet tuometė Lietuvos, konkrečiai Vilniaus universiteto, inteligentija neišsigimė ir tėsė labai atsakingą tautinį darbą. Dėl ilgalaikio universiteto rektoriaus Jono Kubiliaus diplomatinio talento toji mokymo įstaiga tapo Lietuvos protų centru, todėl 1941 metų tremtinys, o

Virgilijus Juodakis su žmona Genute

ir 1957–1958 metų politinis kalins Virgilijus Juodakis čia surado vietą, kur žurnalistikos studentams iškėpė meilę meninei ir fotoreportazinei nuotraukai.

1964 metais sėkmingai baigė Vilniaus universiteto žurnalistikos studijas. 1970 metais – fotomenininkų sąjungos narys; 1977 – garbės narys. 1969 metais įsteigė Lietuvos fotografijos draugiją; 1970–2000 dėstė fotožurnalistiką. 1973 metais apgynė disertaciją „Fotografijos istorija Lietuvoje 1854–1940 metais.“ 1985 – docentas, Humanitinių mokslų daktaras. Žmogus – logiškas, nuoseklus, neskubantis nei girti, nei peikti.

1971–1976 metų laidos žurnalistė Valentina Jakimavičienė taip apibūdino savo kuratorių, o ir tuometinio universiteto, aišku, tautinį alsavimą: „[...] iš visos Lietuvos susirinkę, pas 1971–1976 metų žurnalistų kurso kuratorių Virgilijų Juodakį eidavome kaip pas išmintingą tėvą – klausti, guostis, tikėdami, jog būsime suprasti. Ir jis tėviškai palaikydavo, bet niekada nepykdavo [...] jau iš metų tolimos galiu pasakyti: ačiū visiems dėstytojams, kurie aštuntame dešimtmetyje, pernelyg nepainiodami politikos, gebėjo mums perteikti humaniškosios žurnalistikos pagrindus, tas pamatines vertybes, kurios nepavaldžios nei laikui, nei politinių vėjų kryptims ir įdiegė esminius principus – neišduoti ir neparduoti, nesivaikyti vienadienių sensacijų [...] geriau jau tavo širdis lieka vieškliai – ne tik lygiomis provėžomis, bet ir skaudžiai akmenuotais kelkraščiais, nes svarbiausia išlikti žmogumi [...]“

Taigi, kursiojai ir garbingi jubilieato svečiai, laikas lekia pirmyn! Antai, gerbiame Trakų rajono žurnalistai, docento, humanitarinių mokslų daktaro Virgilijaus Juodakio

Priekyje – iškilnių Rotušėje 1971–1976 metų laidos žurnalistė Valentina Jakimavičienė, antrame plane iš kairės – to kurso delegatai Julija Mušinskienė, Regina Germanavičiūtė ir Robertas Jakiūnas, trečiame plane centre – kurso draugas Algis Sabaliauskas

Paminėjimo dalyviai

auklėtiniai, regiu JŪSŲ rankose degančius fotoaparatus. Tai JO universitetinis palikimas, todėl šio rašto pabaigoje blykstelėjo prisiminimas: 1973-ųjų vasario 16-ąją einu labai nusimines Vilniaus universiteto Istorijos dekanato foje ir matau nuotraukoje vilką. Nuotraukos autorius – Virgilijus Juodakis.

Sustoju. Ir kratausi zuikelio nuovargio. Visam likusiam laikui...

*Toki studentiškos jaunystės ekspresyvuumą sakiniams rikiavo ir fotografavo kursoiokas Jonas POČEPAVIČIUS
2014 m. gegužės 19 d. Lentvaryje*

Mažosios ir Didžiosios Lietuvos evangelikų liuteronų lietuvių raštijos veikėjų ir kiti jubiliejai 2014 metais. Birželis

1874 06 12 Pakalnės aps. gimė **Artūras Bitėnas (Bittens)**, istorikas, pedagogas, dirbo Klaipėdoje, parašė veikalų apie Klaipėdos ir Šilutės apskritys.

Mirė 1920 07 12 Klaipėdoje.

1864 06 13 Ožiuose (Galbrasčių vls., Ragainės aps.) gimė **Endrikis Endrulaitis**, literatas, periodinio leidinio „Nusidavimai apie Evangelijos praplatinimą tarp žydų ir pagonių“ (1901–1906) redaktorius, giesmių kūrėjas ir vertėjas, liuteroniško turinio raštų parengėjas. Baigęs Karaliaučiaus universitetą, kunigavo Verdainėje, Doviluose, Šakūnuose, Priekulėje.

Mirė 1919 11 28 Priekulėje.

1879 06 14 buv. Tolminkiemio ev. liuteronų bažnyčioje pusiau slapta perlaidoti parapijos klebono, poeto **Kristijono Doneičio** (1714–1780) palaikai.

1834 06 15 Klaipėdoje gimė **Aleksandras Hornas**, Prūsijos istorikas, parašęs darbų apie Mažosios Lietuvos gyvenviečių istoriją, paskelbęs vertingos medžiagos apie demografinius, ūkio statistikos ir ekonominius socialinių santykius Mažojoje Lietuvoje.

Mirė 1897 07 28 Įsrutyje.

1894 06 18 Berlyne gimė dr. **Hermannas**

Theodoras Wangemannas, vokiečių ev. liuteronų teologas, daugelio religinių knygų autorius, ilgametis „Draugijos evangelikų misijoms stabmeldžių tarpe remti“ direktorius. Ši populiari draugija Mažojoje Lietuvoje buvo vadinama tiesiog „Wangemannio pasiuntinystės draugyste“.

Gimė 1818 03 27 Vilsnacke, netoli Vitenbergo (Vokietija).

1849 06 19 Klaipėdoje mirė **Karlas Henrikas Vaitas (Veit)**, apželdintojas, dirbo Klaipėdos uosto statybos inspektoriaus pareigose, savo darbus aprašė dviejose studijose.

Gimė 1779 07 15.

2009 06 21 Santarvės aikštėje prie Jono rajono savivaldybės pastato atidengtas paminklas, skirtas bene žymiausiajam XVI amžiaus lietuviui **Abraomui Kulviečiui** (apie 1510 m. Kulvoje–1545 m. Karaliaučiuje). Visą jo vertę (apie 260 tūkst. Lt) finansavo koncernas „Achemos grupė“ (vadovas Bronislovas Lubys). Skulptorių Konstantino Bogdano ir Mindaugo Šnipo darbas vaizduoja rankoje knygą laikantį A. Kulvietį.

1914 06 22 Kaušiuose (Girėnų vls., Ragainės aps.) mirė **Vilius Kalvaitis**, tautosakos

bei kalbinės medžiagos rinkėjas ir leidėjas. Dirbo ūkyje, gyveno Berlyne. Paskelbė keletą liaudies ir autorinės kūrybos rinkinių („Lietuvos kanklės“ (1895 m.), „Prūsijos lietuvių dainos“ (1905 m.) ir kt.), asmenvardžių, vietovardžių („Lietuviškų vardų klėtelė“ (1910 m.). Palaidotas tėviškoje.

Gimė 1848 11 14 Girėnuose (Ragainės aps.).

1924 06 20 Klaipėdoje įsteigtas **Klaipėdos krašto muziejus**, ekspozicija lankytojams atidaryta 1931 09 01. Didžioji dalis eksponatų pradžioje per II pasaulinį karą ar sovietmečiu, jo darbą tęsia **Mažosios Lietuvos istorijos muziejus**.

1934 06 23 Klaipėdoje mirė **Jurgis Arnašius**, literatas, spaudos veikėjas.

Gimė 1872 02 12 Vanaguose (Agluonėnų vls., Klaipėdos aps.).

1924 06 24 Bitėnuose (Pagėgių aps.) gimė **Eva Milda Jankutė**, M. Jankaus vaikaitė, gyvenusi ir dirbusi JAV bei Italijoje, MLF valdybos narė ir mecenatė. Grįžusi į Klaipėdą, 2006 m. įsteigė **Martyno Jankaus kasmetinę premiją**, skiriamą už nuopelnus saugant Mažosios Lietuvos paveldą. Jos rūpesčiu 2010 m. sutvarkytos

pokario vandalų nusiaubtos Bitėnų-Šilėnų kapinės – iškirsti medžiai ir krūmai, kapinės aptvertos tvora, pastatyti vartai, memorialinė lenta su čia palaidotų žmonių pavardėmis. Mecenatė sumanė ir lėšomis rėmė paminklo „Prūsų Lietuvos ainiams“ (iš akmens iškalta motinos-angelo skulptūra, aut. Algirdas Bosas) statybą, kuri 2012 05 12 pašventino Jurbarko ir kt. parapijų kun. Mindaugas Kairys.

1519 06 27 – **Leipcigo disputacija**, kurioje M. Liuteris išdėstė evangelišką požiūrį į atgailą, atlaidus, skaistykla, popiežiaus viršenybę; disputacijoje M. Liuteris patraukė savo pusėn humanistus, kurie išplatino reformacijos mokymą po visą Europą.

1899 06 27 pašventinta kun. Jono Straumanio (1864–1944) rūpesčiu pastatyta **Kretingos ev. liuteronų grakšti neogotikinė raudonų plytų bažnyčia**, kuriai 1897 03 09 dėtas kampinis akmuo, 1958 m. – naujas stogas. 1802 07 07 įsteigta parapija. Veikia 1785 m. Johano Preusso iš Karaliaučiaus sukurti vargonai.

*Parengė Birutė ŽEMAITAITYTĖ
Algirdas Mikas ŽEMAITAITIS, Vilnius*

Rytų Lietuvos švietimas: praeitis, dabartis ir perspektyvos

Mokytojai švenčia Atvelykį

Ilona JANUŠKEVIČIŪTĖ, Juozas VERCINKEVIČIUS, Eišiškės, Šalčininkų r.

Liaudies tradicijų pėdsakai

Atvelykis, pirmasis sekmadienis po Šv. Velykų, gražių šventinių tradicijų gausa bei spalvingumu nė kiek nenusileidžia didžiai Kristaus prisikėlimo dienai. Jo metu ir vėl ridenami dailiausiai išmarginti velykaičiai, supamasi sūpuoklėse, gardžiuojamasi namuose keptais mielinės tešlos pyragais, puošiamasi tautiniais drabužiais, o šventiniuose žaidimuose atgyja liaudies papročiai.

Visgi šiandien Velykėlių tradicijos puoselėjamos ne visose šeimose: Atvelykio kiaušinius vis dažniau pakeičia ant laužo kepta mėsa, o senolių menamos liaudies dainos ir šokiai nublinksta prieš ilgus pasisėdėjimus gamtoje. Štai kodėl vertėtų pasidžiaugti Šalčininkų rajono Eišiškių Stanislovo Rapolionio gimnazijos mokytojų iniciatyva jau daugelį metų organizuojama Atvelykio švente, išsaugojusia liaudies kultūros ženklus, tebetėsiančia lietuviškąsias tradicijas.

Atvelykis, dar vadinamas mažosiomis Velykėlėmis, Stanislovo Rapolionio gimnazijoje švenčiamas jau daugiau nei dešimt metų. „Žinote, mes pirmieji rajone atkūrėme lietuvišką vidurinę mokyklą, todėl norėjome išsaugoti ir visas mūsų protėvių tradicijas. Taigi ir šventės liko pas mus. Vėliau, pamažu atsikūrus kitoms mokykloms, jas „pasidalinome“. Atvelykis liko mums, „Poezijos pavasarėlis“ nukeliavo į Poškonis, „Šalčios aleliumai“ – į Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnaziją.“ – prisimena buvęs Stanislovo Rapolionio gimnazijos direktorius dailės mokytojas Vytautas Dailidka. Paklausta apie šventės rengimo tradiciją bei motyvus, direktoriaus pavaduotoja ugdymui Eglė Kiriuškinienė akcentuoja, kad pagrindinis Atvelykio gimnazijoje tikslas – ne tik skatinti visų rajono lietuviškų mokyklų bendravimą, bet ir drauge prisiminti liaudies kultūros paveldą: „Atvelykis mūsų gimnazijoje švenčiamas jau labai seniai. Pasikeitė tik tai, kad anksčiau šventę organizuodavome kasmet, o štai nuo 2008 m. – kartą į du metus. Visada kviečiame ir laukiame visų rajono lietuviškų mokyklų delegacijų: Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazijos, Baltosios Vokės „Šilo“, Dieveniškų „Ryto“, Jašiūnų „Aušros“ vidurinių mokyklų, Poškonų, Kalesninkų Mykolo Rudžio, Butrimonių pagrindinių mokyklų mokytojų. Kiekvieną kartą pasikviečiame ir folkloro ansamblių, štai, pavyzdžiui, šįsyk laukiame Va-

rėnos rajono Žilinių kaimo folkloro kolektyvo. Šventės metu žaidžiame tradicinius liaudies žaidimus, šokame, klausomės kultūros paveldą menančių dainų.“

Stanislovo Rapolionio gimnazijoje Atvelykiui ruošiamasi iš anksto: mokytojai susiburia į organizacinę grupę, kartu rengia šventinę programą: „Tradiciskai renginį veda mūsų Velykų bobutė ir diedukas (mokytojai Laima Banda-levičė ir Romas Urvikis). Ruošiamo vaidinimą, planuojame žaidimus. Kadangi sakoma, jog per Atvelykį būtina pasisupti (tam, kad metai būtų laimingi, gražūs), šiemet netgi atsigabenome į gimnaziją sūpuokles,“ – šypsodamasi kalba E. Kiriuškinienė.

Iš kultūros paveldo kraičio

Šventė gimnazijoje prasidėjo nuotaikingu ir kiek netikėtu svečių sutikimu: kiekvienas atvykusiųjų buvo pasveikintas tautiniais drabužiais pasipuošusių Velykų bobutės ir dieduko, turėjo nusiplauti rankas tyrame vandenyje, o atminčiai gavo po dailių velykinį margutį, ištrauktą iš gausybės preciziškai išraižytų, su įkvėpimu dabintų velykaičių pintinės.

Visus susirinkusius palinkėdama gražaus pavasario, stiprios sveikatos nuoširdžiai pasveikino gimnazijos direktorė Danutė Zuzo. Vėliau susirinkusieji buvo pakviesti prie Atvelykio stalo, o šventės organizatoriai pastaruosius pradžiugino linksnu vaidinimu, sveikino liaudies daina. Netrukus ant Velykų medžio sužibo jaukumo aplinkai suteikusios žvakelės.

Po Velykų bobutės ir dieduko pasirodymo sekė svečių prisistatymas, kurio metu gražių žodžių bei palinkėjimų Stanislovo Rapolionio gimnazijai negailėjo „Vilnijos“ draugijos pirmininkas habil. Dr. Kazimieras Garšva, buvęs „Vilnijos“ draugijos Kauno skyriaus pirmininkas Alfonsas Petrukevičius, „Vilnijos“ draugijos Kauno skyriaus pirmininkė dr. Aušra Jurevičiūtė, Lietuvos žurnalistų sąjungos narys Alfonsas Kairys, Lietuvos istorijos laikraščio „Voruta“ steigėjas bei vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius, VSAT Varėnos rinktinės Purvėnų užkardos vadas Petras Česokas, atsargos pulkininkas Arūnas Dudavičius, Poškonų pagrindinės mokyklos mokytoja Birutė Žibortienė, Kalesninkų Mykolo Rudžio pagrindinės mokyklos direktoriaus pavaduotojas Povilas Ramaška, Baltosios

Atvelykio dalyvių suvaidinta pasaka apie vištą ir kiaušini

Vokės „Šilo“ vidurinės mokyklos direktorė Nijolė Balinskienė, Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazijos direktoriaus pavaduotoja Lilija Ragožienė.

Prieš prasidedant liaudies žaidimams ir šokiais, Atvelykio dalyviams buvo pademonstruotas iš ankstesniųjų švenčių akimirų „sulipdytas“ filmukas, kartu prisimintos smagiausios, daugiausiai išpūdžių palikusios akimirkos.

Vakarui išibėgėjus, šventės vedėjai išjudino svečius kultūros paveldą menančiais žaidimais: burtų keliu išrinktiems dalyviams teko kuo greičiau nupiešti Velykinį margutį. Paties išpūdingiausiojo piešinio autoriaus laukė apdovanojimas – pasipūpimas Atvelykio sūpuoklėse. Kitame žaidime susirinkusieji pasijuto tikrais pasakų personažais – gimnazijos mokytojos Emilija Zuzienė ir Birutė Lukaševičienė iš skirtingų pasakų fragmentų sukūrė vaidinimą, kurio pagrindiniais aktojais ir tapo Velykėlių svečiai.

Šventinę nuotaiką vakaronėje palaikė Varėnos rajono Žilinių kaimo folkloro ansamblis, atlikęs daugybę liaudiškų dainų. Besiklausydami ju, Atvelykio dalyviai sukosi valso žingsneliu, šoko ir lietuviškąją polką „su ragučiais“.

Artėjant šventės pabaigai, gimnazijos dailės mokytojas Vytautas Dailidka mieliai sutiko aprodyti savo iniciatyva sukurtą muziejų. Išpū-

dis išties neeilinis: greta seniausių verpimo ratelių, lininių drobių ir paties mokytojo savame sodelyje išaugintų linų puikavosi preciziškai nutapyti paveikslai, nepatyrusio lankytojo akį džiuginę sodriais spalvų tonais, priminę laiko suniokotus rajono pastatus, vandens telkinius. Muziejuje buvo galima išvysti ir mūsų protėvių (baltų) paveldą – akmeninius, titnaginius kirvių antgalius, rėžtukus. „Prie jų rinkimo prisideda mokiniai,“ šypsodamasis sakė V. Dailidka, – po to išrenkame tuos, kurie iš tikrųjų nėra paprastas akmuo...“. Išliekamąją vertę turinčios knygos, laiškai, bylojantys apie tautos praeitį, rankraščiai – visa tai taipogi atrado savo vietą S. Rapolionio gimnazijos muziejuje.

Atvelykio šventė Stanislovo Rapolionio gimnazijoje ne tik padeda suburti visas rajono lietuviškąsias mokyklas, bet ir apeliuoja į kiekvieno žmogaus sąžinę: Velykėlių metu prisimenama tai, kas šiandien daugumai primiršta, neaktuali. Siekiama akcentuoti ir prarastą liaudies tradicijas, atkreipti dėmesį į kultūros paveldo gelmes. Taigi vertėtų pasidžiaugti ir tarti nuoširdų „ačiū“ gimnazijos direktorei Danutei Zuzo, visiems mokytojams, svečiams, prisidėjusiems prie tautos papročių minėjimo vakaro.

Juozas VERCINKEVIČIAUS nuotr.

Mažoji Lietuva

Knygos „Kristijono Donelaičio memorialas Čistyje Prudy. Sukūrimo istorija“ sutiktuvės Pagėgiuose

Elena STANKEVIČIENĖ, Pagėgių savivaldybės viešosios bibliotekos direktorė

Kristijono Donelaičio 300-ųjų gimimo metinių paminėjimo renginiai Pagėgių savivaldybės viešojoje bibliotekoje pasiekė kulminaciją – visuomenei pristatyta Napalio ir Laimutės Kitkauskų knyga rusų kalba „Kristijono Donelaičio memorialas Čistyje Prudy. Sukūrimo istorija“.

Renginyje dalyvavusi Laimutė Kitkauskienė, pristatydama šį leidinį išsamiai papasakojo memorialo Tolminkiemyje sukūrimo istoriją. Ji sakė, kad 1964 m. Lietuvos ir Kaliningrado srities vadovybės rūpesčiu pradėti restauruoti buvusios liuteronų bažnyčios Čistyje Prudy gyvenvietėje pastatai, atkuriamuosius darbus vykdė Kauno kultūros paminklų restauracijos kolektyvas, vadovaujamas architekto dr. Napalio Kitkausko. Vaidzinėje medžiagoje viešnia susirinkusiems atskleidė ilgą ir nelengvą architekto kūrybinį memorialo sukūrimo kelią bei sumanymo įgyvendinimo istoriją. Gausi medžiaga – brėžiniai, nuotraukos, prisiminimai, išpūdžiai – atskleidė visą šio memorialo svarbą ir reikšmę šiandienos kontekste, kai minime šios asmenybės jubiliejų. Viešnia atskleidė ir knygos atsiradimo istoriją, priminė, kad lietuvių kalba ši knyga išleista 2002 m., o jos pagrindu atgulė architekto Napalio Kitkausko dienoraštis, kuriame jis kruopščiai fiksavo visus darbus, įvykius, problemas, susitikimus ir rūpesčius, susijusius su šio memorialo sukūrimo darbais.

Pagėgiuose knygos „Kristijono Donelaičio memorialas Čistyje Prudy. Sukūrimo istorija“ pristatyme dalyvavo šio leidinio redaktorius, poetas Borisas Bartfeldas, kuris teigė, kad šiandien mums visiems labai svarbu saugoti ir puoselėti Rusijos ir Lietuvos kultūrinius ryšius, sakė, kad šiam kilniam tikslui pasitarnauja ir šios dienos susitikimas, kuris turėtų suartinti Kaliningrado ir Pagėgių bibliotekų, literatų, knygų bendruomenes. Knygos vertėja, poetė, Kaliningrado miesto Liudviko Rėzos lietu-

vių kultūros draugijos pirmininkė, mūsų kraštiečių (gimė Piktupėnuose) Rūta Leonova teigė, kad išvertusi šį leidinį ji gali teisėtai džiaugtis ir didžiuotis, kad likimas leido prisiliesti prie šios didingos asmenybės jamžinimo ir jos versta knyga yra tikrasis palikimas ateinančioms kartoms. Antrindama dr. Borisui Bartfeldui dėl jo kvietimo draugystei, poetė pažadėjo savo kūrybos vakarą Pagėgiuose surengti jau ateinančią rudenį. Bibliotekos darbuotojai poetei „išdavė“ paslaptį, kad jos dar niekur nepublikuotą „Metų“ vertimą į rusų kalbą jau skaitė ir žavėjosi pagėgiškiais, dalyvavę K. Donelaičio skaitymuose, kurie vyksta Pagėgių bibliotekoje trečiadieniais. O su šiuo rankraščiu į skaitymus atvyko ir pagėgiškius maloniai nustebino šio susitikimo svečias Sigitas Šamborskis, Lietuvių bendruomenės Karaliaučiaus krašte pirmininkas. Šiandien jis kalbėjo apie lietuvių kalbos mokytojų padėtį Kaliningrado srityje, jų pasiaukojantį darbą puoselėjant lietuvių kalbą bei lietuviškąją kultūrą.

K. Donelaičio kraštiečių klubo Kaliningrade pirmininkė Olga Dubovaja pasakojo, kad memorialas Tolminkiemyje, muziejus, kuriame vyksta įvairūs renginiai, atstatomi ir restauruojami pastatai parodo ir srities vadovų poziciją, kuri yra pozityvi ir teigiama. Ji priminė, kad ir šio leidinio leidyba buvo finansuota Kaliningrado srities Kultūros ministerijos, Kaliningrado srities istorijos ir dailės muziejaus bei Lietuvos Respublikos kultūros rėmimo fondo bendra programa, skirta K. Donelaičio jubiliejiniams metams paminėti. Viešnia pristatė ir būsimus atkuriamųjų memorialo pastatų darbų planus, su šiais darbais susijusius rūpesčius, visus kvietė dažniau lankytis Tolminkiemyje ir pajusti lietuviškojo Homero didybę.

Renginio vedėja Klaipėdos universiteto istorikė doc. dr. Silva Pocyte kalbėjo apie šio leidinio reikšmę Kaliningrado srityje gyvenantiems lietuviams

Bibliotekininkai ir renginio svečiai

ir vietiniams gyventojams, apie leidinyje pateiktus dar niekur nepublikuotus naujus duomenis, apie Kristijono Donelaičio giminės palikuonis, retus dokumentus, kurie tapo muziejaus eksponatais, kvietė susirinkusius būtinai aplankyti memorialą Tolminkiemyje. „Tai kiekvieno mūsų pareiga“, sakė mokslininkė.

Renginio organizatoriai svečiams iškėlė po

leidinį „Pagėgiai. Šis kraštas kaip muzika...“, linkėjo skaitytojus džiuginti naujomis knygomis ir prasmingais susitikimais. Tokiais, koks buvo ir šiandien – reikalingais, širdingais, viltingais, svajonėmis, kurios visus pakviestų bendriems darbams.

Astos ANDRULIENĖS nuotr.

14-oji lietuviško žodžio šventė

Emilija Algaudė BUKONTIENĖ, Uljanovo (Kraupiško) vidurinės mokyklos mokytoja

I Černiachovsko (Isruties) pedagoginį institutą rinkosi Kaliningrado srities (Karaliaučiaus krašto) 14-osios lietuvių kalbos olimpiados dalyviai. Iš viso dalyvavo 64 moksleiviai iš mokyklų, kur yra lietuviškos klasės arba veikia lietuvių kalbos ir etnokultūros fakultatyvas.

Ši olimpiada skirta Kristijono Donelaičio 300-osioms gimimo metinėms ir K. Donelaičio metams. Renginį organizavo Kaliningrado regioninė lietuvių kalbos mokytojų asociacija, Kaliningrado srities pedagoginis institutas. Olimpiados tikslas – ugdyti teigiamą požiūrį į lietuvių kalbą, žadinti norą kalbėti lietuviškai ir, žinoma, patikrinti moksleivių kalbėjimo, skaitymo ir gramatikos įgūdžius.

Skambėjo Rusijos Federacijos ir Lietuvos Respublikos himnai. Susirinkusieji klausėsi ir stebėjo ispūdingą meninę choreografinę kompoziciją, paruoštą pagal K. Donelaičio poemą „Metai“. Rusų kalba ištraukas iš visų keturių poemos dalių išraiškingai skaitė Pedagoginio instituto studentai, klausėmės aktoriaus Rolando Kazlo skaitomų tekstų.

Kaliningrado srities švietimo ministerijos profesinio mokymo skyriaus vadovas Aleksandras Kačkovas olimpiados dalyviams linkėjo sėkmės, gražuos bendravimo ir susirasti naujų draugų. Černiachovsko pedagoginio instituto direktorė Elena Komarnickaja pasidžiaugė, kad olimpiada vyksta jų institute. Tokie renginiai skatina daugiau sužinoti, išbandyti savo jėgas, nes kalbos mokėjimas turtina žmogų. Direktorė padėjo mokytojams, kurie ruošė moksleivius olimpiadai, sakė, kad malonu matyti pažįstamus veidus.

Černiachovsko miesto savivaldybės viršininkas Anatolijus Vachoninas pasidžiaugė, kad jų miestą su Lietuva sieja glaudūs ryšiai: bendradarbiauja su Marijampole, Šakiais, Telšiais, Lietuvos mokslo įstaigomis. Jų mieste gyvena įvairių tautybių žmoniai.

Kaliningrado srities lietuvių kalbos mokytojų asociacijos pirmininkas Aleksas Bartnikas pasveikino visus atvykusius: moksleivius, studentus, mokytojus, svečius ir linkėjo parodyti geras lietuvių kalbos žinias.

Lietuvos Respublikos generalinio konsulato Kaliningrade kultūros atašė Romanas Senapėdis perdavė nuoširdžius generalinio konsulo Vaclovo Stankevičiaus sveikinimus, priminė olimpinį principą, kad svarbiausia

dalyvauti.

Lietuvos Respublikos Seimo švietimo, mokslo ir kultūros komiteto biuro vedėjas Kęstutis Kaminskas pasveikino susirinkusius 14-osios olimpiados dalyvius.

Daiva Žemgulienė, Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos vyriausioji specialistė kalbėjo, kad tai tradicinė olimpiada, kurioje puiki proga pasidalinti tuo, ką sukaupė per metus. P. Daiva padėjo olimpiados šeimininkams ir organizatoriams ir jubiliejaus proga įteikė mokytojų asociacijos pirmininkui Aleksui Bartnikui Švietimo ministro Padėkos raštą.

Vilniaus universiteto profesorius Bonifacas Stundžia į susirinkusius kreipėsi kalbomis, kuriomis kalbėjo tame krašte, priminė, kad lietuvių kalba yra archaiškiausia iš visų indoeuropiečių kalbų ir linkėjo jos mokytis. Profesorė lituanistė Meilutė Ramonienė iš Vilniaus universiteto, lietuvių kalbos vadovėlių autorė, sakė, kad kalba – tai saitas, jungiantis visų tautų žmones.

Olimpiados dalyvius sveikino ir linkėjo sėkmės Jūratė Slaviniene, Kauno Antano Smetonos gimnazijos mokytoja ekspertė, Kauno lietuvių kalbos mokytojų metodinio būrelio pirmininkė, ir Ilona Vitkauskienė, Kauno miesto savivaldybės administracijos Švietimo ir ugdymo skyriaus Formaliojo švietimo poskyrio vyriausioji specialistė. Jos buvo pakviestos vertinti olimpiados dalyvių darbų.

Buvo sudarytos 4 grupės, jų darbus vertino dvi komisijos. 1-os ir 2-os grupių moksleiviai, t.y. 2-6 klasių, skaitė pasirinkto lietuvių poeto eilėraštį ar prozos kūrinių ištrauką. Vertinant meninį skaitymą buvo atsižvelgta į taisyklingą tarimą, kirčiavimą ir intonacinę raišką.

3-oji grupė – tai 8-9 klasių moksleiviai, 4-oji – 10-11 klasių moksleiviai ir studentai. Jiems iš anksto reikėjo sukurti kūrybos darbą „Laiškas Donelaičiui“ ir olimpiados metu jį pristatyti. Kūrybinių rašto darbų turinys turėjo atitikti nurodytą temai, parašyti dailia rašyba, pasižymėti taisyklinga rašyba ir kūryba, žodyno turtingumu, originalumu.

Geriausių rezultatų pasiekė 1 grupėje (2-4 klasių) še moksleiviai: 1-oji vieta skirta J. Bogdanova (Nemano 2-oji vid. m-kla, mokytoja Vida Martišauskienė), 2-oji vieta – A. Jegorovai ir E. Gavrilovai (Gurjevsko gimnazija ir Sovetsko 10-asis licejus, mokytojos Irena Tiriuba ir Tatjana Pavlova) 3-oji

Bendra olimpiados dalyvių, mokytojų ir sevčių nuotrauka

vieta – O. Pugač (Nemano 2-oji vid. m-kla, mokytoja Vida Martišauskienė).

2-ojoje grupėje (5-6 kl.) 1-osios vietos laimėtojai: T. Vilkskaja (Černiachovsko 4-oji vid. m-kla, mokytoja Ona Druseikaitė) 2-osios vietos – V. Belkevičiūtė (Pobedinskaja vid. m-kla, mokytoja Tatjana Rodenko). 3-osios vietos – A. Makrušina ir R. Preimonis (Gusevo 5-oji vid. m-kla, mokytoja Gražina Koliago ir Jasnoje vid., mokytoja Aldona Bursteikienė).

3-ojoje grupėje (7-8 klasių) nugalėjo A. Šapka (Sovetsko 3-oji pagrindinė m-kla, mokytoja Vita Kovalenko), V. Riabova (Sovetsko 3-oji pagrindinė m-kla, mokytoja Vita Kovalenko) ir F. Solovjov (Kaliningrado licejus, mokytojas Algirdas Karmilavičius).

4-osios grupės (9-11 kl. mokiniai ir studentai) laimėtojai: A. Soltis ir A. Parasiuk (I. Kanto Baltijos federalinis universitetas, dėstytoja Violeta Lopetienė), V. Lukošius ir A. Malinovskaja (Černiachovsko pedagoginis institutas ir Kaliningrado licejus, dėstytoja Ona Druseikaitė ir mokytojas Algirdas Karmilavičius), L. Mankutė (Uljanovo vid. m-kla, mokytoja Emilija Algaudė Bukontienė), V. Oleško ir V. Vovcenko (I. Kanto Baltijos federalinis universitetas, dėstytoja Violeta Lopetienė).

Olimpiados laimėtojai apdovanoti organizacinio komiteto ir Pedagoginio instituto diplomais, organizacinio komiteto bei

Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos prizais. Kol olimpiados dalyviai varžėsi viktorinoje „Pažįstamas ir nepažįstamas Donelaitis“, su mokytojais buvo aptarti aktualūs darbo klausimai: pasiruošimas dainų šventei „Čia mano namai“, mokytojų atrankos konkursas, darbo sutarčių pratimas, aprūpinimas vadovėliais ir pratybų sąsiuviniais, vizų gavimas.

Kitais metais bus jubiliejinė – 15-oji olimpiada. Mūsų mokytojai ir moksleiviai norėtų, kad ji būtų šventė. Gal netikslinga kasmet skirti prizines vietas, nes sunku tiksliai įvertinti mokinių žinias. Sunku lyginti kaimo mokyklų moksleivių žinias, kur dirbama vieną kartą savaitėje, su didžiųjų miestų mokyklomis, kur yra ne lietuvių kalbos fakultatyvas, bet klasė arba su universiteto ar instituto studentais. Daug problemų sudaro mokinių atvežimas į olimpiadą, sunku surasti transportą, moksleiviai gyvena skirtingose vietose.

Džiaugiamės, kad mūsų moksleiviai nori mokytis lietuvių kalbos, kad mokyklų vadovai sudaro sąlygas lietuvių kalbos mokymui.

Asociacijos pirmininkas A. Bartnikas dėkojo už finansinę, organizacinę ir informacinę paramą Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ir Švietimo ir mokslo ministerijoms, Kaliningrado srities Švietimo ministerijai, Pedagoginiam institutui ir visiems prisidėjusiems prie šios olimpiados organizavimo.

V. Sinica. Nuolaidų Varšuvai šalininkų argumentai yra melas

Pirrašyta kalnai skirtingų argumentų, kodėl Lietuva negali ir neturi leisti Lietuvos piliečių pasuose vardų ir pavardžių rašyti nevalstybine kalba. Tokio leidimo šalininkai nesidrovėdami konstatuoja, kad „lenkų reikalavimai yra visiškai pagrįsti ir normalūs“. Prasmingiau pažvelgti į nelietuviškų asmenvardžių pasuose klausimą iš kitos pusės ir atsakyti į pagrindinius (dažniausiai pasitelkiamus) tokios nuolaidos Varšuvai šalininkų argumentus.

Pirma, teiginys, kad savo šalies piliečių asmenvardžių rašyba pasuose nevalstybine kalba yra įprasta Vakarų šalių praktika, yra melas. JAV, Kanadoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Beneliukso šalyse, Jungtinėje Karalystėje ir daugelyje kitų pavyzdinių demokratinių Vakarų šalių tokia teisė piliečiams nėra suteikta. Beveik visos valstybės turi labai natūralų, pagrįstą ir suprantamą norą, kad jų piliečiai galėtų perskaityti ir išarti dokumentuose esančius pavardes, todėl pritaiko jas savo kalbos taisyklėms. Tai ypač aktualu Lietuvai, nes lietuvių kalba – kitaip nei, pavyzdžiui, anglų – viskas rašoma taip, kaip taria. Turėtume vertinti šį unikalų savo kalbos bruožą. Asmenvardžiai čia nėra ir neturėtų būti jokia išimtis.

Tiesa, kelios posovietinės Europos šalys leidžia pasuose rašyti asmenvardžius nevalstybine kalba jų pilietybę įgijusiems kitų šalių piliečiams, tačiau tai visiškai skirtingas nei Lietuvos lenkų atvejis. Len-

kija prieš kelerius metus tariamai leido pasuose rašyti nevalstybine kalba ir savo šalies piliečiams, tačiau toks užrašas ten tėra paveikslėlis pase, nes nei valstybės registruose, nei bankuose nėra pripažįstamas ir negalioja, o apsimokėti už tą piešinėlį piliečiams reikia savo lėšomis. Būtent dėl to, o ne iš solidarumo su Lietuva Lenkijos lietuviai šia teise beveik visai nesinaudoja. Jei tikrai norime sekti Vakarų demokratinių šalių pavyzdžiu, vienareikšmiškai neturėtume leisti užrašų pasuose nevalstybine kalba.

Antra, teiginys, kad savo šalies piliečių asmenvardžių rašyba pasuose nevalstybine kalba yra tokių piliečių teisė, yra melas. Europos Žmogaus Teisių Teismas 1999 ir 2012 metais byloje prieš Latviją ir Lietuvą patvirtino tą pačią nuostatą, kad neegzistuoja jokia piliečio teisė į pavardės rašybą dokumentuose originalo kalba, o valstybės gali jas rašyti tik valstybine kalba, tuo jokių teisių nepažeisdamos.

Galima išgirsti teigiant, kad tokią teisę įtvirtina Lietuvos ratifikuota Europos Tarybos Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija. Tai vėlgį melas. Konvencija iš tiesų teigia, kad šalys narės turi pripažinti piliečių originalius asmenvardžius, bet pačios Europos Tarybos oficialus šios konvencijos komentaras (išaiškinimas) teigia, kad tai nesukuria pareigos leisti jų rašybą dokumentuose originalo kalba.

Galiausiai ir 1994 metų Lietuvos ir Len-

kijos sutartis įpareigojo abi šalis leisti rašybą pagal skambesį. Tokį įsipareigojimą Lietuva atskaitingai vykdė, pasuose rašydama nesulietuvintas Lietuvos lenkų pavardes, pavyzdžiui, Tomaševskis vietoj Tamašausko arba Narkevič vietoj Narkevičiaus. Lenkija šiuo atveju gali būti nepatenkinta nebent savo derybininkų 1994 metais pasiektais rezultatais, o ne Lietuvos sutarčių laikymusi.

Trečia, teiginys, kad asmenvardžių nevalstybine kalba leidimas yra būtina geresnių santykių su Lenkija sąlyga, yra melas. Pirma, Lenkija vadovaujasi dar tarpukariu Romano Dmowski (Roman Dmowski) padiktuota geopolitine nuostata, kad iš kaimynų reikia reikalauti tiek, kiek jie nusileis ir sutiks atiduoti. Tą suvokiant, galima arba aiškiai pasakyti, kad derybų dėl lenkų bendrijos teisių negali būti, arba tenkinti reikalavimus, kurie iš principo negali baigtis. Jei jie baigtųsi, LLRA jedinstvininkai turėtų paleisti aktualumo netenkančią partiją, o Lenkijos politikai atsisakyti tobulo ir nieko nekainuojančio politinių dividendų savo šalyje šaltinio. Nežinia, ko palinkėti žmonėms, kurie nuosirdžiai tikisi tokios politinės partijų sąvadybės. Priešingai, naujų reikalavimų fone LLRA ir Varšuva jausis tik stipriau, nes galės rinkėjams parodyti, kad litowski chamai paklūsta spaudimui, metodas veikia ir yra taikytinas toliau.

Beje, Lenkija ne vienus metus nuosekliai giria lenkų padėtį Latvijoje. Socdemams neįtikintantis leidimas asmenvardžius ori-

ginalo kalba rašyti antrame paso puslapyje yra būtent sprendimas latvišku pavyzdžiu. Už tokią tvarką Lenkija Latvijai neturi jokių priekaištų. Nors neturi bendros sienos su Lenkija, lenkų Latvijoje nėra mažai – net 53 309 (2,35 proc.), iš kurių daugiau nei 10 000 net neturi Latvijos pilietybės. Kas trukdo Lietuvai sekti Latvijos pavyzdžiu, jei manome, kad būtinos nuolaidos Varšuvai?

Iš kitos pusės, būtina įvertinti, kad LLRA reikalavimų tenkinimas Lietuvoje neišspręs santykių su Lenkija problemų, bet tikrai pakiš koją Latvijai ir Estijai, iš kurių Rusija bemat pareikalaus to paties tariai diskriminuojamiems vietos rusams. Ar to ir siekiame, kai Europos ir JAV analitikai jau vieningai kalba apie tai, kad būtent Latvija yra kitas Putino agresijos taikynys, o Krymo pavyzdys aiškiai rodo, kad tokia agresija kas kartą dangstoma tariamai pažeidžiamomis rusų teisėmis?

Apibendrinant, G.Kirkilo ir jo bendraminčių aiškinimai, kad taip paseksime Vakarų šalių pavyzdžiu, užtikrinsime tautinių mažumų teises ir pagerinsime santykius su Lenkija, be jokių išimčių yra melas, melas ir dar kartą melas. Nėra jokių objektyvių priežasčių, įpareigojančių Lietuvoje įgyvendinti antikonstitucinę asmenvardžių rašybos tvarką. Tik vergų valstybėje lemiama balsa turi kaimynų baimė, o ne argumentai.

E.LEVIN nuotr.

Šaltiniai: www.propatria.lt, www.alkas.lt

Rytų Lietuvos švietimas: praeitis, dabartis ir perspektyvos

K.Garšva. Kada Lietuvos ir Lenkijos santykiai bus geresni?

Dr. Kazimieras GARŠVA, Vilnius

Kazimieras Garšva

Mes gerbiame lenkus, linkime geriausios sėkmės Lenkijai ir laukiame, kada Lietuvos ir Lenkijos santykiai bus iš tikro geri. Kad taip būtų, reikia padaryti nelabai daug – laikytis Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutarties, pasirašytos prieš 20 metų, balandžio 26 dieną.

Pagal Sutarties 1 straipsnį – gerbti Lietuvos teritorinį vientisumą ir nesikišti į jos vidaus reikalus- nebekelti ultimatumų dėl vadinamų tautinių mažumų, nutraukti propagandinį karą, nefinansuoti penktosios kolonos, atsisakyti lenko kortos.

Kiekvieną kartą tomaševskininkams priminti Sutarties 16 straipsnio 2 dalį: „Kiekvienas asmuo, priklausantis lietuvių tautinei mažumai Lenkijos respublikoje ir lenkų tautinei mažumai Lietuvos Respublikoje, privalo būti, kaip kiekvienas pilietis, lojalus valstybei, kurioje jis gyvena, ir vadovautis jos įstatymuose numatytais pareigomis“, t.y. liautis mulkinus lenkiškų mokyklų moksleivius bei rinkėjus, nerašinėti šmeižikiškų skundų, nusikabinti savo partijos iniciatyva iškabintus gatvių užrašus ir t.t.

Šalys pagal Sutarties 15 straipsnį turi užtikrinti „reikiamas galimybes mokytis tautinės mažumos kalba ir tautinės mažumos kalbos ikimokyklinėse įstaigose, pradinėse ir vidurinėse mokyklose“.

todėl Seinų krašte – etninėse lietuvių žemėse, kur yra uždaryta dauguma lietuviškų mokyklų, Lenkija turi atkurti Pristavonių, Navinykų mokyklą ir visas jas (su Seinų „Žiburio“ gimnazija“), kaip ir Lietuva, pakankamai finansuoti, panaikinti nepagrįstus mokesčius Vyskupo A. Baranausko fondui.

Per Velykas, ir vaikstant po Berznyko, Seinų ir kitus kapus, verta prisiminti ir Dievo įsakymus. Ko gero Gediminas ir Linas jau ruošiasi savo galvelės pelenais barstyti ir atsiklaupę atsiprašyti, kad buvusioje Vilniaus vaivadijoje vėl neįvedė lenkiškų raidžių, gatvių užrašų, vietovardžių, valstybinės lenkų kalbos bei teritorinės autonomijos (kaip Kryme). Bet tai Sizifo darbas: Lietuvos derybininkai iki šiol nesugebėjo paaiškinti Lenkijos valdininkams, kad etninėse lietuvių žemėse lenkiškų pavardžių ir tuo labiau vietovardžių kaip ir nėra. Pagal svetimus įstatymus juos rašyti jokio pagrindo nepavyko rasti: Lietuvos respublikoje svetimų užrašų nebuvo, o okupacinių laikotarpių iškraipyti užrašai – negalioja.

Lietuva ir Lenkija, „smerkdamos smurto naudojimą“, „iškilmingai abipusiai patvirtindamos viena kitos dabartinių teritorijų su sostinėmis Vilniumi ir Varšuva vientisumą dabar ir ateityje, nepriklausomai nuo jų sienų formavimosi proceso praeityje“, pagal Sutartį, Lenkijos pavyzdžiu, turėtų atsisakyti ir viso prievarta primesto Rusijos, Vokietijos ir Lenkijos okupacijų neautentiško palikimo. Gal būtų tomaševskininkams, „žiniams“, „pranašams“, „istorikams“, liberalams, kosmopolitams tai nepatiks, bet sutarčių, įstatymų ir realios padėties nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės. Tuo labiau, jog kalbotyros profesorius per viešą tų reikalų aptarimą, esant V.Kvasnevskiui, bandė G.Kirkilui tai išaiškinti ir pateikti, bet jis atsisakė ir pasiliko tikrai Lenkijos ambasadoriaus atvežtas knygas „Teisinė tautinių mažumų padėtis Lietuvoje“.

I. Šiaulienės ir G. Kirkilo projekto tikslas yra ne užtikrinti Lietuvos Respublikos piliečių vardų ir pavardžių – LDK kultūros paveldo teisinę apsaugą, bet ją naikinti. Bendra šeimos pavardė iš dalies užtikrinta 1991-01-31 Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio

pase“ trečiuoju punktu leidžiančiu asmenvardžius rašyti pagal pasą, o Valstybinė lietuvių kalbos komisija (VLKK) gali išduoti tuo klausimu identifikacinę pažymą. Per 500 Lietuvos piliečių ištekęsiję už užsieniečių pasirašė Reikalavimą ginti valstybinę kalbą, atsisakydamos svetimų raidžių.

Istatymo projekto antrojo straipsnio trečioji dalis turėtų būti formuluojama taip: *Dokumento šaltinis – Lietuvos Respublikos kompetentingos institucijos išduotas asmens dokumentas Lietuvos piliečiui, ar užsienio valstybės- užsienio piliečiui. Projektas pažeidžia lietuvių kalbos rašybos pagrindinį principą – skirtingus garsus (fonemas) žymėti skirtingais rašmenimis, prie 32 lietuviškų raidžių pridėda dar apie 150 naujų raidžių, kurių visų niekas nemoka ištarti, rašyti ir kurių visų nėra jokioje pasaulio valstybėje. Įstatymo projektas prieštarauja Lietuvos respublikos Konstitucijos preambulei („Lietuvių Tauta, išsaugojusi savo dvasią, gintąją kalbą, raštą ir papročius“...), 3-čiam straipsniui („Niekas negali varžyti ar riboti Tautos suvereniteto, savintis visai Tautai priklausanti suverenų galių“), 7-tam straipsniui („Negalioja joks įstatymas ar kitas aktas priešingas Konstitucijai“), 10-tam straipsniui („Lietuvos valstybės teritorija yra vientisa ir nedalijama į jokių valstybinių darinių“, o tokius valstybinius darinius su trimis valstybinėmis kalbomis neteisėtai kuria Lenkų rinkimų akcija), 14-tam straipsniui („Valstybinė kalba – lietuvių kalba“).*

LR Konstitucinis Teismas nagrinėjo tikrai LR piliečių vardų ir pavardžių rašybos atitikimą Konstitucijos 14 straipsniui. 1999-10-21 nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991-01-31 nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase atitikimo LR Konstitucijai“ Konstitucinis Teismas įrodė, kad „asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba. Kitaip būtų paneigtas konstitucinis valstybinės kalbos statusas“. 2014 m. sprendime Konstitucinis Teismas (toliau-KT) visų šių nuostatų nepaneigė ir neatsisakė, pastebėdamas: „...gali būti nustatytos ir kitokios asmens vardo ir pavardės rašymo LR piliečio pase taisyklės nei nustatytosios Aukščiausiosios Tarybos 1991-01-31 nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo LR piliečio pase“

2 punkte, kai jas keisti siūlo pagal Lietuvos Respublikos įstatymus iš profesionalių kalbininkų-lietuvių kalbos specialistų (o tiek, kiek leidžia įstatymai, ir kitų lingvistikos šakų atstovų) sudaryta valstybės institucija, turinti įgaliojimus rūpintis valstybinės kalbos saugojimu“.

Balandžio 1-ąją registruoto projekto autoriai aiškinamajame rašte be pagrindo skelbia, kad „projektą parengti paskatino 2014-02-27 LR KT sprendimas. Sprendime nesiūloma, pavyzdžiui, „rašyti Lietuvos piliečių vardus ir pavardes svetimomis raidėmis, taip kaip nuspręst Lenkų rinkimų akcijos, Socialdemokratų ar kurios nors kitos partijos arba Lenkijos, Rusijos, Baltarusijos ar kitos valstybės valdančiosios koalicijos“. Pagal LR Konstituciją, įstatymus bei KT sprendimą kitokios asmens vardo ir pavardės rašymo LR piliečio pase taisyklės minėtame 2 punkte galėtų būti tik tokios, kokias siūlė Prof. V. Urbutis (Lietuvių kalbos išdavystė. V., 2007, p.16 ir t.t.) „2. Ne lietuvių tautybės LR piliečių vardai ir pavardės rašomos lietuvių kalbos rašmenimis pagal siūlų ir sugramatinti, išlaikant autentiškus asmenvardžius ir valstybinės kalbos tarties, kaitybos, rašybos normas“. LR KT taip pat nesiūlė, kad partijos gali priversti profesionalių kalbininkų instituciją vykdyti bet kurios partijos valią arba sudaryti naują kalbininkų instituciją, kuri tiksliai, operatyviai vykdytų partijų nurodymus. KT sprendime nurodyta, kad „įstatymų leidėjai nustatant asmens vardo ir pavardės rašymo LR piliečio pase teisinį reguliavimą yra reikalingos specialios žinios, jis turi gauti iš profesinių žinių turinčių asmenų (institucijų) oficialią išvadą, aiškiai išdėstytą poziciją, aiškius siūlymus, į kuriuos įstatymų leidėjas negali neatsižvelgti“. Tokie aiškūs siūlymai yra jau suformuluoti dr. P. Kniūkštos knygoje „Tarp gramatikos ir politikos“ skyrelyje „Koks galėtų būti vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymas“ (V., 2013, p.145-170), recenzuotoje VLKK narių ir patvirtintoje Lietuvių kalbos instituto mokslo tarybos posėdyje 2012-12-19. Apie tai savo veikaluose rašo ir akad.

Z.Zinkevičius „Lietuvių asmenvardžiai“ (V., 2008), „Vilnijos lenkakalbių pavardės“ (V., 2012), dr. Macijauskienė, prof. V. Urbutis, V. Labutis, A. Pirockinas ir kiti. Ir nė vienas iš jų nesiūlo pavardės rašyti svetimomis raidėmis, o jiems prieštaraujančių mokslinių straipsnių nėra.

LR KT sprendime, matyt, sąmoningai kalbama ne apie profesionalų kalbininkų vieną instituciją, bet institucijas. Be VLKK yra dar Lietuvių kalbos institutas, turintis Vardyno skyrių, kuris yra atsakingas už vardyno vartojimo strategiją ir taktiką Lietuvos Respublikoje. 2008 m. Institute vyko profesionalių kalbininkų konferencija, po diskusijų priėmusi sprendimą – Lietuvos piliečių vardus ir pavardes dokumentuose rašyti valstybinės kalbos raidyną.

Įstatymo projekte nesilaikoma ir naujausio KT sprendimo: be jokių konsultacijų su profesionalių kalbininkų institucijomis Vyriausybė parengia ir patvirtina Vardų ir pavardžių rašymo taisyklės, parengia ir įgyvendina registrų ir valstybės informacinių sistemų pertvarką. Tai daroma skubiai ir savavališkai „iki šio įstatymo įsigaliojimo“, nors tam prieštarauja tebeveikiantis 1991-01-31 nutarimas Nr. I-1031 „Dėl vardų ir pavardžių rašymo LR piliečio pase“ (Žin., 1991, Nr.5-132), nebetekiantis galios tik įsigaliojus šiam įstatymui. Analogiškas Vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projektas buvo teiktas Seimui 2010 m., ir buvo Seimo daugumos atmetas, o svarstymui pasirinktas LR Konstitucijai neprieštaraujantis projektas pagal kurį LR piliečio pase įrašius vardą ir pavardę valstybine kalba, to paties paso kitų įrašų skyriuje galima nurodyti asmens vardą ir pavardę kitokiais, nelietuviškais, rašmenimis ir nesugramatinta forma, jeigu jis to pageidauja. Aptariamajame projekte išlygos nenumatytos, vardai ir pavardės turi būti rašoma „nelietuviškais lotyniško pagrindo rašmenimis“.

Įstatymo projekto aiškinamajame rašte galimų neigiamų priimto įstatymo padarinių nenumatoma, nors, pažeidžiant LR Konstitucijos 28 str., Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos 4,5,6,20,21 str. tuo įstatymu būtų varžomos autochtonų ir gyventojų daugumos- lietuvių bei kitų Lietuvoje gyvenančių tautinių bendrijų ir tautinių mažumų teisės ir laisvės. LR Konstitucijos 29 straipsnis draudžia varžyti žmogaus teises ir laisves bet neleidžia teikti ir privilegijų dėl tautybės, kalbos ar pažiūrų. (Įstatymas sukurtas išimtinai lenkų bendruomenei).

Įstatymo pateikėjai nutyli, kad visi Lenkų rinkimų akcijos skundai Europos Sąjungoje atmetti, kaip ir Latvijos pilietės Mencenos. Europos žmogaus teisių teismas 2007 m. atsisakė priimti svarstyti Lietuvos gyventojų M. Klečkovskio skundą dėl pavardės rašybos, o 2011 m. ES Teisingumo Teismas M.Runevič- Vardyn nurodė, jog Teismas nesprendžia sutuoktinių, kurių vienas užsienietis, pavardžių vienodumo problemos ir suteikia valstybės galimybę savo nuožiūra nustatyti nacionalinį teisinį reguliavimą šiuo klausimu (plg. E.Kuzborska. Teisinė tautinių mažumų padėtis Lietuvoje. V., 2012, p.175). Neteisingai skelbiama, kad vardus ir pavardes rašyti lotyniško pagrindo rašmenimis „įprasta visose (išskyrus Lietuvą ir Latviją) šalyse, kurių rašmenys yra lotyniško pagrindo“ (p.4). Nutylima, kad etninėse lietuvių žemėse Lenkijoje tokios rašybos nėra, o daugelis kitų pasaulio valstybių (išskyrus Čekiją) neturi raidžių č, š, ž, ė, ū ir kt. taip pat nerašo ištekęsijusių ir netekusių moterų pavardžių priesagų. Dauguma valstybių pavardes ir vardus rašo pagal skambesį naudojant savo rašybos taisykles. Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos 11 straipsnis valstybėms palieka galimybę rašyti visus asmenvardžius pagal tarimą valstybine kalba („pagal šalių teisinėse sistemose nustatytas sąlygas“).

Vietovardžių ir gatvių pavadinimų Lietuvoje ir Latvijoje pagal šį straipsnį rašyti nevalstybine kalba nereikia, nes tai neatitinka valstybių teisių sistemų reikalavimų, pažeidžia daugumos gyventojų teises (20 str.), ypač valstybių suvereniteto, lygybės, teritorinio vientisumo ir politinės nepriklausomybės principus (21 str.). Šios konvencijos

komentaro 68 punktas pakartoja: „šalys gali rašyti tautinei mažumai priklausančio asmens pavardę (pavardes) pagal tarimą oficialios kalbos rašmenimis“.

1994 m. pasirašytoje Lietuvos ir Lenkijos draugiško bendradarbiavimo ir geros kaimynystės sutartyje 14 straipsnyje numatyta pavardžių rašyba pagal skambesį, ir sutartis Lietuvoje, priešingai nei Lenkijoje, tiksliai vykdoma. Pagal atliktas apklausas savo pavardes rašyti svetimos abėcėlės raidėmis norėtų tikrai nuo 20 iki 40 procentų Lietuvos lenkų. Dalis jų taip greičiau prarastų gimtąją paprastąją kalbą. Lietuvos derybininkai ir šito projekto autoriai Lenkijos atstovams bei visuomenei iki šiol nesugebėjo tinkamai išaiškinti, kad Lietuvoje grynai lenkiškos kilmės pavardžių yra nedaug (kaip ir grynai lietuviškos kilmės – tik apie 20 procentų). Daugumą pavardžių sudaro senosios LDK kultūros paveldas (vadinamas lituanika), prigijęs etninėse lietuvių žemėse ir prisitaikęs prie vietinių gyventojų kalbos, į kurią civilizuotos partijos ir šalys neturėtų kėsintis. Kol Lenkija nepripažino jos įvykdytos 1920-1939 m. rytinės Lietuvos dalies ir ilgaamžės istorinės Lietuvos sostinės Vilniaus okupacijos, apie Lietuvos asmenvardžių bei vietovardžių naują lenkinimą geriau nekalbėti.

Projekto autoriais pasirašė Seimo nariai I.Šiaulienė, G.Kirkilas taip ir neatsako į aiškinamojo rašto 12 klausimą – kiek valstybės ir savivaldybių biudžetų bei kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prirėiks įstatymui įgyvendinti. Registrų bei sistemų pertvarkymo būtinybę, reikalingų lėšų poreikį bei terminus dar tik žadama įvertinti. Atsakant rezgama kažkas apie „vienodą tapatybės nustatymą“. Neteisingai pranešama, kad slapto įstatymo projekto rengimo metu negauti specialistų vertinimai ir išvados. Tas projektas nėra naujas – reikėjo paminėti ankstesnius projektus bei jų vertinimus. Per 20 metų jų susikaupė šimtai. Paskutinis socialdemokratų projektas nubloškia lietuvių kalbą 150 metų atgal – į spaudos draudimo laikus, kai lietuviška abėcėlė dar nebuvo galutinai susiformavusi. Aušrininkai tikrai po ketvirčio amžiaus atsisakė lenkiškų raidžių, polonizacijos beviltiškai nutautintų lietuviškų teritorijos plotų ir atkūrė Lietuvos respubliką ne LDK, bet etninėse lietuvių žemėse nepraradusiose tautos dvasios, kalbos bei tautinės atminties. Todėl, priėmę siūlomą projektą, atsisakytume baltų tautų kultūros vienybės o valstybinės kalbos funkcijos būtų susiaurintos, tradicinė savita kalbos sistema – sujaukta ir Lietuvos teritorijoje būtų kuriama Lenkija.

Seimo nariai I.Šiaulienė ir G. Kirkilas kartu su įstatymo projektu XIIP-1653 įregistruojo ir Civilinio kodekso straipsnio 3.282 pakeitimo įstatymo projektą XIIP-1654 pagal kurį vardas, pavardė ir vietovardžiai rašomi naudojant lietuvių kalbos taisykles, jeigu kiti įstatymai nenustato kitaip. Valstybinės kalbos, švietimo ir visi kiti įstatymai „kitaip“ iki šiol nenustatė, bet formuojamuose Vardų ir pavardžių bei Tautinių mažumų įstatymuose kaip tik ir norima pažeisti Konstituciją.

Iteisinus okupacinių režimų neautentiškus pakeistus vietovardžius Wilno, Kowno, Memel, Szauli, Poniewież ir t.t. būtų pripažinta, kad Lietuvos Respublikos teritorijoje jos Konstitucija nebeveikia ir nebegina autentiško vardyno taip kaip ir užribio etninėse lietuvių žemėse, kur Tilžė pavadinta Sovietsk, Ragainė- Nieman, Vidugiriai- Widugiery, Vilka-pėdžiai- Wilkapėdžiai, Gervėčiai-Gierviaty, Gardinas-Grodno ir t.t. Kėsinamasi ir į Valstybinės kalbos 14 straipsnį („oficialios, sunormintos vietovardžių lytys Lietuvos Respublikoje rašomos valstybine kalba“), 17 straipsnį („Lietuvoje viešieji užrašai rašomi valstybine kalba“), Vyriausiojo administracinio teismo sprendimus („Lietuvių kalba, pagal Konstituciją įgyjusi valstybinės kalbos statusą, privalo būti vartojama visose valstybės ir savivaldos institucijose, visose Lietuvoje esančiose įstaigose, įmonėse ir organizacijose“).

Siūlome toliau svarstyti LR Konstitucijai neprieštaraujantį ir 2010 m. Seimo pasirinktą Seimo nario R. Kupčinsko parengtą Vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projektą XIP-1668. Tokiai nuostatai pritarė ir 50 000 Lietuvos Respublikos piliečių.

Jono VAIŠKŪNO nuotr.

Asmenvardis – ne apatiniai marškiniai

Prof. dr. Alvydas BUTKUS, VDU Letonikos centro vadovas, VDU profesorius

Alvydas Butkus. www.alkas.lt nuotr.

Niekaip nerimstantys lietuviškos asmenvardžių rašybos chaotizavimo entuziastai, pakurstomi dar ir kitos šalies politikų, verčia ir mane grįžti prie šio klausimo. Esu kalbininkas, be to, vardyno tyrinėtojas, kalbėti šiuo klausimu jaučiu turįs didesnę teisę nei istorikai, gydytojai, inžinieriai, teisininkai ar sociologvistai. Juolab kad net Konstitucinis Teismas neseniai nurodė, kad spręsti apie asmenvardžių rašybą pirmiausia turi kalbininkai.

Europinio standarto nėra

Visiškai sutinku, kad raštas yra susitarimo dalykas, joks prigimtinis. Raštas ilgainiui gali kisti, būti modernizuojamas ar net keičiamas iš esmės. Keičiant raštą, kinta ir asmenvardžių rašybą – pritaikoma prie naujesnės rašto formos kartu su kitais tos kalbos žodžiais, ir savais, ir skolintais. Vadinas, rašybą natūraliai nutolsta nuo ankstesniosios. Latviai su estais XX a. pradžioje atsisakė gotikinio šrifto ir visas pavardes ėmė rašyti pagal dabartinės rašybos reikalavimus bei dabartinėmis abėcėlės raidėmis. Niekas nebado pirštu į senuosius raštus ar XIX a. antkapius, kuriuose latvio ar vokiečio Valterio pavardė rašyta „Walters“ ar „Walter“. Nedaromos išimties ir Latgalos (buv. Inflanty Polskie) lenkams. Turakai 1928 m. atsisakė arabiško rašto ir pasirinko lotynišką. Ar dėl to dingio „prigimtinė teisė“ rašyti Turkijos piliečių arabų asmenvardžius arabiškai?

Azerbaidžanas savo abėcėlę XX a. kaitaliojo net kelis kartus, bet niekas ten nesiblaško po ankstesnius abėcėlės variantus.

Iš kitų užkeikimų dažnai minėta „europinė tradicija“, „europiniai standartai“, užmiršus, kad kiekviena šalis pirmiausia laikosi savo standartų ir savo tradicijų, o jokio bendro „europinio standarto“ šiuo klausimu išvis nėra. Viena įstatymo projekto autorių Irena Šiaulienė prisipažino, kad jos pavardė pagal „europinius standartus“ kitose šalyse paverčiama Šiauliene. Net Lenkija, 1994 m. sutartyje su Lietuva įsipareigojusi savo piliečių lietuvių pavardes rašyti „pagal fonetinį skambesį“, niekada jų taip nerašė, ir Šidlauskas ten visada oficialiai yra Szydłowski, ne Szidlauskas. Registrų centre pavardės liko senos, tad pavardę susilietuvinusiam Lenkijos piliečiui vis tiek reikia turėti ankstesnę asmens kortelę ar pasą, kad asmenį būtų galima identifikuoti banke, poliklinikoje, policijoje ar kitoje valdžios įstaigoje. Pavardė lietuviškais rašmenimis Lenkijoje skirta tik namų aplinkai.

Ne privati nuosavybė

Teigti, jog asmenvardžiai nepriklauso kalbos sistemai tik todėl, kad neturi sąvokos, yra tas pat, kas sakyti, jog dviračiai nepriklauso transporto priemonėms, nes neturi saugos diržų. Iš tikrųjų visi asmenvardžiai, ir savi, ir svetimi, kiekvienoje kalboje pritaikyti prie tos kalbos fonetinės ir morfologinės sistemos. Tai daroma dėl paprastos priežasties – jie skirti ne privačiam ar individualiam vartojimui, o visos visuomenės poreikiams. Asmenvardis nėra apatiniai marškiniai, kad jam būtų taikomi privatumo reikalavimai. Net tarptautiniai per krikščionybę, literatūrą ar kultūrinius mainus paplitę vardai kiekvienoje kalboje turi skirtingas formas: hebrajų Jōhānān, lietuvių Jonas, anglų Džon, prancūzų Žan, rusų Ivan, nekalbant jau apie grafikos skirtumus. Popiežiaus vardo juk niekas nesiūlo rašyti originaliai, pagal „prigimtine teisę“ – Francisus. Net Kristaus vardo tarimas ir lotyniška grafika skirtingose kalbose įvairuoja, bet dėl to niekas iečių nelaužo.

Be jau minėtų argumentų, kuriais mėginama pateisinti nelietuvių Lietuvos piliečių pavardžių rašybą nevalstybine kalba, pagaliau ištartas ir pagrindinis – to reikalaujanti Lenkija. Keistokas Lenkijos strateginis tikslas – pasiekti, kad Lietuvos lenkų asmenvardžiai būtų rašomi ne Lietuvos, o Lenkijos valstybine kalba, tarsi jie būtų jau Lenkijos piliečiai. Nusitaikyta ir į vietovardžius. Esą nuo to turėtų pagerėti abiejų šalių santykiai, pablogėję todėl, kad Lietuva iki tol nepaisiusi Lenkijos reikalavimų. Vis dėlto net plika akimi matyti, kad toks reikalavimas yra kaip siuzereno sąlyga vasalui. Lietuvos atstovai noriai išsijaučia į vasalo vaidmenį. Istorikas Alvydas Nikžentaitis LRT laidoje priduria, kad antraip Lenkija galinti neįvesti savo divizijų, jei Lietuvą užpultų Rusija. Suprask, Lenkijai pavardžių rašybą Lietuvoje yra to paties lygmens dalykas, kaip jos įsipareigojimai NATO. Žurnalistas (irgi, beje, istorikas) Virginijus Savukynas viename savo komentarų klausia: „Kas sunaikins lietuvišką tapatybę – dvikalbiai užrašai ar neišmanėliai?“ Lygiai taip galima klausti, o kas sunaikins nelietuvišką tapatybę – užrašai valstybine kalba ar neišmanėliai? Į bendrą vasalinį chorą įsitraukė ir kai kurie politiniai apžvalgininkai, paleidę į apyvertą dar sovietmečiu išbandytas bolševikines etiketes oponentams.

Lenkija Lietuvai atkakliai bruka tai, ko nesiūlo jokiai kitai savo kaimynei – veidrodinių santykių politiką, jos įkaitais pavertusi Seinų krašto lietuvius. Veidrodinis principas netinka iš esmės, nes Lenkija ir Lietuva yra asimetriškos dydžių, gyventojų skaičiumi, tautinių bendrijų dalimi – Lenkijoje tautinės bendrijos sudaro 2 proc. gyventojų, Lietuvoje – beveik 16 proc. Tad kas tinka meškai, netinka šėskui. Lieka atviras klausimas, kodėl tokių reikalavimų Lenkija nekelia kitai strateginei partnerei – Latvijai? Ten taip pat nemaža lenkų bendruomenė, savo atsiradimu panaši į Lietuvos. Be to, net 10 tūkst. Latvijos lenkų (20 proc.) vis dar neturi Latvijos pilietybės. Penkiose valdiškose Latvijos lenkų mokyklose 60 proc. dalykų

dėstoma valstybine latvių kalba, tos kalbos brandos egzaminų reikalavimai lenkiškų mokyklų abiturientams yra tokie patys, kaip ir latviškų. Net ten, kur lenkai gyvena gana kompaktiškai, nėra dvikalbių gatvėvardžių ar juolab vietovardžių. Ir nė vieno priekaišto iš Lenkijos. Net atvirkščiai – Lenkijos pareigūnai giria Latvijos kolegas ir dėkoja jiems už rūpinimąsi Latvijos lenkų bendruomene. Tai gal Lietuvai vertėtų taikyti Latvijos principą? Šalys juk panašios.

Ruošia Krymo variantą?

Ar nacionalistai sukurs Krymo variantą Lietuvoje? Taip klausia V.Savukynas kitame savo komentare. „Nacionalistais“ jis čia vadina ne tomaševskininkus, bet visus, kurie priešinasi anų užgaidoms sužymėti Vilniaus ir Šalčininkų rajonus želigovskinės okupacijos laikų vietovardžių ir gatvėvardžių rašybą, o rajonų gyventojus paženklinti dar ir lenkiškai surašytais asmenvardžiais jų dokumentuose – Lenko kortelės, matyt, nepakanka, nes ne visi ją ima. Žinant šių rajonų savivaldybių sugebėjimą palaužti gyventojus gąsdinimais atimti pašalpas, neaprupinti malkomis, neuvalyti užpustytų kelių į sodybas, tikėtina, kad dėl šventos ramybės visi klusnūs piliečiai čia taps Kiszkaiais, Pirszteliais, Tamaszunais ar net Tomaszewskiais. Svarbiausia, kad ženklinimas būtų įteisintas pačių lietuvių. Simboliška, kad tokį įteisinimą inicijavo buvę TSKP ir VLKJS istorijos specialistai. Jau nebe taip svarbu, kad 1990 m. buvęs raudonas Lietuvos pakraštys pamažu paverstas baltai raudonu. Dabar svarbu jį sužymėti grafiškai, kad dar labiau skirtųsi nuo likusios Lietuvos, ir sukurti Krymo variantą Seimo narių rankomis. Beliks tik spėlioti, kada ir kas šį „Krymą“ atsiims, jei iki tol, žinoma, jis nebus politinių vasalų apskritai išmainytas į pažadėtus „gerus santykius“.

Šaltinis: <http://kauno.diena.lt/naujienos/nuomones/nuomones/asmenvardis-ne-apatiniai-marškiniai-627868#.U2RL06KdG8U>

Lietuvis, tėvynėje ir Čekijoje stojes prieš fašizmą

Vytautas RIMŠA, Svėdasiškių draugijos „Alaušas“ tarybos narys, atsakingas už mokslinę veiklą

Tėsinys. Pradžia Nr. 8

Leidinyje nerasime, kaip dabar priimta, nei skambių politinių lozungų, nei deklaracijų. Lietuvos ir Čekoslovakijos patrioto P. Dovalgos socialinę veiklą, ypač jo įsitikinimus ar tautines, patriotines bei antimilitarines nuostatas, jo požiūrį į kylančią fašizmo grėsmę Europoje ir pasaulyje geriausiai skaitytojai parodo jo straipsnių, itin dažnai skelbtų tuo metu lietuvių ir čekų spaudoje, analizė ir komentarai. Juose yra daug temų, tarp kurių dominuoja glaudus abiejų valstybių bendradarbiavimas, tarptautinių ryšių plėtra, laisvės ir nepriklausomybės įtvirtinimo klausimai, artėjančio Antrojo pasaulinio karo nuojauta ir pirmųjų fašistinės Vokietijos karinių išpuolių Europos centre prieš Čekoslovakijos Sudetų krašto gyventojus teisiniai ir moraliniai klausimai. Savo straipsniuose P. Dovalga itin kritiškai ir kategoriškai pasisako prieš didžiųjų valstybių saivaliavimą, primetant mažesnėsios savo valią, prievartą užgrobiančią jų žemės, gyventojų diskriminavimą ir žeminimą.

Pagirtina, kad rašydamas šią studiją, P. A. Mikša neapsiribojo vien mūsų tautiečio P. Dovalgos asmeniniu gyvenimu, filosofinėmis nuostatomis ar tragiška žūtimi. Priešingai, per jaunuolio kūrybinį gyvenimą, ypač straipsnius, kruopščiai surinktus, chronologiškai (1931-1939 m.) išdėstyto žurnalo puslapiuose, jis pateikia skaitytojui itin platų Europos istorinių įvykių vaizdą. Įvykiai čia rutuliojami nuo pat Lietuvos ir Čekoslovakijos valstybių susikūrimo iki vokiečių kilmės gyventojų po Antrojo pasaulinio karo išvairo iš buvusio vokiečių okupuoto Čekoslovakijos krašto (1945-1946 m.).

Reikia pripažinti ir tai, kad šiame leidinyje P. A. Mikša išryškino (dažnai net išskirdamas tekstą ir įterpdamas savo pastebėjimus!) ir tas P. Dovalgos straipsnių mintis bei tarptautinius įvykius ar faktus, kurių iki šiol baiminasi konjunktūriniai istorikai. Antai, įdomiausia yra tai, kad vos hitlerinei Vokietijai okupavus ir atplėšus iš Čekoslovakijos Sudetų kraštą (pagrindinis motyvas – čia gyvena daug vo-

kiečių, kuriuos čekai diskriminuoja!), tuojau pat, nė kiek nedvejodamas ir pasinaudojusios tarptautine sumaištimi bei prisidengusios minėtu fašistiniu lozungu dėl tautinių mažumų diskriminacijos, lyg skraiste, norint nusišlepti ir pateisinti savo amoralia, grobuoniška elgseną prieš pasaulio visuomenę, kol Vokietija tebėra užsiėmusi savais militaristiniais žygiais ir planais, jos šlykščiu pavyzdžiu paseka ponų Lenkija ir Vengrija. Po Vilniaus krašto ir Pietų Lietuvos žemų 1919-1922 m. užgrobimo, Lenkija, pasinaudoja fašistinės Vokietijos patirtimi, ir nedelsdama okupuoja didelius žemės plotus iš Čekoslovakijos Užkarpatėje, nors ten tuo metu tegyveno vos 10 procentų lenkų. Vengrija, savo ruožtu, tais pačiais sumetimais pasigrobė nemažą Slovakijos dalį... Kokia pamokanti „taikaus kaimynystės sambūvio ir lozungų“ istorija, surandanti atgarsį iki pat mūsų dienų... Yra čia ir daugiau istorinių faktų, kurie gali būti ne tik įdomūs bet ir pamokantys daugeliui mūsų šalies skaitytojų. Kad ir, pavyzdžiui, glaudus Lietuvos bei Čekijos valstybių bendradarbiavimas tarpukario laikotarpiu, kuriant ir įtvirtinant savo nepriklausomybę, skatinant ūkio, ekonomikos raidą ar kultūrinius ryšius ir kt.

Nemažai istorinės medžiagos, teikiančios žinių apie žurnalisto ir vertėjo P. Dovalgos gyvenimą ir veiklą, yra paskelbta ir leidinio prieduose (254-259 p.). Matome čia kelėtą jo originalių straipsnių, kadaise išspausdintų Lietuvos ir Čekoslovakijos periodinėje spaudoje, taip pat – gan išsamią jo darbų bibliografiją, šaltinių, panaudotų rašant studiją, sąrašą.

Autentiškų žinių bei faktų P. A. Mikšos studijai teikia ir gražiai ją papildo P. Dovalgos artimų giminių pasakojimai. Apie žurnalisto ir vertėjo tėvų – Onos ir Kazio Dovalgų šeimos likimą čia rašo (283-292 p.) giminaitis, inžinierius Vytautas Dovalga, o dr. Jonas ir inžinierius Juozas Martinaičiai (293-305 p.) pasakoja apie dėdės P. Dovalgos atminimo gimtinėje jamžinimo idėją ir atliktus Laikiškių kaime (Jonavos r.) darbus.

Vertinant pastarąjį žurnalo numerių (22-

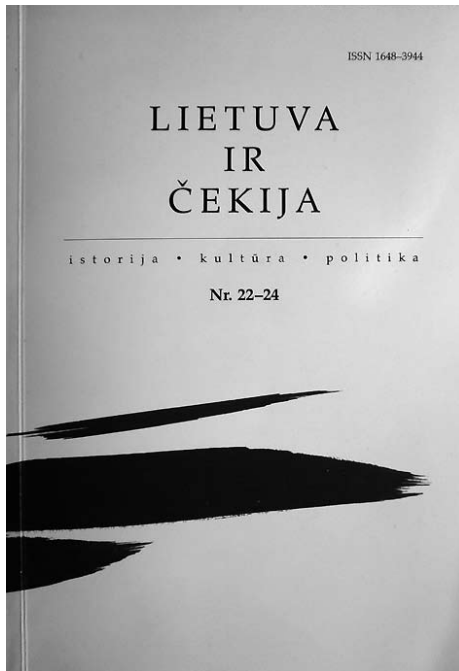
24) rinkinį, tenka taip pat pastebėti, kad jis nuo ankstesniųjų gerokai skiriasi ir savo turiniu. Šiuo atžvilgiu, jis galėtų kažkiek lygintis tik su vienu iki tol pasirodžiusiu žurnalu kuriame buvo paskelbta prof. habil. dr. Romualdo Šviedrio gan solidžios apimties studija „Lietuvos ir Čekijos jėzuitų ryšiai“ (2009, nr. 19, p. 5-108). Vis dėlto pastarajame numeryje tarpsta ir keletas straipsnių kitomis temomis.

Kita vertus, detalus leidinio planas, plati pasirinktos temos analizė, su neretais autoriaus pasižvalgymais ir kitus, artimai su tema susijusius, taip pat gan įdomius to meto įvykius bei faktus, anot sociologų, – į foninius procesus ir laikmečio istorinius įvykius – duoda skaitytojui teisę ir pagrindą žurnale spausdinamą studiją vertinti kaip rimtą mokslinį darbą. Tą patį liudija ir plati įvykių analizė, autoriaus vertinimai, apibendrinimai, pastabos, citatos. To nepasakys apie kai kuriuos, anksčiau žurnale skelbtus straipsnius.

Pagaliau, kai kuriuos skirtumus nuo ankstesniųjų numeriu rodo ir paties leidinio apimtis, platus, gvildenant temą, autoriaus užmojis, to meto įvykių vertinimai ir apibendrinimai, kupini gilių autoriaus įžvalgų bei nagrinėjamos temos vientisumas. Jei dar prisiminsime, kad trijuose žurnalo numeriuose išspausdinta didžiausia iki tol vienai temai skirta studija, turėsime visą leidinio skirtumų nuo ankstesniųjų jo numerių puokštę.

Manyčiau, kad dėl visų minėtų ypatumų, ypač – tematikos vientisumo, faktų gausos, plačios įvykių panoramos ir dydžio (net 306 p.) – pastarasis žurnalo „Lietuva ir Čekija“ numerių rinkinys yra panašus daugiau į knygą, nei keleto žurnalo numerių konvoliutą. Ši takoskyra, gretinant visus žurnalo numerius lengvai pastebima. Gal dėlto, idėmiai perskačius leidinį, galima įsitikinti, kad jis savo forma ir apimtimi, iš tiesų, yra labai artimas knygai, o pagal struktūrą, medžiagos dėstymo sistemą, faktų analizę ir panaudotų šaltinių gausą primena gan solidžiai monografiją.

Žingeidžiam skaitytojui, nepaisant kokiai visuomenės socialinei grupei ar sluoksniui jis

Lietuva ir Čekija: istorija, kultūra, politika / red. ir leid. Petras Algis Mikša. Vilnius, 2013, nr. 22-24. – 336 p – Iliustr. – Str. santr. angl.

nepriklausytų, čia tikrai yra ką pasiskaityti, o svarbiausia – ir apie daug ką pačiam pagalvoti. Ypač tiems, kurie yra ne vien duona sotūs, kurie domisi žmonijos ir žmogaus pasaulėjautos raida, Europos valstybių gyvenimo moralinio pakilimais bei nuopoliais, tautų sąveikos ir taikaus sambūvio tradicijomis, politika bei siekiais neeilinių socialinių kataklizmų metu ar kituose laiko vingiuose išlaikyti savo tautinę identitetą, savastį, savimone, tradicijas, žemes, istoriją. Apie visa tai, čia rasime labai daug įvairių pamokančių istorijų, įvykių ir faktų, skatinančių rimtai pagalvoti apie žmonių misiją elgseną ar pačią egzistenciją. Tačiau tam pirmiausia reikia atskleisti naujus minėto žurnalo puslapius.

Pabaiga

Pirčiupių kaimo sudeginimas

Vokiečių SS ir policijos 16-as pulkas

Dr. Arūnas BUBNYS, Vilnius

Atkelta iš 1 p.

1940 m. viduryje vokiečių policijos batalionų skaičius pasiekė 101, į juos pašaukta daug jaunų naujokų ir policijos rezervistų. Taip pat buvo suformuoti ypatingieji policijos batalionai, turėję numerius 251-256 ir 301-325. Pastaruosiuose batalionuose buvo telkiami tvarkos policijos (Ordnungspolizei) elitiniai kadrai². Vokietijai 1939 m. okupavus Lenkiją šis batalionas iš Hamburgo 1940 m. spalio mėn. buvo perkeltas į Kielcų miestą Lenkijoje. Čia bataliono policininkai saugojo karinius objektus nuo sabotazo ir diversijų aktų, taip pat vykdė represijas prieš taikius Lenkijos gyventojus. Yra žinoma, jog 1941 m. rudenį (apytikriai rugsėjo mėn.) bataliono kareiviai plėšikavo Kielcų gete ir mušė jo gyventojus. Batalionas anksti ryte apsupo getą ir darė kratas su tikslu iš gyventojų atimti vertingus daiktus. Vokiečių policininkai įsiverždavo į butus ir pusnuogius gyventojus varė į gatvę. Čia buvo atliekamos kratos, atimami vertingi žydų daiktai, o patys geto gyventojai dažnai sumušami³. 1941 m. liepos mėn. (pagal kitus šaltinius spalio mėn.) vokiečių policininkai sušaudė 16 moterų. Dvylika bataliono policininkų nuvažiavo prie kalėjimo. Iš kalėjimo buvo išvesta 16 lenkių moterų. Jos buvo susodintos į sunkvežimį ir nuvežtos apie 20-30 km už Kielcų ir ten sušaudytos. Sušaudymo vieta buvo pamiškėje. Pasmerktosios mirčiai moterys užrištomis akimis po keturias buvo atvedamos prie duobės krašto ir sušaudomos. Jeigu kuri dar rodydavo gyvybės ženklus, buvo papildomais šūviais pribaiigiama. Po egzekucijos baudėjai sugrįžo į Kielcų⁴. 305-o bataliono (vėliau pavadinto 3-uoju) kareiviai taip plėšikavo Radomo mieste (Lenkija) bei viename kaime netoli Radomo (Lenkija) tiesiojosi iš žydų pjaustydami jiems barzdas ir neatlygintai imdami maisto produktus⁵. 1942 m. vasario mėn. 305-as batalionas iš Lenkijos buvo pasiųstas į Leningrado sritį ir Volchovo rajone užėmė gynybines pozicijas iki 1943 m. birželio mėnesio. Batalionas dalyvavo kautynėse su Raudonosios armijos daliniais prie Puškino miesto ir Pulkovo aukštumose. Bataliono 3-ia kuopa buvo dislokuota prie Ladogos ežero pietinės pakrantės ir privalėjo aprūpinti batalioną maisto produktais ir amunicija. 1942 m. vasarą (pagal kitus šaltinius 1943 m. kovo mėn.) 305-as batalionas buvo įtrauktas į SS 16-ojo pulko sudėtį ir gavo 3-ią numerį (bataliono vadu buvo policijos majoras Georgas Weissigas). Nuo 1942 m. rugsėjo mėn. iki 1943 m. pradžios 305-as batalionas buvo ispanų „Mėlynosios divizijos“ rezerve Leningrado sritys Krasnyj Bor, Nikolajevkos vietovių apylinkėse⁶.

Pagal buvusio 16-ojo pulko raštininko Kurto Glaserio parodymus, 1941/42 m. žiemą į Leningrado frontą buvo pervesti trys Šiaurės Vokietijoje suformuoti vokiečių policijos batalionai – 305-as (sudarytas iš tikrosios policijos tarnybos policininkų), 102-as (sudarytas iš pašauktų atsar-

ginių) ir 53-ias. Iš šių batalionų ir policijos pulko „Nord“, sumušto prie Staraja Rusos, likučių esą ir buvo 1942 m. suformuotas 16-asis SS ir policijos pulkas. Dėl fronte patirtų didelių nuostolių (53-ias batalionas buvo beveik visiškai sunaikintas), 1942 m. gruodžio mėn. 16-am pulkui buvo priskirtas iš Reicho atvykęs rezervas (apie 200-300 policininkų), kuris 6 mėn. buvo apmokomas Rygoje. Internetiniai šaltiniai taip pat nurodo, kad 16-as SS ir policijos pulkas buvo suformuotas 1942 m. liepos mėn. iš vokiečių policijos pulko „Nord“ („Šiaurė“)⁷. Yra žinoma, kad 1942 m. gruodžio mėn. 16-ojo pulko vadu buvo iš Berlyno kilęs policijos pulkininkas Emilis Kurskas (Emil Kursk)⁸. Iki 1943 m. rugsėjo mėn. vidurio 16-ąjį pulką sudarė du batalionai – 2-as ir 3-ias. Nėra aišku, kas sudarė 16-ojo pulko 1-ąjį batalioną (nors kai kurie internetiniai šaltiniai nurodo, kad pulką sudarė 4 batalionai, tačiau 4-asis batalionas 1943 m. buvo išformuotas). Pagal suimtojo A. Lorenzo parodymus, 1944 m. pavasarį buvęs SS ir policijos 9-asis pulkas buvo prijungtas prie 16-ojo pulko ir tapo pastarojo 1-uoju batalionu. 3-iojo bataliono vadu buvo kpt. Šlikeris (Schlicker?), 10-osios kuopos (3-iojo bataliono) vadu vyr. lt. Maximilianas Bogneris, 2-ojo bataliono vadu - kpt. Konradas Jansenas⁹.

1943 m. birželio mėn. 3-as batalionas patyręs didelius nuostolius Leningrado fronte pasitraukė į Valmieros miestą Latvijoje. Čia batalionas buvo papildytas naujais kareiviais. 1943 m. rugsėjo mėn. 3-as batalionas buvo pasiųstas į Baltarusijos, Latvijos ir Lietuvos pasienį ir veikė Daugpilio, Brėslaujos, Apso, Vidžių apylinkėse. Batalionas saugojo karinės reikšmės objektus ir kovojo su partizanais. Batalionas dalyvavo operacijoje „Fritz“ (1943 m. rugsėjis-spalis) prieš sovietinius partizanus. Operacijos metu vokiečių policininkai šukavo miškus, tikrino gyventojų dokumentus, degino kaimus ir plėšikavo – grobė iš gyventojų maisto produktus ir kita turta¹⁰. 16-ojo pulko 2-oji kuopa operacijos metu sulaukė apie 30-40 asmenų ir juos perdavė vokiečių saugumo tarnybai (SD). Tolesnis sulaikytųjų likimas nežinomas. Šios kuopos policininkai taip pat sunaikino penkis partizanų paliktas stovyklavietes ir nušovė vieną atsitiktinai sutiktą partizaną¹¹. Pagal K. Glaserio parodymus, dalis 16-ojo pulko policininkų 1943 m. rugpjūčio mėn. dalyvavo operacijoje „Sommer“ („Vasara“) Šiaurės rytų Lietuvoje. Šios operacijos metu buvo gaudomi žmonės išvežimui prievartos darbams Vokietijoje. Pasibaigus operacijai, pulko štabas atvyko į Švenčionis, po to pulkas buvo perkeltas į Idricą¹². 1943 m. spalio mėn. 305-as (vėliau 3-ias) batalionas buvo perkeltas į Nevelio miestą kovai su partizanais. Čia buvo vykdoma antipartizaninė operacija „Heinrich“. Jos metu taip pat buvo šukuojamos apylinkės ir ieškoma

partizanų. Šios operacijos metu vokiečiai taip pat degino ir plėšė rusų kaimus. Sudegintų kaimų gyventojai buvo policininkų sulaikomi ir konvojuojami į surinkimo punktus. Dalis gyventojų buvo išvežami prievartos darbams į Vokietiją¹³. 3-iojo bataliono vadu 1943 m. rugsėjo-spalio mėnesiais buvo policijos majoras Georgas Weissigas (nuo 1944 m. rudens jis buvo 16-ojo SS ir policijos pulko vadu)¹⁴. 1943 m. lapkričio 3 d. 16-ojo pulko policininkai Gluboką (Baltarusija) apylinkėse vykdė gyventojų evakuaciją. Dalis evakuojamųjų buvo išsiųsti prievartos darbams į Vokietiją. Kitą pulko policininkai prie Vorobji gyvenvietės sulaukė vieną moterį, kuri buvo sušaudyta bandant pabėgti. Vorobji kaimas vokiečių policininkų buvo sudegintas. 1943 m. lapkričio 6, 7 ir 12 dienomis 16-ojo pulko policininkai sudegino Šarovitovo, Aleksejenki, Bezzubenki ir Pezanicho kaimus bei nukovė tris partizanus¹⁵. 1943 m. gruodžio mėn. SS 16-s pulkas kovojo su sovietiniais partizanai Polocko, Vitebsko, Velikije Luki ir Sebežo srityse bei rajonuose. Tuomet vokiečiai vykdė operaciją „Otto“ (1943 12 19 d. – 1944 01 01 d.). Kaip ir ankstesnių operacijų metu nacistai naikino kaimus, suiminėjo ir šaudė jų gyventojus. 3-iojo bataliono 9-oji kuopa būrio vado lt. Zimmermano įsakymu sušaudė 5 civilius gyventojus ir 2 partizanus¹⁶. 1943 m. gruodžio mėn. pulko kareiviai vienoje gyvenvietėje apie 50 km nuo Sebežo suėmė keliolika sovietinių partizanų. Keturi suimtieji buvo pristatyti į pulko štabą. Čia juos perėmė obervachmeisteris Hermanas Krolis, ir nusivedė į Sebežo rajoną dalyvavo ir pulko transporto kolona, vadovaujama kpt. Ungerio (Unger). 1943 m. gruodžio pabaigoje kpt. Ungeris įsakė savo pavaldiniams visus be dokumentų sutiktus asmenis šaudyti. Novoje Pole kaimo apylinkėse transporto kolonos nariai sulaikydavo ir tikrindavo kelyje sutiktus asmenis. Vokiečių policininkai čia sulaukė apie 20-30 dokumentų neturinčių asmenų ir juos sušaudė¹⁷. 1944 m. pavasarį vienas pulko padalinys (autokolona) Velikije Luki srities Idricos rajone vykdė gyventojų išvežimą darbams į Vokietiją. Akcijos metu apie 150 žmonių buvo sulaikyta išvežimui ir 15 sušaudyta už atsisakymą vykti į Vokietiją prievartiniais darbams. Batalionui teko dalyvauti kautynėse ir su Raudonosios armijos daliniais. 1944 m. balandžio mėn. viduryje 16-as pulkas buvo išsiųstas papildymui į Vilnių¹⁹.

¹ „SS-Polizei-Regimenter“, www.lexikon-der-wehrmacht.de S. 1-2.

² „Polizei-Bataillone“, www.lexikon-der-wehrmacht.de S. 1-3.

³ B. Smidmano 1947 04 15 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 33899/3, l. 22.

⁴ A. Lorenzo 1947 05 27 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 8, b. 142, l. 69.

⁵ LSSR KGB 1971 01 21 d. pažyma apie baudžiamąją bylą 33899/3, LYA, f. K-1, ap. 46, b. 1260, l. 223.

Nikel Emil

⁶ M. Dutžės 1946 03 05 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 8, b. 142, l. 79.

⁷ K. Glaserio 1945 m. gegužės mėn. parodymai, Pirčiupių tragedijos kaltininkai (Dokumentų rinkinys), Vilnius, 1975, p. 40; SS-Polizei-Regiment 16, www.axishistory.com, žiūrėta 2014 05 21 d.

⁸ Kadru įskaitos kortelė, LCVA, f. R-672, ap. 1, b. 1, l. 89.

⁹ A. Lorentzo 1947 03 17 ir 03 18 d. tardymo protokolai, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 33899/3, l. 8, 9, 11.

¹⁰ A. Lorenzo 1947 05 27 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 8, b. 142, l. 70.

¹¹ M. Dutžės 1946 03 05 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 8, b. 142, l. 81-82.

¹² K. Glaserio 1945 m. gegužės mėn. parodymai, Pirčiupių tragedijos kaltininkai (Dokumentų rinkinys), p. 41.

¹³ A. Lorenzo 1947 05 27 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 8, b. 142, l. 70.

¹⁴ M. Dutžės 1946 03 05 d. savarankiški parodymai, ibid., ap. 46, b. 1295, l. 118-6; Pirčiupių tragedijos kaltininkai (Dokumentų rinkinys), p. 77.

¹⁵ VDR valstybės saugumo ministerijos (Stasi) parengta informacija apie 16-ojo pulko veiklą, 1984 03 22 d., LYA, f. K-1, ap. 8, b. 245, l. 92.

¹⁶ B. Smidmano 1947 07 04 d. tardymo protokolas, ibid., b. 142, l. 74-75; O. Hernerio 1947 09 04 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 33899/3, l. 182, 183.

¹⁷ V. Grotkoppo 1949 01 10 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 46, b. 1262, l. 27-28.

¹⁸ O. Eulitzo 1949 03 02 d. tardymo protokolas, LYA, f. K-1, ap. 46, b. 1262, l. 77-7.

¹⁹ LSSR KGB pažyma apie SS ir policijos 16-a pulką, LYA, f. K-1, ap. 46, b. 1262, l. 26; LSSR KGB 1971 01 26 d. pažyma baudžiamąją bylą Nr. 1099-N, LYA, f. K-1, ap. 46, b. 1260, l. 230.

Tęsinys kitame numeryje

Dar kartą dėl V. Tomaševskio antilietuviškos, antivalstybinės veiklos

Doc. dr. Romas BATŪRA, Lietuvos Sąjūdžio pirmininko pavaduotojas

2014 m. gegužės 06 d. Lietuvos Sąjūdžio, Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos ir „Vilnijos“ draugijos organizuoto mitingo prie LR Seimo dalyvių priimtoje rezoliucijoje „Dėl grėsmės lietuvių kalbai ir valstybės saugumui“ buvo reikalaujama atvesti Lietuvos lenkų rinkiminės akcijos (LLRA) antilietuviškas, antivalstybines iniciatyvas ir pašalinti ją iš valdančiosios koalicijos už minėtas antivalstybines pažiūras, Lietuvos šmeižtą Europoje.

Pabrėžtina, kad tas šmeižtas grindžiamas jau seniai V. Tomaševskio skleidžiama (net per Lietuvos televiziją!) prasimanyta versija apie Lietuvos pietryčius, kad „lietuviai niekada čia negyveno, čia lenkų žemė“!

Tokios idėjos grindžiamos ir Šalčininkų, Šalčios upės vardais, kaip „įrodymu“ savo teiginiams. Nepaisoma mokslo duomenų, tvirtinančių jų lietuvišką pradžią. Daugelyje Lietuvos vietų yra analogai: Šaltoja, Šaltuona, Šalčykščia, Šalčiūkstė, Šalčiukas, Šaltutė, ir daugelis kitų, liudijančių šio tipo vandenvardžių kilmę iš liet. šaltas, šalti, šaltis (akademiniš „Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas“. A. Vanagas. V., 1981, p. 325). Šiame plote teka Visinčia (vardas šietinas su lenktumo, vingiuotumo prasme), Šalčios dešinysis intakas, Merkio (siejama su liet. merkti, nardinti į vandenį) aukštupio vandenys ir kiti vandenvardžiai – lietuviškumo liudininkai.

Čia senosios Lietuvos valstybės teritorija su amžinąja sostine Vilniumi, Medininkų, Eišiškių, Rodūnės, Lydos, Geranonių ir kitomis pilimis. Šalčininkų valsčius „Lietuvos žemėje“ su trimis pilimis minimas nuo 1311 m. Tai tūkstantmetinės praeities etninės lietuvių žemės, kaip ir visa respublikos teritorija bei plotai už dabartinių jos ribų. Tai plačiai atskleidžia tarptautinis mokslas.

V. Tomaševskis ėmėsi ir lietuvių menkinančių kitų „apibendrinimų“, viešai deklaruodamas, kad Vytauto vardas naudojamas nepagrįstai, kad tai vertimas, o buvęs tik Vytovt, Vytold! (pasisakymas tautinių bendrijų konferencijoje Nemėžyje). Nenorėdamas žinoti, jog žymus kalbininkas K. Būga dar 1911 metais apibendrinamas įvairiakalbių XIV a. pabaigos – XV a. šaltinių duomenis pagrindė, kad jie „aiškiausiai rodo šį vardą lietuviškai skambėjus kaip Vytautas“. Pirminis vardas išlikęs vandenvardyje (Vytautas, Vytautalis). Vardo dalys Vy - (iš vyd- plg. išvydo) + - taut (plg. tauta) atsispindi daugelyje lietuviškų istorinių asmenvardžių ir vietovardžių (K. Būga 1911; I, 1958; Lietuvos upių ir ežerų vardynas 1963).

Tai gi skleidžiami diletantiški antilietuviški prasimanymai, kurių pagrindu telkiama dalis visuomenės.

Lituanistinis palikimas turi tarptautinę

reikšmę. Jį ignoruoti, melagingais iškraipymais grįsti savo politines pretenzijas yra tarptautinis nusikaltimas. Į tai privalo reaguoti mūsų teisėsauga, valstybinės institucijos. Ar gali toks demagogas atvirai veikti Lietuvos valstybėje ir jai atstovauti Europos parlamente?!

Tokių demagoginių pažiūrų vadovas ir nacionaliniu principu formuojama partija neatitinka demokratinės mūsų visuomenės ir valstybės principų, skaldo ir supriešina visuomenę, ardo jos konsolidaciją, kelia pavojų nepriklausomai Lietuvos valstybei, griauja europinę santaiką.

PR

Dovana senjorams – bendravimas patogiau ir pigiau

Pavasari skubame pasveikinti draugus ir artimuosius – jei ne asmeniškai, tai skambučiu ar SMS žinute. Dar smagiau, kai tai galime daryti patogiai ir nesirūpindami dėl ryšio sąskaitų.

Telekomunikacijų bendrovė „Tele2“ paruošė pavasarišką pasiūlymą senjorams. Naujas „Alcatel“ telefono modelis kartu su planu dabar kainuoja dar pigiau, taigi bendrauti bus galima patogiau ir nepermokant už ryšio paslaugas.

Ketinantiems įsigyti naują telefoną „Alcatel 20.00“ tai bus geras pasirinkimas. Naujas modelis jau sulaukė palankių senjorų vertinimų.

Iki šiol jie dažniausiai rinkosi Lietuvoje labai populiarių buvusį „Huawei G 5000“, o naujas „Alcatel 20.00“ bus dar geresnis pirkinys.

Visas komplektas – už mažą kainą

Naudojantis mobiliuoju ryšiu, senjorams svarbūs du dalykai: patogus telefonas ir geras mobiliojo ryšio paslaugų planas. Žinodama klientų poreikius, „Tele2“ senjorams paruošė pasiūlymą, kuriame kainos ir kokybės santykis yra ypač geras.

„Atvykdami į „Tele2“ salonus, vyresnio amžiaus klientai paprastai nori pigaus mokėjimo plano su aiškiu minučių ir SMS kiekiu, o bendravimui renkasi patogų ir paprastai valdomą telefoną. Kad šiuos poreikius būtų paprasčiau suderinti, paruošėme dar geresnį pasiūlymą, kuris patiks daugeliui senjorų“, – sakė Daiva Matukienė, „Tele2“ prekės ženklo vadovė.

„Tele2“ pasiūlymas vos už 12 litų per mėnesį ir 1 lito pradinę įmoką suteikia 200 pokalbių minučių, 10 000 SMS žinučių ir telefoną „Alcatel 20.00“. Pasirašę terminuotą sutartį, senjorai net dvejus metus galės bendrauti nesijaudindami dėl ryšio sąskaitos.

Patogus telefonas senjorams

„Alcatel 20.00“ išsiskiria elegantišku

dizainu, galima rinktis iš dviejų spalvų – juodos ir baltos.

Didžiausias telefono privalumas – patogus valdymas, pritaikytas senjorams. Mobilusis atrakinamas šoninio mygtuko pastūmimu, platūs, apšviesti mygtukai ir aiškiai matomi skaičiai leidžia lengvai surinkti reikiamą telefono numerį.

Telefono ekranas yra didelis, ryškus, spalvotas ir aukštos raiškos, jame galima pasirinkti ypač didelius šriftus, taip pat yra balsu įgarsintos mygtukų reikšmės, kurios padeda prasčiau matantiems žmonėms.

Naujame „Alcatel“ modelyje yra įmontuotas dvigubas mikrofonas ir garsiakalbis. Tai užtikrins garso kokybę, pašnekovai galės gerai vienas kitą girdėti.

Ypač svarbi funkcija – SOS mygtukas, kuris padės jaustis saugiau. Senjorų patogumui telefone taip pat įdiegtas radijas ir LED žibintuvėlis, išsijungiantis atskiru mygtuku – greitai ir patogiu.

Nereikės jaudintis ir dėl telefono baterijos veikimo. „Alcatel 20.00“ turi specialų pastatomo įkroviklį, kuris baterijos veikimą prailgins 7 valandomis. Tad nereikės jaudintis, kad telefonas išsikraus, kai jo labiausiai reikia.

Apie šį bei visus kitus „Tele2“ pasiūlymus galima sužinoti artimiausiame bendrovės salone arba nemokamu trumpuoju informacijos numeriu 117.

PR

Nebenaudojamą mobilųjį telefoną nupirks „Tele2“

Parduoti telefoną bus galima be išlaidų, rūpesčių ir gaišaties – reikia tik nueiti iki artimiausio pašto skyriaus ir atiduoti iš „Tele2“ gautą voką su senu telefonu

Be vargo ir gaišaties

Telefonų supirkimo paslauga sukurta taip, kad taupytų žmonių laiką, nekeltų rūpesčių ir nepareikalaotų papildomų išlaidų.

„Tele2“ ar „Pildyk“ klientui įsidėjus SIM kortelę į nusipirktą naują mobilųjį telefoną, „Tele2“ SMS žinute atsiųs pasiūlymą parduoti telefoną su siūloma preliminarine jo kaina.

Norėdamas parduoti telefoną, klientas atsakys į gautą žinutę ir nemokamai į namus užsisakys voką telefoną persiuntimui. Pagal instrukciją supakuotą telefoną reikės atiduoti bet kuriame „Lietuvos pašto“ skyriuje. Jų Lietuvoje yra net 714.

Nupirkti jų telefonus žmonės galės pasiūlyti ir patys. Tai galima padaryti apsilankius „Tele2“ ar „Pildyk“ svetainėse internete. Čia galima patikrinti, ar siūlomo modelio telefonai yra superkami, ir užsisakyti siuntimo voką.

Telefonui pasiekus „Tele2“, bus įvertinta jo būklė, o klientas žinute gaus siūlomą kainą. Jei ji tinkama ir vartotojas tai patvirtins SMS, pinigai greit pasieks mobiliojo ryšio sąskaitą. Nesutikęs parduoti telefono, jis bus grąžintas siuntėjui be jokių papildomų mokesčių.

Į ryšio sąskaitą gautus pinigus bus galima be apribojimų panaudoti „Tele2“ ir „Pildyk“ paslaugų apmokėjimui, o senas telefonas nebedulkės stalčiuje be reikalo.

Supirktus telefonus „Tele2“ partneriai užsienyje paisydami aplinkosaugos reikalavimų atnaujins ir parduos Azijos bei Afrikos šalyse.

Daugiau informacijos apie paslaugą rasite „Tele2“ ir „Pildyk“ svetainėse internete.

Vorutos prenumeratorių dėmesiui

Lietuvos paštuose priimama laikraščio *Voruta* prenumerata **2014** metams.

Prenumeratos kaina (indeksas 0135)

1 mėn. 3,25 Lt
3 mėn. 9,75 Lt
6 mėn. 19,50 Lt

Prenumeratos kaina pensininkams, neįgaliesiems, moksleiviams, studentams, mokytojams (indeksas 0136)

1 mėn. 3,03 Lt
3 mėn. 9,09 Lt
6 mėn. 18,18 Lt

Prenumerata trumpesniam nei metų ar pusmečio laikotarpiui (pvz., ateinančiam mėnesiui) priimama iki einamojo mėnesio 22 dienos, jei nenurodyta kitaip. Gyventojų ir organizacijų užsakyti periodiniai leidiniai nurodytais adresais pristatomi kasdien, išskyrus sekmadienius, švenčių dienas ir – kai kuriose kaimo vietovėse – pirmadienius. Periodinius leidinius galima užsakyti ir internetu, tinklapyje www.post.lt.

www.post.lt.

AUTORIŲ DĖMESIUI!

Dėkojame visiems, kurie „Vorutai“ siunčia savo sukurtus rašinius, ir primename, kad rašiniai turėtų būti ne didesni kaip 7 000 simbolių (spaudos ženklų), iliustracijos ir nuotraukos siunčiamos jpg, tiff formatu. Tokiu adresu: el. p. vorutosfondas@voruta.lt. Siunčiami straipsniai turi atitikti kalbos kultūros reikalavimus, t. y. suredaguoti, nuotraukos ir iliustracijos turi būti kokybiškos ir turėti metrikas, t. y. reikia nurodyti, kas yra tose nuotraukose, kas nuotraukų autoriai bei šaltiniai. Be to, citatos, išnašos, panaudota literatūra turi atitikti bibliografinių išnašų bei nuorodų sudarymo reikalavimus. Kitiems laikraščiams siųsti straipsniai yra nepriimami.

Redakcija

Patogupirkti

www.patogupirkti.lt

Didžiausias knygų lietuvių kalba pasirinkimas

Kitas numeris išeis birželio 28 d.

Voruta® Visos prekių ženklo teisės saugomos	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, prof. dr. Alvydas Butkus, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Gediminas Paviržis, doc. dr. Vladas Terleckas, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, doc. dr. Dalia Urbanavičienė, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmas Zinkevičius, Algirdas Žemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius).	Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas remia projektus: <i>Rytų Lietuvos švietimas: praeitis, dabartis ir perspektyvos, Lietuvos ir Baltarusijos istorijos įvykių interpretacijos</i> Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66, El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt , voruta@voruta.lt , vorutosfondas@gmail.com Interneto svetainės: www.voruta.lt , www.mazoji-lietuva.lt
 9 771392 067018	© Voruta 2014. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondo (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda.	© Voruta, 2014. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt penktieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738, as. LT025015100014000155, Trakų kredito unija, kodas 50151. Direktorė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kartą per mėn. Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faks: (8 528) 5 12 66, „Tele2“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel. 8 605 11 117. Spausdina AB spaustuvė „Titnagas“, Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai. Tiražas 1000 egz.	Redakcija: Vyr. redaktorius Juozas Vercinkevičius (el. p. vorutosfondas@voruta.lt , vorutosfondas@gmail.com , tel. 8 605 11 117), Jolanta Vasiliauskaitė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt , 8 603 11 117), Stanislava Žuravskaitė (būhalterė, tel. 860311117, tel. faks: (8 528) 51266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Aleksandras Adamkavičius (etninės žemės), Aušra Virvičienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Antanas Lesys (istorija), Evelina Kislych, Ilona Januškevičiūtė (publicistika), Virginija Maksvytė (istorija, kultūra), Martynas Buivys (internetas).